

Documenten en Hypothesen.

De aanhef van Generaal G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN's artikel betreffende de daarbij besproken »order« van den Prins van ORANJE in den vroegen morgen van 15 Juni 1815 uit St Symphorien aan Generaal CHASSÉ ¹⁾ en zijne waardeering van onzen veeljarigen arbeid, om de Zuid- en Noord-Nederlandsche troepen op grond van *officieele bewijsstukken* te zuiveren van de lasterlijke beschuldigingen en den smet, door Britsche- en Germaansche schrijvers zonder eenig bewijs op de houding en het gedrag hunner trouwe Nederlandsche bondgenooten te Quatre-Bras en te Waterloo geworpen — doen allerminst denken aan instemming zijnerzijds met de gevolgtrekking in VONDEL's »Palamedes« :

Die zorgt, en waeckt, en slaeft, en ploeght, en zwoeght en zweet....
En waent de menschen aen zijn vroomheit te verbinden,
Zal zich te jammerlyck in 't endt, *bedroghen vinden*....

Inderdaad strekt de bijval van den oud-krijgsmakker ons tot groote eer en voldoening. Als hem, is het ons ter zake van het jaar 1815 — trouwens, als plicht, eveneens op elk ander gebied! — alleen om »de waarheid« te doen.

Maar — juist betreffende 'de waarde der door hem besproken »order« van den Prins van ORANJE en de daarop gebouwde rede-neeringen, blijven wij met onzen geachten censor ernstig van meening verschillen.

Aangezien elk tastbaar bewijs voor het bestaan van dat beveldschrift ontbreekt, Generaal KOOLEMANS BEIJNEN bovendien ten slotte zelf erkent, dat de gevolgen van 's prinsen tocht naar Brussel *geene* zijn geweest, schoot ons het gevleugelde woord van TALLEYRAND in de gedachten: »Il y a beaucoup dans la politique que l'on peut faire »au besoin, mais que l'on ne dit pas«.

Dit mag mede bij twijfel op historisch en krijgsgeschiedkundig gebied gelden.

Bij den zooveel wijderen omvang en grootere moeilijkheid van krijgsgeschiedkundigen arbeid voor eenvoudige soldaten, als wij zijn, in vergelijking met het geschiedkundige onderzoek van de »hooggeleerde« priesteren der wetenschap, verdient het aanbeveling om uit de bergen van voorschriften, verslagen, gevechtsberichten en andere bijzonderheden, tot critiek der gebeurtenissen, vooral tot beoordeeling van

1) Loopende jaargang, blz. 567 vgg.

personen, aanvoerders en bevelhebbers, ons alleen van volkomen betrouwbare bescheiden te bedienen, ons op feiten te gronden, die door officieele stukken worden gestaafd: doch ons, tegenover sprekende bewijzen, van hypothesen te onthouden.

Bij de beoordeeling van en het maken van gevolgtrekkingen uit bevelen en rapporten, in verband met de beschouwing van het terrein, den tijd, noodig tot het afleggen van afstanden, de krachten en de verpleging van man en paard, tal van voorschriften en details, die niet bij enkel historische beschrijving, wél op krijgsgeschiedkundig terrein voorkomen, mogen wij ons *diep* in de feiten en de consequentiën daarvan doordenken; liever, dan artistieke bespiegelingen in de *breedte* uit te werken, welke de gebeurtenissen toch niet verklaren.

Het geloof van Generaal KOOLEMANS BEIJNEN aan de »order« van den Prins van ORANJE in den morgen van 15 Juni 1815 te St. Symphorien aan Generaal CHASSÉ en aan de uitvoering van dit bevel, berust op en is omgewerkt tot allerlei hypothesen ter verklaring van den tocht van den prins, *mét* of *zonder* uitnoodiging — wij houden vol *mét* uitnoodiging, al zijn wij onmachtig om de namens den hertog van WELLINGTON door één van 's prinsen Engelsche adjudanten mondeling overgebrachte invitatie, gramphonisch te herhalen — naar Brussel: welken tocht wij nimmer hebben verdedigd: verre van dien! Doelloos en zonder bewijzen werpt de Generaal KOOLEMANS BEIJNEN ongetwijfeld te goeder trouw, den schijn van vergetelheid omtrent door hemzelf gegeven bevelen, van onwetendheid en gebrek aan besef omtrent eigen verantwoordelijkheid, van plichtverzuim op den Prins van ORANJE, den opperbevelhebber der Nederlandsche troepen in 1815; eene beschuldiging van onbetrouwbaarheid op de rapporten van 's prinsen onderbevelhebbers.

Naar onze meening heeft de Schrijver zeer onvoorzichtig gedaan met zijn betoog. Wij erkennen daarin enkel een kaartenhuis van hypothesen, gebouwd op het papieren zoldertje van eene onverklaarbare, door niets en door niemand toegelichte, onvindbare bijlage, beter gezegd aanteekening, in de levensbeschrijving van den eerbiedwaardigen »général baïonnette« ¹⁾: welke aanteekening is in strijd met alle officieele bescheiden, geen enkele uitgezonderd, betreffende de verrichtingen van de 3e Nederlandsche divisie en de divisie cavalerie op 15 Juni 1815.

Dr. BOSSCHA heeft blijkbaar het bewuste stuk zonder verder onderzoek nageschreven: met bijvoegingen en beschouwingen, die in hem, als leek op krijgsgeschiedkundig gebied, vallen te verontschuldigen — »mal documenté!« Wij twijfelen geenszins aan de waarheidsliefde van Dr. BOSSCHA, wél aan zijne deskundige militaire kennis. Waar toch

1) Hét leven en de krijgsbedrijven van DAVID HENDRIK baron CHASSÉ, door W. J. DEL CAMPO gen. CAMP. — 's-Hertogenbosch bij GEBR. MULLER 1849, bijlage 12^a, blz. XXIII.

hebben onze hoogleraren en niet-militaire kamerleden krijgskundige kennis opgedaan?

»Pour savoir quelque chose, il faut l'avoir appris!«

Om over krijgskundige aangelegenheden met kennis te oordeelen is, voor toekomstige historici, kamerleden en »representanten« noodig, o. i. onmisbaar: *onderricht in de krijgswetenschap*; zoo als wij en anderen reeds meermalen in woord en geschrifte hebben betoogd — een leerstoel voor krijgswetenschap aan de universiteiten, zoowel in België als in Nederland, op den voet der Polytechnische School te Zürich.

Ten einde onze jonge doctoren in de rechten en de letteren, onder welke later de hoogleraren in de geschiedenis en de meeste kamerleden worden gerecruteerd, alsdan in staat te stellen: eerstgenoemden om met deskundige kennis over krijgsaangelegenheden te oordeelen, de laatsten om later onafhankelijk van den raad van »zoogenaamde militaire specialiteiten« onder hunne collega's, voortbouwende op hetgeen zij ter zake te Leiden, Utrecht, Groningen, Amsterdam, Brussel, Leuven, enz. als student hebben geleerd, zelfstandig te oordeelen over de noodzakelijkheid van millioenen en millioenen, die jaarlijks voor 'slands behoud worden gevraagd — behooren o. i. aan de universiteit, zoo goed als andere staatswetenschappen, te worden onderwezen: *algemeene begrippen* omtrent de samenstelling, aanvulling en oefening van leger en vloot, het beheer en de verpleging der troepen en schepelingen, de defensie van het moederland en de koloniën, met toelichtingen uit onze eigen krijgsgeschiedenis; *beginselen* van vechtwijze, artillerie-wetenschap en versterkingskunst. Voor de studenten in de rechten en de letteren worde de krijgswetenschap dan tevens een examen-vak.

Heeft Generaal KOOLEMANS BEIJNEN zich rekenschap gegeven van den indruk, die zijn reëraat in het buitenland moet maken; ditmaal tot groot nadeel niet van minderen, maar van den Nederlandschen opperbevelhebber en zijne onderhebbenden in 1815; van de »Schadenfreude« — voor één dag! — aan de overzijde van het Kanaal; van niet-krijgskundigen onder Duitsche stamverwanten, het nakroost onzer brave bondgenooten te Quatre-Bras en te Waterloo?

Met de meening van Dr. VON PFLUGK-HARTUNG en van Kapitein TONNET, aangaande die »order«, hebben wij en wijlen Generaal VON LETTOW VORBECK reeds vroeger afgerekend ¹⁾, al kwam onze geachte jongere kameraad onlangs weder op het zelfde thema terug, ten bewijze dat hij zonder verdere verantwoording eene andere overtuiging blijft toegedaan. Veel zwakker staat o. i. Generaal WÜPPERMANN ²⁾,

¹⁾ Militaire Spectator No. 3, 1903 en »La campagne de 1815«, blzn. 386 et 387.

²⁾ Hoewel het werk van Generaal WÜPPERMANN is bewerkt en in 1900 uitgegeven onder toezicht van den chef van den generalen staf, is zijn handschrift niet aan het Krijgsgeschiedkundig Archief ter visie gezonden. Diens tengevolge is het Krijgsgeschiedkundig Archief ook geenszins verantwoordelijk voor de daarin voorkomende feilen en onjuistheden.

die op blz. 35 van zijn werk betreffende den veldtocht van 1815 de berichten van Generaal CHASSÉ aan het Nederlandsche hoofdkwartier, de uren van aankomst aldaar enz. dermate verwacht, dat men het zelfde rapport van Generaal CHASSÉ tweemaal te lezen krijgt, en haast zou vermeenen, dat de generale staf te Braine-le-Comte op 15 Juli 1815 reeds te 9 $\frac{1}{2}$ uur 's voormiddags omtrent den aanval der Franschen ware ingelicht!

Nimmer en te geener plaatse hebben wij, zooals Generaal KOOLEMANS BEIJNEN ten onrechte wil doen gelooven, van de onderwerpelijke »order« gewaagd als »een verzinsel«, gesproken van »falsarissen, van »bekladders der waarheid, van uit den duim zuigen« òf dergelijke kwetsende uitdrukkingen gebezigd, betreffende de voor ons totaal onbegrijpelijke, door wijlen Generaal CHASSÉ's biograaf vermelde »order«. Eerlijk en onpartijdig hebben wij die aantekening getoetst aan alle officieele bescheiden, maar het daarna dan ook voor onzen arbeid »La campagne de 1815 aux Pays-Bas, d'après les rapports officiels néerlandais« — ter zijde gelegd en *verworpen als document* — omdat het niet is opgenomen, noch onder de archivalia of registers der 3e divisie CHASSÉ, noch in de registers van ingekomen en uitgegane stukken van den generalen staf, noch onder de archivalia van het departement van oorlog; aangezien geen der commandanten van de 3e divisie infanterie, van de divisie en de daartoe behorende brigades cavalerie over die order reppen; vooral, omdat de inhoud en de uitvoering dier order volkomen in strijd zijn met alle *officieele* bescheiden, met elke gezonde opvatting en ontleding der feiten: dus met het gezond verstand.

Bij bespreking van de beweringen SIBORNE, Dr. BOSSCHA, CHARRAS, ROPES getuigden wij, naar wij meenen in goed fransch: »Toutes ces assertions ne peuvent se concilier avec les *documents officiels*; on ne trouve nulle trace de l'ordre qui, d'après BOSSCHA, aurait été envoyé de Saint-Symphorien au Général CHASSÉ«

»Nulle trace«, natuurlijk onder de *officieele* stukken, waarvan in dien volzin alleen sprake is: wèl, bij de ons sinds lange jaren bekende en overwogen aantekening van den Majoor CAMP, en het afschrift van Dr. BOSSCHA. De ontleding van het bericht CHASSÉ te 11 uur 's voormiddags aan Baron DE CONSTANT REBECQUE — N°. 207 der bij hem ingekomen stukken (Bijl. G.)—door Generaal KOOLEMANS BEIJNEN berust zuiver op hypothesen; al moge hij in eigen vinding het *onomstootelijke* bewijs zien voor de ontvangst en de uitvoering der »order« van den Prins van ORANJE door CHASSÉ. Wij achten ons sterk tot een geheel anderen, wellicht meer authentieken uitleg, volgens welchen Generaal CHASSÉ zijn divisie na ontvangst van bericht van Generaal VON STEINMETZ uit Fontaine-l'Evêque, **op eigen gezag** heeft verzameld.

Evenmin maken 's prinsen bijzondere briefwisseling, het dagboek van Generaal DE CONSTANT REBECQUE of andere betrouwbare bescheiden gewag van die mystieke order, die alleen, doch zonder

eenige verdere toelichting, in genoemde aantekening van CHASSÉ's biograaf, nergens anders, voorkomt.

Deze *alzo* onder de oogen ziende, lieten wij ze voor, wat zij is, maar weigerden ze als een officieel stuk te erkennen of te gebruiken.

Vruchteloos hebben wij ons vroeger gedurende de bewerking van ons verhaal gewend o. a. tot den zoon van Dr. BOSSCHA; nu op nieuw, tot alle nabestaanden van den Kapitein — later Majoor DEL CAMPO gen. CAMP — om te weten, of het handschrift der bedoelde biografie en zijne aantekeningen nóg bestaan; vruchteloos eveneens tot alle nabestaanden ook der intiemste vrienden van Generaal CHASSÉ en van den Majoor CAMP. Geen ander spoor dan voormelde, o. i. geheel onverklaarbare aantekening!

Het handschrift en alle aantekeningen CAMP schijnen te zijn vernietigd. Niemand heeft de bewuste order ooit gezien of weet dien-aangaande iets te vermelden; zelfs de »*eigenhandige brief*«, toch van niemand minder dan den Prins van ORANJE, is verloren gegaan!

Tenzij nu de Generaal KOOLEMANS BEIJNEN gelukkiger zij, ons de te Saint-Symphorien »*eigenhandig*« door den Prins van ORANJE geschreven order kunne vertoonen of het bestaan daarvan bewijzen, houden wij ons betoog, voorkomende op de blzn. 384 tot 387, 1ste deel van »*La campagne de 1815*«, onveranderd vol; erkennen wij de onderstelde »*order*« geenszins als een officieel stuk; twijfelen wij aan de uitvaardiging daarvan; hechten wij geenerlei waarde aan alle op dat onvindbare stuk gegronde hypothesen en redeneeringen; protesteeren wij krachtig tegen alle rechtstreeks daaruit voortvloeiende beschuldigingen jegens den Prins van ORANJE, de Generaals CHASSÉ, DE COLLAERT, VAN MERLEN en hunne chefs van staven, den Majoor VAN DELEN, den Luitenant-Kolonel HOYNCK VAN PAPENDRECHT, den Majoor PACAVICINI DI CAPELLI, »*tutti quanti*«.

In afwachting van dit gevraagde bewijs verantwoordten wij onze ontleding naar de *documenten en officieele bewijsstukken*.

Overeenkomstig de bevelen van den Prins van ORANJE te Braine-le-Comte aan Generaal CHASSÉ, voorts door dezen opperofficier volgens het brievenboek der 3e divisie infanterie op 12, 14 en 18 Mei, op 9, 10 en 13 Juni 1815, onder de nummers 73 en 74, 85, 110, 237 en 238, 241 tot 245, 255 tot 257 (zie bijlage A-F) aan zijne brigadecommandanten en andere onderhebbenden medegedeeld, wordt bij eventueel alarm *Fay* (d. i. *Fayt-les-Seneffe*, voorkomende op de Belgische planchette-kaart, feuille XLVI, N°. 2) aangewezen als verzamelplaats voor het gros der divisie, behalve enkele te detachceeren afdeelingen.

Alsof nu de Prins van ORANJE alle geheugenis aangaande zijn eigen bevelen plotseling zou verloren hebben, geeft de aantekening CAMP aan als »*point de rassemblement — les hauteurs en arrière de*

Haine St. Pierre« — en wel voor de geheele divisie: zonder vermelding der vroeger bevolen detacheringen.

De afstand van Haine St. Pierre tot Fayt — zie de bijgevoegde schetskaart — bedraagt ongeveer vijf kilometers, dus een groot uur marcheeren. De hoogten bij Fayt verheffen zich tot 160 meters, die »achter Haine St. Pierre« zijn ruim 50 Meter lager, terwijl zich tusschen beide heuvelklingen meerdere terreinverdiepingen bevinden. Fayt en »les hauteurs en arrière de St. Pierre«, zijn dus twee geheel verschillende verzamelaars, die van Fayt — wij konden ons daaroemtrent ter plaatse overtuigen — tactisch veel beter tot waarneming en verdediging geschikt dan de andere. In de stelling bij Fayt had men een vrij uitzicht op de rivier, de overgangen bij Thieu, Strépy en Péronne, op Haine St. Pierre en St. Paul, en kon het gros der divisie zich, zoolang de cavalerie VAN COLLAERT niet over de rivier teruggetrokken was, naar alle zijden ruim bewegen. Op de hoogten achter St. Pierre daarentegen stonden de troepen onmiddellijk achter het défilé van Péronne saamgedrongen, zagen weinig of niets van Thieu en Strépy en konden de divisie COLLAERT niet behoorlijk opnemen, zoodat de terugtocht der cavalerie niet ten volle was verzekerd.

Volgens brief N°. 207 (bijlage G) der bij het hoofdkwartier te Braine-le-Comte ingekomen stukken, zijnde het op 15 Juni te 11 uur v.m. uit Haine-St.-Pierre door Generaal CHASSÉ verzonden rapport, heeft hij dan ook, zonder eenige vermelding van 's prinses order in den morgen van den 15^{en}, de divisie op de in voormelde bescheiden (Bijl. A-F.) herhaaldelijk door den Prins van ORANJE aangewezen plaats, d. i. Fayt, doch niet op de hoogten ten noorden van Haine St. Pierre verzameld.

Nog sterker spreekt het »Relaas van het gebeurde bij de 3e Divisie der Koninklijke Nederlandsche armee gedurende de dagen van den 15^{en} tot den 19^{en} Juni 1815« ¹⁾, waarin evenmin omtrent de »order« van den Prins van ORANJE op 15 Juni wordt gewaagd; doch hetwelk aantoonst dat Generaal CHASSÉ ten volle de *vroegere* bevelen heeft opgevolgd èn pas 's avonds tegen 6 uur order ontving om met de divisie naar Beaume te marcheeren. Evenmin spreekt het ingekomen stuk N°. 208, afkomstig van den Chef der brigade-staf VAN MERLEN, omtrent 's prinses »order« in den morgen van den 15^{en}, wél van het bericht STEINMETZ, d. i. uit Fontaine-l'Evêque (bijlage H). Het »Relaas« der 1ste divisie luidt: »De voorgenoemde divisie gekantonneerd zijnde »agter Binch met den regtervleugèl te Thieu en den linker te Chapelle »Harlemont voor het front Perrone bezet hebbende, en de kantonnemen »ten zich agterwaarts uitstreckende tot Bois-d'Haines en Famillesreux, »zijnde Fay aan dezelve tot algemeene allarmplaats aangewezen, kwamen »des morgens van den 15^{en} berigten in, dat de Fransche armée de

1) Door ons vermeld in »La campagne de 1815 etc.« Tome III, Note 22b, blz. 358.

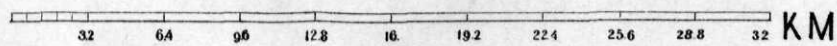
Kantonnementen der Nederlandsche Divisiën
 van het 1^e Legerkorps
 op 15 Juni 1815.

F. de Bas

P. Vroom streefde

SCHAAL 1:320.000

»Sambre gepasseerd zij, en reeds op Marcheignes-au-Pont in aantocht »was; de divisie nam hierop aanstonds de wapenen op, en begaf zich »na de voorgenoemde algemeene vergaderplaats Fay; uitgezondert »twee bataillons welke te Thieu en Strepv bleven, om eene eventuele retraite der cavallerie van de kanten van Mons door de bij »voorgenoemde plaatsen bevindelijke défilées te dekken; de divisie op »de chaussée door Fay loopende geschaard zijnde, bleef aldaar tot »tegen 6 uren, in den avond, wanneer de kommandeerende generaal »order ontving met de divisie tot op de hoogte agter de Haine te »marcheeren en aldaar tot nader order te blijven; de generaal posteerde de divisie gelijk voor Baume in het bivouac en detacheerde »twee bataillons en eenige artillerie om de overgang over de Haine »in de dorpen van Haine-Saint-Pierre en Haine-Saint-Paul te dekken. »Wijders wierden op alle wegen gestadig patrouilles gezonden om »dezelve gedurig te verkennen«

De immer zoo voortvarende Generaal CHASSÉ zou dus niet aan de »order« van den Prins van ORANJE op 15 Juni hebben voldaan en niet den minsten spoed met de verzameling der divisie gemaakt hebben.

De prins toch verliet Braine-le-Comte op 15 Juni des morgens te vijf uur, was tusschen 8 $\frac{1}{2}$ en 9 uur aldaar terug en zat te 9 $\frac{1}{2}$ uur weer te paard naar Brussel.

Aangezien de afstand van Braine-le-Comte tot St. Symphorien 22 kilometers bedraagt en de prins, veelal »cross country« rijdende, elken kilometer in 4 minuten aflegde, is hij tegen 6 $\frac{1}{2}$ uur te St. Symphorien aangekomen en te 7 uur weer van daar vertrokken. Zoo bij den heen- als terugrit, midden door de kantonnementen der cavalerie over Naast, Roelux en Havré, vond hij alles in volle rust: geen verkenningstroep, geen patrouille cavalerie, niets, — en dat niet-tegenstaande den aanhef van 's prinsen »order« te St. Symphorien, aanvangende, dan tevens tot blaam van Generaal VAN MERLEN, die zonder iets tot waarneming te verrichten, daar ongestoord zijn pijpje bleef rooken. »Les Prussiens ayant été attaqués«

Z. K. H. besteedde dus slechts een half uur voor kennisneming van de voorposten-rapporten — volgens deze, de Generaals VAN MERLEN en DE CONSTANT REBECQUE was alles vóór het front in de richting van Bois-Bourdon en Villers sur Nicolle volkomen rustig en had niemand iets van een aanval vernomen —, voor het door hem geschreven bevel aan de infanterie van Generaal CHASSÉ (gekantonneerd op 12 à 15 kilometers van de grenzen, bovendien gedekt achter de Trouille en de Haine) om *aanstonds* onder de wapenen te komen; voor de nota's aan de cavalerie van Baron DE COLLAERT en VAN MERLEN (in het open veld, deels op 5 kilometers afstand van de grenzen) om zich *pas tegen zes uur 's namiddags* samen te trekken!

Wanneer de »order« van den prins aan CHASSÉ aanstonds, d. i. tegen 7 uur, is uitgevaardigd »Les Prussiens ayant été attaqués«

dán kan deze Haine-St.-Pierre, gelegen op 14 kilometers van St. Symphorien, met eene ordonnansen-snelheid van 4 minuten per kilometer als bij spoed vereischende bevelen, tegen 8 uur hebben bereikt. Aangezien de bataljons, reeds sinds meerdere dagen, elken morgen vroeg in de kantonnementen waren geconcentreerd (Bijlage E), de meeste hoogstens vier tot vijf kilometer, enkele veel minder, naar Fayt hadden af te leggen, kon het gros der divisie tusschen negen uur en half tien te Fayt verzameld zijn. En Generaal CHASSÉ meldde pas te 11 uur, zonder iets te rapporteeren aangaande het des morgens van den Prins van ORANJE ontvangen bevel: »Zoo even ontfangen wij de zekere tijding, dat de vijand onze grenzen heeft overschreden. »Binch is door de Pruissen geëvacueerd, de divisie is vergaderd te »Fayt« — geheel overeenkomstig den inhoud der bevelen van 13 Juni (Bijl. F) — »en ik verwacht de nadere orders van Z. K. H.« (Bijl. G).

Ten slotte vermeenen wij, dat de brief, tegen 6 uur 's namiddags te Brussel door den Prins van ORANJE aan zijn chef van den staf geschreven (ingekomen brief N°. 210), om de troepen des avonds naar de kantonnementen terug te zenden, duidelijk vertolkt, dat hij 's morgens niets onrustbarends te St. Symphorien had vernomen, zelfs niet was verontrust door het hem tegen den middag uit Braine-le-Comte door DE CONSTANT gezonden en vóór 3 uur door den prins aan Lord WELLINGTON medegedeelde bericht aangaande den aanval der Franschen:

»Mon cher CONSTANT,

»A moins que vous ayez des *nouvelles depuis ce matin* qui puissent vous faire croire nécessaire de tenir les troupes dehors toute la nuit, je vous prie de leur envoyer l'ordre en mon nom de se rendre à leurs cantonnements, mais d'être rassemblés de nouveau demain matin à 4 heures aux points fixés« — d. z. op de van 12 Mei tot 13 Juni telkens bij dagorder aangegeven plaatsen (bijl. A-F).

Dit alles komt overeen met de aantekening van Generaal DE CONSTANT REBECQUE: »De grand matin le Prince d'ORANGE n'ayant appris là (sur la frontière) aucune nouvelle de l'armée française, et voyant tout parfaitement tranquille, il revient à Braine-le-Comte....«; — eveneens met alle verslagen van de 3e divisie CHASSÉ en van de divisie cavalerie COLLAERT.

Hoe valt het voorts te verklaren, dat Generaal VAN MERLEN (Bijlage H) en Generaal CHASSÉ (Bijlage G), ná de ontmoeting van eerstgenoemden met den prins te St. Symphorien en de »order« aan CHASSÉ, waardoor de aanval der Pruisen reeds was geconstateerd, respectievelijk vier en drie uren later het bericht van dien aanval nogmaals, zonder bijvoeging van eenige belangrijke bijzonderheid, naar Braine-le-Comte rapporteerden, waar naar hunne meening de oppervelhebber zich bevond?

Mag men aannemen, dat DE CONSTANT »ten einde zijn geliefden

»leerling en chef afkeurende critiek te besparen« over zijn tocht naar Brussel, dat alle bevelhebbers bij de 3^e divisie der waarheid hebben te kort gedaan — dus geknoeid?

Verre van ons dit *zonder bewijs* aan te nemen! — Neen! De prins had niets van 'een aanval vernomen en kon dus ook bij terugkomst te Braine-le-Comte niets daaromtrent aan zijn chef van den staf mededeelen. Toch meent Generaal KOOLEMANS BEIJNEN, dat de prins het hoogst gewichtige nieuws »Les Prussiens ayant été attaqués....« en zijn order aan Generaal CHASSÉ, alleszins onverklaarbaar, geheel in strijd met zijn vriendschap voor DE CONSTANT REBECQUE, in strijd met de in 1815 bestaande schier ideale verhouding van wederzijdsch overleg en verstandige samenwerking tusschen ORANJE en zijn chef van den staf voor hem zou hebben verheeld.

De bewering van Generaal KOOLEMANS BEIJNEN alsof het dagboek van DE CONSTANT juist bij het verhaal der handelingen in den namiddag van den 15^{en} in strijd zou zijn met de officieele gegevens, noemen wij nogmaals hypothese. Heeft Generaal KOOLEMANS BEIJNEN dat dagboek ooit gezien of geraadpleegd?

Even als wij ons bij de bestrijding van leugen en laster betreffende Neerland's wapeneer te Quatre-Bras en Waterloo uitsluitend van officieele bewijsstukken bedienden, achten wij het noodzakelijk, tot verdediging van vorstenroem en den goeden naam der Nederlandsche bevelhebbers in 1815, ons van hypothesen te onthouden, alleen op documenten te steunen.

's-Gravenhage,
Brussel, November 1910.

F. DE BAS. GRAAF J. DE T'SERCLAES DE WOMMERSOM.

BIJLAGE A.

N°. 73 en 74.

Roulx, den 12 Meij 1815.

Aan de 1ste en 2de brigade.

Nadat ik de Eer had UHEG. in mijn missive van heden kennis te geven van den wil van Z. K. H. den Comm: generaal en chef der troepes dezer divisie in cas van attaque te Roelux te doen samen-trekken, heeft de Command. generaal dezer divisie een nieuwe order ontvangen waardoor deze dispositie in zoo verre veranderd wordt, dat in plaats van Roelux - Fay tot verzamelplaats wordt aangewezen.

Deze verandering.
.
.

(w.g.) Baron CHASSÉ.

BIJLAGE B.

N°. 85.

Haine St. Pierre, den 14 Meij 1815.

Aan den Kwartiermeester Generaal.

Bij eene conferentie heden gehouden met den Heere Lt. Generaal Baron DE COLLAERT heeft dezelve mij eene missive van UHEG. gecommuniceerd in welke hij aangeschreven wordt, met mij over eenige punten zig te bespreken, aangaande de manier ons onderling in cas van een aanval te ondersteunen en bij eene eventueele terugtocht elkander te dekken, het voornaamste resultaat hiervan was, dat de twee bataillons mijner divisie, welke geplaatst zijn, te Thien, Strepv en Trivieze, aldaar zouden blijven om in de te passerende défilés den doortogt der cavallerie en hunne artillerie te dekken, en als dan gemeenschaplijk ageerende zig op Fay zouden dirigeren, terwijl ik met het brokje mijner divisie reeds op de gemelde plaats zal aangekomen zijn, en dezelve daar, zoo als de verdere orders van Z. K. H. zal inwagten, ik verzoek UHEG. geïnformeerd te mogen worden, of deze schikking overeenkomstig met de intentie van Z. K. H. den Generaal en Chef zal zijn. Overigens kan ik niet nalaten UHEG. te informeeren dat ik heden het front van mijne positie gerecognoteerd heb, op mijnen linkervleugel bevinden zig te Laval, Mont St. Aldegonde en Rissy eenige escadrons Pruisische Huzaren maar Binch vlak voor mijn front is onbezet, en slechts door een zwak Pruisisch Huzaren piquet gedekt.

(w.g.) Baron CHASSÉ.

BIJLAGE C.

N°. 110.

Haine St. Pierre, 18 Mei 1815.

Aan de Commandant der 1e Brigade.

Ingevolge gemaakte schikking en overeenkomst tusschen den generaal dezer divisie en den Lt. Generaal der kavallerie DE COLLART, welke Z. K. H. de Prins van ORANJE heeft gelieven goed te keuren, ben ik gelast U te informeeren, dat in cas van een aanval de beide battaljons L. M. N°. 6 en 17 gekantonneerd te Thieu, Strepv en Trivieze, niet mede gelijk de andere Battaillons op Fay zich zullen begeven, maar zullen het Bat. N°. 17 op eene bekwame plaats voor Thieu en het Bat^{on}. N°. 6 voor Strepv opmarcheren en aldaar de orders van den voorgenoemde Heer Lt. Gen. DE COLLART inwagten, om ingeval van eene aanval met overmagt, den terugtocht der kavallerie door het gecoupeerde terrein te dekken en zoo gemeenschaplijk ageerende met de kavallerie naar Fay te marcheeren en als dan zig aan de divisie aan te sluiten, naar welke dispositie UEd. de nodige maatregelen zal gelieven te laten nemen.

(w.g.) De Chef van de Staf.

BIJLAGE D.

N°. 237 en 238. Haine St. Pierre, den 9 Junij 1815.

Aan de Kommandanten der Brigaden.

De Generaal kommanderende deze divisie gelast mij UHEG. bekend te maken dat Z. E. nodig vindt dat aan de Bat^{ons}. gecantonneerd te Roelux, Gognies, Houding, Bois d'Haine, Familleheureux, Morlanwelz en Chapelle Harlaymont order gegeven worden, zich zo dra zij zekere kennis van een ernstigen dadelijken vijandelijken aanval zullen krijgen door het hooren van geschut van dien kant of anderszints, zij zich ook zonder nadere order af te wagten zullen op marsch begeven om zich te Fay te vereenigen, terwijl dat van Peronne in dit geval langs den steen-weg dadelijk naar Haine St. Paul trekt en zich aldaar achter de Brug posteert. UHEG. wordt verzocht onverwijld de hier toe strekkende orders aan de bedoelde bataillons voor zo veel Uwe Brigade aangaat te doen geworden,

Op last van Z. E. den Luitenant-Generaal
 Commandeerende deze Divisie
 De Chef van deszelfs Staf
 (was get.) C. VAN DELEN.

BIJLAGE E.

N°. 241—245. Haine St. Pierre 10 Junij 1815.

Aan de Commandanten der Brigades.

Art. 1.

Ingevolge order van Z. K. H. den Prins van Oranje zullen de Bat^{ons}. elken morgen en tot nadere order zich concentreeren in hunne cantonnementen en zig gereed houden op de eerste waarschuwing onder het geweer te kunnen treden, alles moet gedurig gepakt zijn, uitgezonderd het kookgereedschap gedurende den tijd dat gekookt en gegeten wordt, de mantelsakken der officieren worden in de caissons geladen, dewijl de bagage bij een eventueel alarm dadelijk agteruit op Senefte zal gezonden worden, alwaar dezelve verdere orders zal inwagten. Tot dekking worden van elk B^{on}. twee man medegegeven, waar toe zodanige genomen worden, die om reden van gebreeken of andere ongesteldheid in de Ligne toch niet veel dienst zouden kunnen doen; de Colonel SPEELMAN te Fay commandeert alsdan een officier die met de zorg voor den train der bagage zal gechargeert zijn, en die teffens tot tijd en wijle dat een wagemester bij de Divisie zal aangesteld zijn, deszelfs functie zal overnemen en aan elke wagen de plaats doen aanweizen die dezelve volgens de volgorde zal hebben in te nemen, namelijk eerst de wagen of wagens van den commanderende generaal der Divisie, dan die van den Chef van den Staf, vervolgens die van de commandanten der Brigades en eindelijk de caissons der Bat^{ons}. na deselve order, die de Bat^{ons}. in de Ligne innemen.

Art. 2.

Na de veranderingen in de cantonnementen heden geeffectueerd word de dispositie van gistere in dier voege dat de nu ingerukte Bat^{ons}. te Baume en Haine St. Paul bij eenen essentueelen aanval hunne posten niet hebben te verlaten en aldaar ter plaatse onder de wapens zullen komen en verdere orders van den generaal zullen afwachten.

Art. 3 tot en met art. 6.

enz.

De Chef van den Staf.

BIJLAGE F.

N°. 255—257.

St. Pierre, 13 Junij 1815.

Aan de 1ste en 2de Brigade
en aan den Commandant der Artillerie der 3^e Divisie.

De Generaal gelast mij op dit moment UHEG. onverwijld aan te schrijven en UHEG. te kennen te geven dat Z. E. verlangt dat de Bataillons Uwer Brigade morgen vroeg voor 5 uren onder de wapens zich zullen bevinden en zig gereed houden oogenblikkelijk aan de gegevene order van 9 en 10 dezer, rakende de dispositie welke Bat^{ons}. ter plaatsen, nader orders zullen inwagten, en welke dadelijk naar Fay zullen marcheeren, te kunnen voldoen, indien er een aanval zoude plaats hebben.

Op last van den Lt. Generaal
De Chef van den Staf
(w. g.) C. VAN DELEN.

N°. 207,

BIJLAGE G.

Ingekomen stukken.
(Groote hoofdkwartier.)

Haine St. Pierre, den 15 Juni 1815.
11 Uren.

Zoo even ontfangen wij de zekere tijding dat de vijand onze grenzen heeft overschreden.

Binch is door de Pruissen geëvacueerd, de divisie is vergaderd te Fay en ik verwacht de nadere Orders van Zijne Koninklijke Hoogheid.

De Lt. Generaal Kommandeerende
de 3e divisie
(was geteekend) B^{on}. CHASSÉ.

Aan
den Heere Generaal-Majoor
en Kwartiermeester Generaal
Baron DE CONSTANT REBECQUE
te
Braine le Comte.

N°. 208.

BIJLAGE H.

Ingekomen Stukken.
(Groote hoofdkwartier.)

St. Simphorien, 15 Juin 1815.

Monsieur le Général,

J'ai l'honneur de vous faire rapport, que Monsieur le général STEINMETZ vient de m'envoyer un officier pour me donner avis que la 2me Brigade Prussienne a été attaquée ce matin, il n'avoit pas encore reçu de Rapport, les canons d'allarme ont été tirés sur toute leur Ligne.

Le feu d'Infanterie paroissoit assez vif en se dirigeant sur Charle Roi.

L'Intention des Prussiens est d'Evacuer de suite Binche & les Villages voysins pour se placer et prendre position avec la Brigade derrière la Rivière Pieton à Gosselies, et en cas d'une attaque bien décidée il paroît que la position de leur corps d'armée est fixée près de Fleurus.

par ordre du G^l. VAN MERLEN,
I. DE PARAVICINI
Major.

Het hoofdaanvalsfront van Port Arthur en zijn nabijverdediging

DOOR

D. VAN DEN BERG,

Eerste Luitenant-Adjudant b/h Regiment Genietroepen.

(Vervolg van blz. 851 van den Jaargang 1910.)

IV. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN. VERDERE INRICHTING VAN HET HOOFDAANVALSFRONT.

Voor- en nadeelen. Het beschreven front vormde, o.m. ook door de aanwezigheid van meerdere weerstandslijnen achter elkander, het sterkste gedeelte van den vestinggordel, hetgeen pleit voor de keuze van de vroegere Chineesche stellingen, die door de Russen grootendeels waren behouden. De infanterie-aanval werd ten zeerste bemoeilijkt door de rotsachtige bodemgesteldheid en door de, aan de oostzijde zeer steile hellingen. Deze, vaak 40° en meer, waren echter met het oog op de bestrijking van het voorterrein minder gunstig. Daaraan werd evenwel te gemoet gekomen door den, ten gevolge van de terreingesteldheid noodzakelijk gemaakten, geringen onderlingen afstand der verschillende werken, die eene krachtige wederzijdsche ondersteuning binnen werkzaam vuurbereik waarborgde, zoodat toch in het algemeen het schootsveld vrij goed was.

De straal van den gordel was echter, zooals reeds werd vermeld, te klein om stad en haven tegen een bombardement te beschermen.

Voorts lag vóór een gedeelte der stelling zeer bedekt terrein: de dorpen Palidsjoean en Loengjen b.v. waren niet eens geheel en al opgeruimd. Een voordeel was echter nog, dat, aangezien nagenoeg alle zware vuurmonden van het kustfront een schootsveld van 360° hadden, zij ter ondersteuning van het landfront konden worden aangewend; zij zijn dan ook tot het einde van het beleg in dien zin werkzaam geweest.

Dat dit front, ondanks zijn groote afstootende kracht, door de Japanners als hoofdaanvalsfront gekozen werd, vond in de eerste plaats zijn oorzaak in de grootere bezwaren van allerlei aard, die een aanval tegen een der andere fronten met zich zou hebben gebracht. Voorts waren de nabijheid van de spoorlijn, en van de ten noorden daarvan gelegen Wolfsbergen met hun goede artillerie-stellingen voordeelen van niet te onderschatten beteekenis. Het flankementsvuur vanaf de open opstellingen van de hoofdwerken Erloengschan en Noord-Kikwanschan zou, naar de Japanners verwachtten, vrij gemakkelijk te dooven, althans te temperen zijn, evenals dat van de overige, meest geïmproviseerde gordelwerken. Verder was ook de aanwezigheid van

Inric
erster
et alg

Dekkt

Wantai, van waar de stad en de beide havens werden ingezien, en waarvan het bezit den strijd op dit deel van den gordel mede in verband met de geringe waarde van de kernomwalling der Oude Stad, een krachtig argument voor de keuze van dit deel van den gordel als hoofdaanvalsfront.

Inrichting der versterkingen in het algemeen. De versterkingen gaven, voor zoover zij permanent waren, de denkbeelden weder van Generaal WELITSCHKO, onder wiens leiding de aanleg had plaats gevonden. Pantseringen en koepels ontbraken dan ook ten eenen male, althans voor wat betreft permanente inrichtingen; slechts enkele vuurmonden (welke dan nog van de marine afkomstig waren) bezaten pantserschilden, zooals b.v. 2 15 cM. kanonnen in Oost-Kikwanschan en in Batterij R. Ook de door WELITSCHKO voorgestane duikaffuiten kwamen niet, of slechts zeer sporadisch voor.

De voor zijn stelsel karakteristieke gordelspoorweg was, ten gevolge van het heuvelachtige terrein, niet aanwezig. Zuiver beschouwd, was zulks met zijn gordelglacis evenmin het geval; als zoodanig werd evenwel de Chineesche Muur benut. Stellingen ten behoeve van het tegen-offensief waren weliswaar niet in permanenten zin aanwezig, doch zijn gedurende het beleg in tijdelijken vorm in verschillende werken gemaakt (zie b.v. bij Noord-Kikwanschan). Dat voorbereide mijnkamers in de keel der werken aanwezig waren, ten einde na de ontruiming ervan den vijand in de keelverdediging te belemmeren en eventueel den eigen troepen eene herovering gemakkelijker te maken, is niet waarschijnlijk. Ook een voorbereid tegenmijnstelsel ontbrak; alleen waren ter plaatse, waar c. q. de hoofdgalerijen zouden moeten worden geopend, in de achtersluitmuren der contre-escarpkoffers en galerijen nissen uitgespaard, die met losse steenen waren opgevuld.

In het algemeen was de inrichting der verschillende werken alzoo niet bijster modern te noemen en het zijn dan ook voor een niet gering deel de steile en weerstandbiedende rotswanden geweest, die aan een gedeelte der versterkingen eene zoo groote passieve kracht verleenden.

Dekkingsdikten. Wat de toegepaste dekkingsdikten betreft, zij het volgende medegedeeld.

De ter zake geldende Russische voorschriften eischten:

gewelfdikte voor munitie-magazijnen — 2.10 M.;

gewelfdikte voor kazernes, poternes, flankementsinrichtingen, enz. — 1.80 M.;

gewelfdikte voorgebouwtsjes op den wal, enz. — 1.50 M.;

tusschen- en eindrechtstandsmuren — volgens berekening, de laatste echter niet minder dan het gewelf;

voorsluitmuren van flankementsinrichtingen — 1.50 M.;

voorsluitmuren van andere gebouwen — 1.20 M.;

alles bij eene gronddekking van minder dan 8 M. (meest 0.60 à 1.80 M.); bij zwaardere gronddekking — volgens berekening; achtersluitmuren — bij voorgelegen gronddekking van minstens 8 M. dikte, volgens berekening.

Deze maten waren berekend op de uitwerking van 22,9 cM. granaten, waarvan een treffer een 45 cM. diepen trechter vormde, terwijl elke volgende dezen 23 cM. dieper maakte; op meer dan 3 treffers op de zelfde plaats werd niet gerekend.

Bij de werken om Port Arthur werd evenwel aangenomen, dat, »aangezien de ongunstige terreinsgesteldheid den aanvaller het aanvoeren van zwaar belegeringsgeschut wel niet zou veroorloven, een weerstandsvermogen der dekkingen tegen de uitwerking van middelbaar belegeringsgeschut voldoende was«, in verband waarmede de dekkingsdikten werden berekend op projectielen uit 15 cM. krombaangeschut (het zwaarste kaliber, dat toen in den Japanschen belegeringstrein vertegenwoordigd was). Aan Generaal WELITSCHKO werd van hoogerhand officieel medegedeeld, dat de tegenstander niet over zwaardere artillerie dan 15 cM., noch over brisantgranaten van zwaarder kaliber dan 21 cM. beschikte; in verband daarmede verminderde hij de oppervlakte aan gekazematteerde ruimte in de ontworpen werken zooveel mogelijk en stelde hij voor de afmetingen van borstweringen en gewelven ook geringere maten vast, dan aanvankelijk in de bedoeling had gelegen. In het algemeen werden derhalve de dikten van muren en gewelven bepaald op 30 cM. minder dan de voorgeschreven maten, waarbij ook de spoed, dien het legerbestuur met den bouw der nieuwe versterkingen wenschte te betrachten, zijn invloed deed gelden. Daardoor verdween dus eigenlijk het verschil tusschen permanente en half-permanente versterkingen (zie de noot op blz. 766, jaargang 1910), te meer nog, daar tijdens het bouwen hier en daar de reeds verminderde afmetingen nog kleiner werden genomen.

Zoo bedroeg b.v. de gewelfdikte van de keelkazerne van Erloengschan, bij eene spanning van 2.70 M. slechts 1.20 M., terwijl eerst nadat in Noord-Kikwanschan een der gewelven was doorgeslagen, over bedoelde keelkazerne nog een 1.50 M. dikke grondlaag werd aangebracht. De gebouwen in de holtraversen van Erloengschan hadden gewelven ter dikte van 0.60 à 0.90 M.¹⁾

Toch is over het algemeen het weerstandsvermogen der dekkingen vrij groot gebleken, zooals o.m. blijkt uit het rapport eener onpartijdige commissie, aan welke was opgedragen het doen van een onderzoek naar de door het bombardement in Fort N^o. I en Oost-Kikwanschan aangerichte schade. Deze commissie, ingesteld naar aanleiding van het gerucht, dat den 22sten Augustus door ééne 15 cM. granaat in] Fort N^o. I een geheel gewelf was weggeslagen, waardoor de gemoederen in de vesting ten zeerste werden verontrust, diende onder dagteekening van 25 Augustus (dus vóór de aankomst der 28 cM. houwitsers) haar rapport in, waarin ten aanzien van Fort N^o. I werd medegedeeld:

¹⁾ Volgens 37 bedroeg de dikte van alle gewelven, zonder onderscheid, slechts 0.90 M.

dat een treffer van eene 15 cM. granaat aan de bovenzijde van een der gewelven een gat had gevormd van 0.64 M. lengte en breedte en 0.21 diepte;

dat van een tweeden trechter daarnaast die afmetingen resp. bedroegen 1.21 M., 1.06 M. en 0.36 M.;

dat op het bovenvlak van het gewelf van het linker munitie-magazijn een trechter was gevormd van 0.64—0.85 M. middellijn en 0.21 M. diepte;

dat evenwel nergens scheuren zichtbaar waren.

Omtrent Oost-Kikwanschan vermeldde het rapport:

dat het fort door een 1000-tal projectielen uit 12 en 15 cM. geschut getroffen was, waarvan 300 à 500 betontreffers;

dat het grootste gedeelte van het bovenvlak der gewelven (zonder gronddekking) met trechters van 0.30 à 0.60 M. diepte was bezaaid;

dat in één gewelf, hetwelk blijkbaar meermalen op de zelfde plaats getroffen was, een trechter was gevormd van de halve gewelfdikte, terwijl zich aan de binnenzijde langs den top van het gewelf eene scheur vertoonde;

dat er geen andere scheuren zichtbaar waren; en

dat van een doorslaan der kazematten geen sprake was.

Omtrent de uitwerking van verschillende projectielen op de betondekkingen verschaft ook VON SCHWARTZ, een kapitein der genie, die het beleg in het fort Erloengschan medemaakte en door zijn geschriften veel heeft bijgedragen tot het bekend worden van tal van bijzonderheden (zie o.a. 12, 18, 37, 40), eenige gegevens.

In de meeste gevallen werd, wanneer het beton rechtstreeks werd getroffen door een 15 cM. projectiel, een trechter gevormd, diep 8 à 10 cM. en wijd 30 à 45 cM.; bij een treffer in den top van een gewelf was de diepte 10—13 cM., de breedte ongeveer even groot als de zooeven genoemde. Viel een tweede projectiel op de zelfde plaats, dan werd het gat 3 à 5 cM. dieper en steeg de middellijn tot omstreeks 60 cM., terwijl tevens aan de binnenzijde stukken met eene zijde van 2.5 à 4 cM. uitvielen. Vielen nog meer treffers in den zelfden trechter, dan werden voorts aan de oppervlakte fijne scheurtjes zichtbaar.

Gaten, geslagen in de bovenvlakken der gewelven of in de rechtstandsmuren, konden gemakkelijk des nachts hersteld worden. Ernstiger werd de zaak evenwel bij treffers nabij de hoeken, waardoor vaak stukken van 1.05 × 0.45 à 0.60 M. uitvielen; bij herstelling had het beton daar zeer weinig gelegenheid te hechten en de door de ontploffingen in de nabijheid ontstane trillingen droegen daartoe het hare bij.

Werd evenwel op een gewelf een 1.35 à 1.50 M. dikke grondlaag aangebracht, dan kon dit worden beschouwd als volkomen te zijn beschermd tegen 15 cM. projectielen, een ervaring welke te meer aandacht verdient, omdat zij geheel en al strijdig is met de theorie,

welke in den laatsten tijd omtrent de uitwerking van projectielen tegen met grond gedekte gebouwen algemeen werd gehuldigd.

Zoo was b.v. over één der gewelven in Erloengschan een 1.50 M. dikke grondlaag aangebracht, waarin om de 30 cM. een laag horden; van vuur uit het Japansche 15 cM. geschut had dit gewelf niet in het minst te lijden.

De 90 cM. dikke gewelven werden echter door de 28 cM. projectielen gemakkelijk doorgeslagen; soms zelfs vielen deze er door heen zonder te ontploffen. Ook hier werd evenwel de uitwerking door het aanbrengen van eene gronddekking zeer beperkt.

Een 28 cM. projectiel b.v., dat het 90 cM. dikke, met 90 cM. grond afgedekte gewelf van eene der betontraversen van den cavalier van Erloengschan trof, veroorzaakte slechts een 0.23 M. diepen trechter in het gewelf en voorts eenige fijne scheurtjes. Eene der poternes, in het zelfde fort, met een gewelf ter dikte van 0.90 M., waarover 1.05 M. grond en eene 0.45 M. dikke puinlaag, die herhaaldelijk door 28 cM. projectielen getroffen werd, bleef tot het einde van het beleg intact; de springende 28 cM. granaten veroorzaakten slechts treffers in de gronddekking, welke telkens weder konden worden aangevuld; zelfs bracht eene 15 cM. granaat, springende in den door een 28 cM. projectiel geslagen trechter, geen schade aan het gewelf te weeg.

Ook bij de, tijdens de periode van het in-staat-van-verdediging-brengen der stelling gemaakte schuilplaatsen werd, ten einde zooveel mogelijk aandacht te kunnen schenken aan de organen, die de stormvrijheid der werken hadden te waarborgen, de dekkingsdikte dikwerf bedenkelijk laag genomen. Gewoonlijk werd eene gronddekking van 90 cM. dikte toegepast; daar evenwel de Japansche projectielen veelal onmiddellijk na den aanslag sprongen, bleek het tijdens het beleg gewenscht, eene bovenlaag van steenslag ter dikte van 30 cM., of wel van 12 à 25 mM. dikke staalplaten aan te brengen. Van de blindeeringen waarin de door stoommachines of petroleummotoren gedreven dynamo's der zoeklichten veelal waren opgesteld, was bij het einde van het beleg alleen die van Tayangkoe (Fort N^o. V) nog in bruikbaren staat. Van de nog in September en de eerste helft van October achter den Chineeschen Muur aangelegde schuilplaatsen, bestond bij sommige de bovendeckking uit Chineesche balken, waarover 1.05 à 1.50 M. grond, 0.45 à 0.75 cM. steenslag en ijzeren platen ter dikte van 15 mM. Van deze schuilplaatsen vinden wij vermeld, dat zij tegen de granaten uit 15 cM. geschut bestand waren, doch voor de 28 cM. granaten bezweken.

Tijdelijke werken.

Zoals wij bij de beschrijving van het hoofdaanvalsfront gezien hebben, lagen, vooruitgeschoven vóór de stelling, ter bestrijking van de vele doode hoeken, tal van batterijen en tijdelijke werken, waarvóór hindernissen, vooral ijzerdraadversperringen en fladdermijnen, waren aangelegd.

Bij den bouw dezer werken was hout het hoofd materiaal; dubbele

houten zijwanden met grindvulling waren veelvuldig toegepast, terwijl de bovendeckking meest gevormd werd door balken, waarover eenige lagen zandzakken, soms het geheel nog versterkt met ijzeren platen (zie boven), welke de marine verschaften.

Van die balken, die 2,50 M. lang en 25×30 cM. zwaar waren, kon, mede in verband met de steile hellingen (Wantai, Batterij M!), eene Chineesche kar er slechts twee te gelijk vervoeren. En aangezien per etmaal hoogstens drie ritten naar en van de verdedigingswerken konden worden gedaan, is het niet te verwonderen, dat de werkzaamheden slechts langzaam vorderden.

Het ruime gebruik van hout veroorzaakte tijdens het beleg vele branden, die door het gebrek aan water zeer moeilijk te stuiten waren.

Tirailleurloop-
graven.

De loopgraven waren, ten gevolge van den zeer samenhangenden bodem, zeer weerstandbiedend. Schuilplaatsen, die, evenals de traversen, op gelijke hoogte met de vuurlijn werden gehouden, waren in ruimen getale aanwezig; voorts werden vaak in den voorwand van de loopgraven, even boven den bodem, uithollingen aangebracht, welke uitnemende dekking verschaften. Ter beperking van de zijwaartsche uitwerking der vijandelijke projectielen werden verder dikwijls door de, als regel om de 3 pas opgestelde schutters standplaatsen ter breedte van het lichaam in de borstwering uitgegraven.

Het gebrek aan hout en aan begroeide aarde belette de toepassing van fascines, schanskorven of zoden als bekleedingsmateriaal. In hoofdzaak werden daarvoor zandzakken gebezigd, zijnde Chineesche graanzakken, met inhouden van 40, 60 of 90 dM³, terwijl ook planken, hetzij gezaagd uit Chineesche balken, hetzij afkomstig van de barakken, veelvuldig werden benut. Ter besparing aan zandzakken was op verschillende plaatsen het onderste gedeelte van het binnentalud met steenen opgezet; daarboven kwamen dan nog twee lagen zandzakken, die, ten einde het kleurverschil met de borstwering te verminderen, met aarde werden bestreken. Ook het plongée werd, met het oog op het afvliegen van steensplinters, veelal met eene 30 cM. dikke grondlaag of met zandzakken overdekt. De omstandigheid, dat deze laatste aan het strand moesten worden gevuld, droeg, mede in verband met de vrees der Chineesche arbeiders voor de Japansche oorlogsschepen, weder bij tot een zeer langzamen gang der werkzaamheden. Voor het opzetten der taluds werd op verschillende plaatsen ook gebruik gemaakt van cementvaten, die dan, met grond of steenen gevuld, bij wijze van schanskorven werden gebezigd; ook als munitienis werden deze veelvuldig toegepast. Een bezwaar van dit materiaal — evenals trouwens van de zandzakken — was, dat het onder den invloed van regen en wind tot rotting overging en daardoor tal van herstellingen noodzakelijk maakte.

Als afstandsmerken voor het infanterievuur waren op sommige plaatsen rijen steenen aanwezig, welke aan de naar de verdedigers gekeerde zijde waren wit geverfd.

Batterijen. Het geschut tot bestrijding van de aanvalswerken was voor een gedeelte in de forten opgesteld en vond alsdan plaats op den cavalier, terwijl de voorste, lagere wal voor infanterie en remise-geschut bestemd was. Overigens stonden de eerstgenoemde vuurmonden in batterijen, die, in strijd met de moderne theorieën op dit gebied, nagenoeg alle *vóór* of *op* den kam der hoogten waren aangelegd, ten einde direct vuur in het voorterrein te kunnen afgeven. Daardoor waren zij evenwel van af de zijde des aanvallers uitstekend zichtbaar, te meer nog, doordien de borstweringen zich tegen de groene hellingen scherp afteekenden, zooals b.v. in hooge mate het geval was met Wantai, evenals trouwens met de batterijen M en R. Daaraan was het toe te schrijven, dat nagenoeg al het geschut voor vuur op groote afstanden (2 15 cM. kanonnen in Batterij R, Wantai en Soensoeschan) reeds in Augustus en September buiten gevecht werd gesteld. Dank zij de lange vuurpauzen echter, die gewoonlijk na een bombardement volgden, gelukte het toch aan vele batterijen om na eenigen tijd, zij het ook met geschut van mindere hoedanigheid — tegen het einde van het beleg zijn zelfs eenige voorlaadkanonnen in gebruik genomen! — weder aan den strijd deel te nemen. De ondervinding bleek ook hier eene uitstekende leermeesteres: na de Augustus-stormen werden verscheidene nieuwe batterijen gedekt aangelegd, en daarvan bleven meerdere tot het einde van het beleg intact.

Het aanleggen der batterijen op, of aan de voorzijde der heuvels geschiedde, zooals o. a. bij Batterij H reeds werd vermeld (zie blz. 739, jaargang 1910), op aandringen der artillerie-autoriteiten, die, ondanks de daaruit voortvloeiende meerdere werkzaamheden, verlangden, dat, in verband met den beperkten geschutvoorraad — de veldartillerie deed dienst als mobiele geschutreserve — ook de voor den geschutstrijd bestemde artillerie direct kartetsvuur in het voorterrein zou kunnen brengen.

Van sommige batterijen was de ligging echter zeer gunstig; wij noemen b.v. Batterij H, die, ofschoon op de berghelling aan 's vijands zijde gelegen, daarin geheel was ingegraven, voorts de Grafheuvel-Batterij, en vooral de Groote Mortier-Batterij. De laatste, welke bovendien met rookzwak buskruit schoot, lag zóó uitnemend gedekt, dat de belegers er gedurende het gansche beleg niet in zijn geslaagd, haar plaats nauwkeurig te bepalen en dat het hun, ondanks de groote hoeveelheid tot dat doel aangewende munitie, niet is mogen gelukken, haar tot zwijgen te brengen; zij kreeg dan ook van de Japanners den bijnaam van »geheimzinnige« of »onzichtbare batterij«.

Ook de, in de laatste maanden van het beleg aangelegde, batterijen van de tweede verdedigingslinie lagen in het algemeen zeer gunstig, zooals b.v. de batterijen op den Mitrofaniew-Berg, welke bijna geheel in den berg waren uitgegraven, terwijl de borstwering slechts 0.45 M. hoog was; de in de eerste maanden ontvangen lessen hadden dus wél indruk op de verdedigers gemaakt.

Bij enkele batterijen was eene goede maskeering verkregen, door

de borstweringen te besproeien met een verfstof, welke in kleur met de omgeving overeenkwam; de beperkte voorraad van die verfstof belette evenwel een meer algemeene toepassing van dezen maatregel.

Soms ook stelden de Russen geschut op in de fanza's (huizen), ten einde het aan 's vijands gezicht te onttrekken, en vuurden daarmede door de ramen.

Geschut tot bestrijding van stormaanvallen, van de meest uiteenloopende kalibers, en mitrailleurs waren in of dicht achter de infanterieliniën in ruime mate opgesteld. De met deze vuurmonden bewapende batterijen hadden alle remises; tegen de zijwanden der, ook van munitie-nissen voorziene, traversen waren lichte horizontale dekkingen aangebracht voor de bedieningsmanschappen, voor wie overigens ook schuilplaatsen aanwezig waren.

De meeste kanonnen vuurden over bank en waren bestemd voor (direct) frontaal vuur; eerst in Juli werden eenige tot flankerende beschieting bestemde vuurmonden op het hoofdaanvalsfront in batterij gebracht, die zich uitstekend gehouden hebben: terwijl tijdens den gewelddadigen aanval in Oost-Kikwanschan al het geschut buiten gevecht werd gesteld, hielden de traditoire flankementsbatterijen den strijd vol en droegen zij krachtig bij tot het afslaan der Japansche aanvallen.

Sommige batterijen, b.v. die voor 15 cM. KRUPP-geschut, hadden slechts eene borstweringhoogte van 0.75 M., zoodat, aangezien het vereischte groote schootsveld het aanbrengen van bonnetten dikwerf verbood, de bediening daar zeer slecht gedekt was. Voorts vormde het gebrek aan ruimte op de smalle bergtoppen somwijlen een beletsel voor het maken van traversen, zooals o. m. het geval was bij Batterij M en Wantai.

Het vrije uitzicht werd ten zeerste belemmerd door het gaoljan, een grasgewas, dat tot zoodanige hoogte opgroeit, dat een ruiter er geheel en al door aan het gezicht onttrokken wordt. De te Port Arthur verschijnende «Nowi Kraj» had reeds in Maart gewezen op de noodzakelijkheid, om den Chineezzen het aanplanten van dit gewas te verbieden. Inderdaad had Generaal STOESSEL ook het verbod uitgevaardigd, om binnen het gebied der versterkingen gaoljan of mais te zaaien, doch aan de handhaving dezer verordening werd niet de vereischte aandacht geschonken, en ongestraft beplantten de Chineezzen hun akkers met die gewassen. Uit tegemoetkomendheid tegenover de bevolking werd niet terstond tot de opruiming ervan overgegaan. En toen de Russen tegen het einde van Juli daarmede een aanvang wilden maken, bleek het aantal beschikbare gereedschappen daartoe ten eenen male ontoereikend. Ten gevolge van dit verzuim kon tijdens de belegering de Japansche artillerie geheel en al ongezien naderen tot op 4 KM. afstand van de Russische stelling.

Ten gevolge van verschillende ongunstige omstandigheden was deze dus in hoofdzaak slechts geschikt voor de nabijverdediging,

waaraan het inzien van het voorterrein uit de achterwaarts en hooger gelegen vuurstellingen, als het ware het ideale voorbeeld van eene «Tiefengliederung», zeer ten goede kwam.

Hindernissen. De afstand van de loopgraven der infanterie-dekkingen voor de batterijen tot deze laatste was zeer verschillend; vóór Haschimakyama bedroeg deze b.v. 150 M., vóór Wantai en Batterij H 140 M., voor de later aangelegde batterijen op den Mitrofaniew-Berg slechts 20 M.

Als hindernis had de ijzerdraadversperring de ruimste toepassing gevonden. De netten waren in den regel slechts 3 à 4 M. breed, (met gewoonlijk 3 rijen palen) terwijl, althans in den aanvang van het beleg, de palen in den rotsbodem niet verankerd waren en dus vrij los stonden; voorts lagen zij als regel slecht gedekt, een bezwaar, dat door het verven der palen niet in afdoende mate kon worden ondervangen. Voor het openlaten van de noodige uitvalspoorten was zorg gedragen.

De voorste ijzerdraadversperring, van Oost-Kikwanschan tot Itschan (Fort No. IV — 2 à 2½ KM. bewesten de spoorlijn), was met een electrischen stroom geladen; zij was 4 M. breed en bestond uit vijf rijen koperdraden (de bovenste circa 1 M. boven het maaiveld), die met porseleinen isolatoren op houten palen bevestigd, en hier en daar door dwarsdraden verbonden waren. De kracht-installatie, gevestigd in eene schuilplaats achter den circa 1 KM. bewesten de spoorlijn gelegen Kerkhof Heuvel, en onder beheer staande van een marine-officier, werd gevormd door een (uit Dalny overgebrachte) dynamo van 3.000 volt, van waar de stroom naar de transformatoren der vier sectoren werd geleid. Daar werd hij tot een stroom van 300 volt getransformeerd, en vervolgens gevoerd naar de sector-stations, n.l. Batterij A voor den sector Batterij A — Werk P, Erloengschan voor den sector Werk P — Grafheuvel-Batterij, en deze laatste batterij voor den sector van daar tot de Kerkhof-Batterij (waarbij de vierde en laatste sector aansloot). In die stations werd de stroom weder tot 3.000 volt getransformeerd en op een naar de versperring leidenden, ingegraven, geïsoleerden kabel gebracht. Een groot nadeel van deze hindernis, welker waarde ook door het geringe aantal stations en de groote lengte der voedingskabels vrij twijfelachtig was, was de omstandigheid, dat de Russische troepen zelve er grooten eerbied voor hadden; de vooruitgeschoven patrouilles, e.d., bleven uit vrees zóó ver van de versperring verwijderd, dat de Japanners, die van den electrischen stroom weinig of geen hinder ondervonden — volgens de Japanners zelf echter zijn eenmaal daardoor meerdere manschappen gelijktijdig gedood — haar gemakkelijk konden overtrekken. Toen werden de Russische soldaten er op gewezen, dat de versperring volstrekt geen levensgevaar opleverde, en werden de vooruitgeschoven troepen vóór de hindernis opgesteld; des nachts moesten zij evenwel daarachter worden teruggenomen, hetgeen den aanvallers zeer ten goede kwam. In den nacht van 19/20 Augustus onstond er eene storing in den stroomloop, waarvan het den Russen niet gelukte, de

oorzaak op te sporen; en daarmee was de rol van dit min of meer tweesnijdende wapen uitgespeeld.

Behalve ijzerdraadversperringen vonden ook wolfskuilen, fladder-mijnen, fougassen en verhakkingen toepassing; de aanleg van eerstgenoemde leverde echter ten gevolge van de bodemgesteldheid groote bezwaren op, terwijl voor de laatste, evenals voor palissadeeringen, eene voldoende hoeveelheid daartoe geschikt hout ontbrak. In den beginne werden de hindernismijnen langs electrischen weg ontstoken; later, toen gebleken was, dat de geleidingen door het vijandelijke artillerievuur veelvuldig werden vernield, terwijl ook de isoleering veel te wenschen overliet, werd tot de inrichting van automatische mijnen overgegaan.

Voorts werden sommige terreindeelen onbegaanbaar gemaakt, werden althans aan het overtrekken daarvan groote bezwaren in den weg gelegd, door het aanbrengen van zoogenaamde »Schimitilowski'sche vallen«, zijnde ijzerdraadlussen, die, aan geheel in den grond ingedreven piketten verankerd, door de voeten van de er over loopende vijanden werden dichtgetrokken en o. a. op het glacis en de borstwering van Soensoeschan zijn gelegd; tén slotte nog door het leggen van voetangels, zooals op het glacis van Soensoeschan, of van in de borstwering verankerde planken, waardoor 6 à 10 cM. lange, naar boven uitstekende, draadnagels waren gedreven, als o. m. op de borstweringen van Erloengschan en de Grafheuvel-Batterij is toegepast.

Tot het snel afsluiten van openingen werd ten slotte gebruik gemaakt van met ijzerdraad omvlochten cuben, prisma's of pyramides, welke echter niet doelmatig zijn gebleken.

Wegen. Het wegenet was niet zoo uitgebreid, als wel wenschelijk ware geweest, waardoor het inzetten van reserves niet altijd even gemakkelijk was, terwijl ook de toestand der wegen te wenschen overliet; de meeste waren steil en slecht onderhouden, waardoor de aanvoer van materialen, proviand en drinkwater (in de fortenlinie waren geen bronnen) van de stad naar de verdedigingswerken met groote bezwaren gepaard ging. Het hoofdaanvalsfront verkeerde evenwel ten deze niet in de ongunstigste conditie. Eén weg voerde, komende van Kinkieschan (Steunpunt N°. 2, het zuidelijke nevenwerk van Oost-Kikwanschan) over de Grafheuvel-Batterij weder naar de stad terug, terwijl voorts Erloenschan en Batterij R rechtstreeks door wegen met de Nieuwe (Chineesche) Stad verbonden waren.

Een doorloopende gordelweg (zie blz. 15) ontbrak; de bestaande gedeelten werden, evenals de reeds genoemde wegen, ten deele uit de insluitingslinie ingezien, hetgeen, aangezien geen maskers aanwezig waren, op het verkeer zeer storend werkte. Vanaf October b.v. werd, zoodra zich op een der wegen ook maar het minste vertoonde, daarover terstond eene hagelbui van 4,7 cM. projectielen uitgestort. In November en December geschiedde het vaak, dat de bezetting van Wantai slechts des nachts haar levensmiddelen ontving,

doordat de Japanners de wegen, waarlangs de aanvoer moest plaats hebben, onder vuur namen. En de bezetting van den Grafheuvel-Batterij kreeg zelfs den 21sten December in het geheel geen eten! De wegen naar Erloengschan en Soensoeschan waren evenwel in de dalen goed gedekt.

Chineesche Muur.

De Chineesche Muur, welken de verdedigers door het aanbrengen van een grondlichaam hadden gemaskeerd, was aan de buitenzijde in begroeiing volkomen gelijk aan de omgeving, doch teekende zich, ten gevolge van de steilte van het buitentalud, daartegen scherp af. Toch leverde hij een vrij goed gedekten weg op, die althans overal tegen direct vuur beveiligde; hij is tijdens de belegering den Russen van onberekenbaar nut geweest.

Volgens 37 hebben de Russische autoriteiten niet van den aanvang af het grootte nut van den Chineeschen Muur ingezien¹⁾: hij was niet ter verdediging ingericht en niet van schietgaten voorzien, terwijl alleen nabij Erloengschan twee schuilplaatsen voor eené compagnie werden aangelegd; in den beginne werd daar zelfs steeds de grond gehaald, die ten behoeve van den arbeid aan de forten en batterijen noodig was. Eerst als gevolg van eené inspectie, welke Generaal KONDRATENKO den 17^{en} Augustus hield, kreeg Generaal GORBATOWSKI bevel, om achter het interval Noord-Kikwanschan—Erloengschan schuilplaatsen voor 2 compagnieën te bouwen; de gebeurtenissen van de eerstvolgende dagen verhinderden hem evenwel, aan dien last uitvoering te geven.

Na den 23sten Augustus evenwel, toen — zooals later zal worden medegedeeld — de Muur sterk bezet werd, werd terstond het bouwen van schuilplaatsen ter hand genomen. Toen werden n.l. het 13^e en 14^e en een bataljon van het 15^e en van het 16^e Regiment als bezetting voor den Muur aangewezen. In verband met het grootte aantal benoodigde onderkomens werden deze op zeer eenvoudige wijze tot stand gebracht: onder het banket voor de schutters werden ontgravingen gemaakt, welke werden overdekt met planken of plaatijzer, waarover een laagje grond.

Tevens werden op ruime schaal schietgaten, hier en daar voorzien van stalen schilden, en zandzaktraversen aangebracht; voorts werd de Muur met zandzakken belegd en werden de noodige trappen gemaakt, om de vaak 3 M. hooge opstelling te bereiken.

Na de eerste twee weken, waarin de allernoodzakelijkste werkzaamheden werden uitgevoerd, begon men aan de inrichting van betere, tot logies bestemde schuilplaatsen (verg. bladz. 18).

1) Kolonel GANDOERIN (13^e Regiment) verklaarde evenwel tijdens het Port Arthur-proces, dat reeds in het begin der verdediging — waarmede evenwel de verdediging in engeren zin kan zijn bedoeld — de Muur van eene graslaag werd voorzien, waardoor hij veel minder van het omliggende terrein was te onderscheiden.

Met deze werkzaamheden gingen de tweede helft van September en de eerste helft van October heen, gedurende welken tijd er op het hoofdaanvalsfront geen groote gevechten plaats grepen. Toen echter het bombardement ter inleiding van de eerste algemeene bestorming (einde October) weder begon, waren alle beschikbare arbeidskrachten noodig om des nachts de te weeg gebrachte verwoestingen te herstellen. En naarmate het beleg langer duurde en dus de sterkte van het garnizoen gestadig verminderde, bleek het onmogelijk alles te herstellen, wat vernield werd, ten gevolge waarvan dan ook de verliezen aan personeel steeds toenamen.

Seingemeenschap

De gemeenschap werd onderhouden met behulp van optische seinen, telefonisch, en voorts door ordonnansen (Kozakken en wielrijders).

De vestingcommandant stond in geregelde verbinding met de sectorcommandanten en deze weder met de commandanten der verschillende regimenten, forten, werken en batterijen. Deze laatste waren ook onderling verbonden, terwijl zeer enkele ook met eenige uitkijkposten in verbinding waren. Een afzonderlijk telefoonnet ten behoeve van de artillerie was niet aanwezig, hetgeen voor de vuurleiding zeer bezwaarlijk was. Meermalen toch — en juist vooral tijdens een aanval, wanneer er van alle zijden druk getelefoneerd werd — geschiedde het, dat het bevel, om op een bepaald doel het vuur te openen, den betrokken batterijcommandant eerst bereikte, nadat het doel reeds lang weder verdwenen was. En daar voorts het telefoonnet nagenoeg geheel en al boven den grond was aangelegd, werden tijdens het beleg ten gevolge van het Japansche artilleriesvuur de verbindingen talloze malen verbroken. Eene enkele telefoonlijn nabij Erloengschan was 30 à 45 cM. ingegraven; doch de isoleering werd telkens beschadigd en alsdan traden bij regen voortdurend storingen in.

Logies.

Wat het logies der troepen aangaat, zij nog het volgende vermeld.

De bezettingen der forten waren vrij sterk. Erloengschan b.v. had eene bezetting van 350 man; daarvan waren 30 man bestemd om dienst te doen in de keukens, voor corveeën, enz.; van de resteerende 320 man deed $\frac{1}{4}$ dienst, voorzag $\frac{1}{4}$ in den wachtdienst, voerde $\frac{1}{4}$ (in twee ploegen van 40 man) herstellingswerkzaamheden uit, terwijl de overigen rust hadden.

Toen in Februari, met het oog op de vrees der Russen voor een coup de main van Japansche zijde, de troepen de nog onvoltooide stellingen moesten bezetten, werden zij ondergebracht in barakken, die later ten deele zijn blijven staan, zooals b.v. in Erloengschan en de Panloenschan-Redouten — en alsdan veelal spoedig in brand werden geschoten — ten deele ook zijn afgebroken, om de materialen bij den bouw van schuilplaatsen te kunnen benutten.

Het logies der bezetting in de voorste verdedigingslijn, ofschoon niet bestand tegen volle treffers der zware artillerie, was in het algemeen vrij goed. Toch waren er ook zonderlinge en zeer verkeerde toestanden. In Erloengschan b.v. was de kazerne eigenlijk slechts een

2.70 M. breedte en 3.60 M. hooge gang, met vensters van 0.7×1 M., vochtig, onvoldoende geventileerd en door walmende petroleumlampen slechts spaarzaam verlicht. Aangezien eene onderverdeeling in verschillende vertrekken niet was gemaakt, deed eene en de zelfde ruimte dienst als logieslokaal voor manschappen en officieren (welke laatst echter grootendeels in de keelcaponnière tusschen de kanonnen loeerden), als keuken, en als bergplaats voor munitieën, levensmiddelen, drinkwater, enz. Springmiddelen, munitie en proviand werden onder de bedden der bewoners opgeslagen; het drinkwater werd bewaard in open kuipen en was dus spoedig bedorven. In de voor 1 compagnie op vredessterkte berekende kazerne, waren 2 compagnieën infanterie — op 1 peloton na, dat in de schuilplaats onder den frontwal was ondergebracht — benevens de bedieningen der artillerie en de sappeurs gehuisvest. De remise onder de frontborstwering, waar —, zooals gezegd — een geheel peloton ter bezetting van die borstwering verblijf hield, bezat noch deuren, noch vensters, noch ventilatiemiddelen; er kon niet worden gestookt en privaten waren niet aanwezig. De tocht veroorzaakte dan ook tijdens het beleg onder de bewoners tal van ziektegevallen.

Als privaat voor de geheele bezetting ten slotte deed de keelgracht dienst!

Voor de reserves waren geen permanente verblijven gebouwd, weshalve deze werden ondergebracht in meer achterwaarts aangelegde, tijdelijke schuilplaatsen, of in kazernes en gebouwen in de (ruim 360 huizen tellende) Nieuwe Stad.

Voor al het gebrek aan latrines deed veel schade aan den gezondheidstoestand van het garnizoen.

Munitie-magazijnen Het eenige op het door ons beschouwde gedeelte van den gordel ontworpen permanente munitie-magazijn was niet gebouwd, zoodat alle munitie-magazijnen van tijdelijken aard waren. En, behalve dat de toestand van de daarin opgelegde munitie ten gevolge van de vochtige lucht en de slechte verpakking te wenschen schijnt te hebben overgelaten, zijn tijdens het beleg, ten gevolge van het bombardement, meerdere daarvan in de lucht gevlogen.

Gebreken. Voor wat de inrichting aangaat, volgt dus uit het vorenstaande, dat de voornaamste gebreken van het hoofdaanvalsfront waren:

1. de te geringe afstand van de fortelinie tot de stad;
2. het onbestreken-zijn van meerdere dalen en kloven vóór den gordel, de onvoldoende opruiming van het voorterrein, en de aanwezigheid van vele en groote doode hoeken rondom de fort en werken;
3. het onvoldoende gezicht- en vuurverband tusschen verschillende werken;
4. de geringe maskeering van vele werken;
5. de onvoltooide toestand van verschillende, als permanent ontworpen, versterkingen;

6. het ontbreken van pantseringen en schilden voor het geschut;
7. de te geringe dikte der gewelven;
8. het ontbreken van gedekte communicatie in de forten;
9. de opstelling van zwaar geschut in de forten;
10. het ontoereikende aantal remises voor het geschut tegen stormaanvallen;
11. het gemis aan traditoir-opstellingen;
12. het ontbreken van een tegenmijnstelsel;
13. het niet-bewapend-zijn van de contre-escarp-koffers van sommige forten;
14. het niet-bestand-zijn tegen artillerievuur van de werken in de tusschenliniën;
15. de zeer zichtbare opstelling van de vuurmonden voor het vuur op groote afstanden en voor den strijd tegen de aanvalswerken;
16. de bewapening met veelsoortig en verouderd geschut, en het beperkte aantal krombaanvuurmonden;
17. de ontstentenis van een voldoende aantal uitkijkposten;
18. het gemis van een afzonderlijk telefoonnet voor de artillerie en van ingegraven telefoonverbindingen;
19. de weinig gedekte ligging van het wegennet;
20. het gebrekkige logies in sommige werken.

(Wordt vervolgd.)

Is overgang van de Kustartillerie naar de Marine wenschelijk?

In den aanhef van het ontwerp van wet tot »Instelling van een Fonds ter verbetering van de Kustverdediging, enz.« wordt o. m. overwogen »dat het ter verzekering van een voortdurend voldoende »bezetting van de daarvoor in aanmerking komende zeefronten der »kustversterkingen met geoefend personeel, wenschelijk is om die »bezetting te doen geschieden door personeel van onze marine«. In de M. v. T. en bijlagen wordt deze wenschelijkheid nader toegelicht.

Het behoefde voor niemand een geheim te zijn en het wordt door niemand weersproken, dat onze kustverdediging, wat de inrichting en de bewapening der kustversterkingen betreft, te wenschen overlaat. Dat de oorzaak daarvan óók gelegen zou zijn in de omstandigheid, dat de bezetting dezer versterkingen tot de landmacht behoort, wordt echter door velen ontkent, o. a. blijkende uit de verschillende beschouwingen, die den laatsten tijd betreffende de kustverdediging het licht zagen.

Ook ondergeteekenden kunnen het brevet van ongeschiktheid voor de kustverdediging, daardoor aan de landmacht uitgereikt, niet aanvaarden, omdat zij behooren tot de velen, die tal van jaren hunne bescheiden krachten met volle toewijding en inspanning hebben aangewend ten dienste van het hun toevertrouwde aandeel in de kustverdediging, omdat zij op dien grond meenen tot het uitspreken van een oordeel bevoegd te zijn, welk, voor de landmacht gunstig, oordeel, noch door hetgeen de M. v. T. behelst, noch door hetgeen in de desbetreffende nota van een drietal leden van den Raad van Defensie wordt aangevoerd, ook maar een oogenblik aan het wankelen is gebracht. Aangezien verder wordt vermeend, dat er goede redenen tegen den overgang der kustverdediging naar de Marine zijn aan te voeren, mogen die in het navolgende eene bespreking vinden.

Beschouwen wij volledigheidshalve eerst de in de M. v. T. vóór dien overgang aangevoerde beweegredenen, en beginnen wij daartoe met die, welke daarvoor tot grondslag hebben gediend en zijn vermeld in bovengenoemde nota, bijlage III van de M. v. T.

In de eerste plaats rijst dan de vraag, of alleen door bezetting met marinepersoneel eene *geoefende kernbemanning* (van vrijwilligers) voor het bedienen van het geschut aanwezig kan zijn. Hiertegen is aan te voeren, dat juist bij bezetting door de landmacht het personeel beneden den rang van officier, waaronder het vrijwillig kader, waar aan in de batterij *met toebehooren* (wij moeten den blik verder om ons heen richten en dien niet bepalen tot het geschut zelf), de

belangrijkste verrichtingen worden toevertrouwd — bestendig is. Daarentegen is bij overgang naar de marine wisseling te verwachten, door afwisselende plaatsing aan boord en op de batterijen, door verblijf in de tropen en in Nederland, terwijl het zelfs van marine-artillerie niet te verwachten is, dat zij, bij wisselend vrijwillig personeel, des ondanks »voortdurend« in al haar werkkringen geoefend is en blijft? Bestond de evengenoemde afwisseling voor de bezetting niet, en was het personeel dus bestendig; wel, dan bestaat de bezetting uit land-artilleristen en is overgang niet noodig.

Ten tweede zou bij de marine *meer gelegenheid tot het vormen van geoefende kanonniërs* bestaan dan bij de landmacht; de gelegenheid daartoe op de forten wordt gebrekkig genoemd; bij de marine worden voorts *brevetten* aan geoefenden uitgereikt, welke worden ingetrokken bij niet-voldoen in twee opeenvolgende halfjaarlijksche schietoefeningen.

Wat dit alles betreft, wordt toegegeven, dat op vele kustbatterijen veiligheidshalve geen schietoefeningen kunnen worden gehouden (dus ook niet door de marine). Dit kan echter niet als bezwaar worden aangemerkt, zoolang er verscheidene batterijen zijn, uit welke wél geschoten mag worden. Maar bovendien behoort men de zaak anders te beschouwen, en te bedenken, dat de africhting van den kust-artillerist bestaat in de aanvankelijk afzonderlijke beoefening van het bedienen van het geschut, van den munitie-aanvoer, van het afstand-meten, het richten, het overseinen van bevelen en afstanden, enz.; dat daarna wordt overgegaan tot de beoefening van de *vuurleiding* in eene batterij, d. i. van de samenwerking van de verschillende organen eener batterij; en vervolgens van meer batterijen te gelijk, en tegen meerdere doelen. In dit alles is het zwaartepunt gelegen van de africhting, als voorbereiding tot het verkrijgen van een maximum van treffers gedurende den korten tijd, dat eenig doel in het schootsveld is. Ten slotte volgt de schietoefening.

Het schieten is eene nuttige oefening, noodig om den man het geschut te doen kennen en vertrouwen te geven, al blijft daarbij een andere factor, o. i. nog gewichtiger dan de indruk op den man van het door onszelf afgegeven schot, n. l. het *onder vijandelijk vuur* zijn, ontbreken. Daarnaast moet de schietoefening zijn de proef op de som en als het ware de voltooiing van de voorafgaande oefeningen. Maar dan moet het schieten, om de daaraan verbonden hooge kosten welbested te doen zijn, tevens een onderdeel vormen van eene oefening in de vuurleiding en dus geschieden *van eene batterij* — zij het c. q. ook eene andere dan die, waarin is geoefend — doch geenszins van boord. Aan boord toch, is o. m. de bevelvoering geheel anders en ontbreekt het onbeweeglijke opstellingsvlak voor den vuurmond, juist eene omstandigheid, waarmede de kustartillerist in de eerste plaats rekening houdt en die, zelfs in gevallen, waarin richten aan boord niet wel mogelijk is, de gelegenheid biedt een *juist* schot af te geven. De aanprijzing van het behulpmiddel, om aan boord de

schietoefening te houden, doet met grond de vraag rijzen, of het groote verschil van het schieten met zwaar geschut aan boord met dat aan den wal wel juist gewaardeerd, of wel in het geheel niet ingezien is, een verschil, dat — al mogen NAPOLEON's woorden: »Un canon de terre vaut cent canons sur mer« niet meer de juiste verhouding aangeven — te belangrijk is, om te worden weggeredeneerd.

Verder valt nog op te merken, met het oog op een eventueel invoeren van houwitsers bij de kustartillerie, dat bij de marine het vuren uit deze vuurmonden ten eenen male onbekend is.

Dat bij de marine brevetten noodig zijn voor de richters (een papieren waarborg dus, die echter eene tweemaal halfjaarlijksche ongeschiktheid niet onmogelijk doet schijnen!) behoeft geen reden te zijn, dat zonder brevetten in de kustbatterijen bij de landmacht, niet degelijk wordt geoefend door de voornaamste elementen (afstandmeters, stukscommandanten, richters, vuurleiders). Dat daarentegen (zooals in de nota wordt vermeld), in de laatste jaren bij de marine de eischen van oefening en bekwaamheid voor de kanonniërs belangrijk zijn verhoogd (waren deze enkele jaren geleden dus onvoldoende?) en dat (zoo zegt de M. v. T.) de bekwaamheid nog steeds toeneemt (zoodat de gewenschte graad nog niet schijnt bereikt), kan toch niet pleiten voor overgang naar de marine en is allerminst bewijs, dat de landmacht geen geoefend personeel kan leveren.

Dat het tweeploegenstelsel bij de militie, zooals wijders wordt opgemerkt, geen verbetering in de (vermeende) onvoldoende gelegenheid tot oefening zou brengen, is een negatief bewijs. Eerstens dient men het dan, zoo noodig, op eene andere wijze te doen; maar bovendien doet dit alles niets toe aan het feit, dat in het kader toch steeds de kern aanwezig is, terwijl bij mobilisatie door eene locale militie ten allen tijde binnen enkele uren tot zelfs in de minst belangrijke hulpdiensten kan worden voorzien.

Ten derde wordt veel waarde gehecht aan het eenstemmig oordeel van de commissie in zake samenwerking van land- en zeemacht, dat het gewenscht is *per kustbatterij een zeeofficier als adviseur* toe te voegen — zulks wellicht ter vergoeding van het verschil van meening met die zelfde commissie, waar deze den overgang naar de marine beslist ontraadt. Hiertegen valt op te merken, dat de hoofdoorzaak, laten wij zeggen, *de oorzaak* van den bestaanden onvoldoend strijdvaardigen toestand niet van personeelen, doch van zuiver materieelen aard is. De aanwezigheid van alle beschikbare zeeofficieren in welke batterij of pantserfort ook, zal hierin geen wijziging brengen. Dat de aanwezigheid van een zeeofficier als raadgever — vooral indien hij niet in de vuurleiding, enz. is betrokken en dus *ongestoord* den toestand kan overzien — van nut *kàn* zijn, wie zal het ontkennen? Waarom zou dit niet evenzeer het geval zijn, als dat een officier van de infanterie aan een batterijcommandant wel eens van raad kan dienen tot het

onderkennen van infanteriedoelen, hetgeen daarom nog geen reden is het commando over te dragen aan infanterie-officieren. De artillerie is nu eenmaal aangewezen om voornamelijk te vuren op de andere wapensoorten en met deze innig samen te werken. Dat is hare tactiek; indien zij dit niet kan, is zij onvermogen en voldoet zij niet aan haar plicht. Ontneem de artillerie de kennis van de haar gestelde doelen, van hunne opstellingen en manoeuvres, wat blijft er dan meer over van den artillerie-officier dan een schietautomaat! Om evengenoemde kennis te verkrijgen, is detachering bij andere Wapens en even zoo aan boord van schepen wel nuttig, tevens ter onderlinge waardeering en ter verzekering van goede samenwerking, wie zal het weerspreken? Dat eene dergelijke detachering *noodig* is voor den kustartillerist, en toevoeging van een zeeofficier aan den commandant eener kustbatterij *noodig* zou zijn, wordt echter ten stelligste ontkend; en wel ten eerste, omdat de kustartillerist-landmachtofficier op de hoogte *kan* zijn en *moet* zijn van de inrichting der vijandelijke schepen, voor zoo ver als die kennis noodig is met het oog op hunne bestrijding; ten tweede, omdat ook de kennis van het enkele vaarwater *vóór* zijne batterij, als toegang voor de vijandelijke schepen, voor hem geen geheim behoeft te zijn, noch mag zijn — eene kustbatterij bestrijdt immers geen vloot in volle zee; ten derden, omdat de manoeuvres van de vijandelijke schepen in de vaarwaters niet anders dan heel eenvoudig kunnen zijn (de ligging der versterkingen moet daartoe medewerken), terwijl bovendien met modern kustgeschut en moderne afstandmeting de manoeuvres van elk schip volkomen worden beheerscht.

De beweringen zonder nadere toevoeging, dat *de communicatiemiddelen in de batterij en de afstandmeting bij de marine in betere handen* zijn dan bij de landmacht, mist, bij gebrek aan bewijs, elke draagkracht en getuigt hoogstens van weinig waardeering. Wij willen daartegenover stellen, dat het zee- en het landmacht personeel, beide immers in de verscheidene rangen van gelijken aanleg en gelijke ontwikkeling, daarvoor even geschikt zullen zijn te achten, al moge ook in dit opzicht evenals overal elders dan aan de eene dan aan de andere zijde, door de bijzondere gaven van enkelen eenig verschil kunnen voorkomen. Evenwel wenschen wij hierbij toch op te merken, dat de landmacht in de negentiger jaren reeds menig stelsel van afstandmeting had doorgemaakt, vindingen van Nederlandsche artillerieofficieren, terwijl de marine toen nog *zonder afstandmeting* was. (De eerste inrichting was die aan boord van het pantserschip WILHELMINA. Deze afstandmeting FISKE, begon echter met niet te voldoen). Wel kenschetsend was in die dagen de vraag van een zeeofficier, wat het schieten uit eene kustbatterij toch om het lijf had, als men immers den afstand en zelfs den koers van het doel kende. Gelukkig is nu ook bij de marine de afstandmeting goed in orde; wie achteraan komt is trouwens juist daardoor in den regel het beste ingespannen.

De meening, dat *de zeeofficier door den voortdurenden omgang met gelijksoortig materieel als aangewezen is voor het bevel over eene kustbatterij*, is niet minder verbazingwekkend dan de voorafgaande. Een beweeglijk schip en eene batterij aan den wal, een kanon aan boord en een in vaste opstelling aan den wal, een torpedo uit de lanceerbuis en de mijn-(torpedo-)granaat uit een houwtser, leveren o. i. te groote verschillen op, om van gelijksoortig materieel te kunnen spreken. Ook zal de wijze van strijden eener landbatterij tegen eene scheepsmacht in het voorliggende vaarwater eene geheel andere zijn dan die van een oorlogsschip, dat zelf van opstelling verandert, zulks zoowel nabij de kust als, natuurlijk, in open zee. Om dit in te zien behoeft men werkelijk geen deskundige te zijn.

Verder zou de *invloed van den stellingcommandant op de oefening van den troep en op de voorbereiding voor den oorlogstoestand* groter worden bij overgang naar de Marine. Van dezen meerderen invloed zou echter hoofdzakelijk slechts sprake kunnen zijn, waar het gezamenlijke oefeningen van land- en zeemacht betreft; de zoo voorname oefeningen in de vuurleiding van de batterijen met toebehooren, op zichzelf, behoeven daardoor evenwel geene verandering ten goede te ondergaan. En voor de gezamenlijke oefeningen zij verwezen naar de door den Generaal VAN ERMEL SCHERER in de *Tijdspiegel* van October betoogde wenschelijkheid, om, in verband met de verdediging aan de landzijde, deze in de hand van een officier van de landmacht te brengen. Wat hiervan zij, in ieder geval waar zee- en landmacht in het groote verband moeten samenwerken, moet en kan in de noodige gezamenlijke oefening worden voorzien, door eene daarop gerichte instructie voor den stellingcommandant; er is dan geen enkele grond voor de onderstelling, dat de ondercommandanten van beide zijden niet zouden willen samenwerken.

Ten slotte wordt kortweg besloten met de opmerking, dat *toetsing met den toestand in andere Rijken* voor overgang naar de marine pleit. Het tegendeel — de Generaal VAN ERMEL SCHERER heeft dit mede in bovengenoemd tijdschrift aangetoond — zou uit die toetsing blijken. Trouwens, ook daar is een schip geen vaste batterij, is het schieten uit een kanon aan boord verschillend van dat uit een kanon in vaste opstelling aan den wal, ook daar heeft de marine geen houwtzers, is de vechtwijze eener batterij tegen eene vloot, die een vaarwater forceert, geheel anders dan van het eene schip tegen het andere.

De nota geeft den indruk, dat getracht is door de veelheid van motieven te gemoet te komen aan hun volkomen gemis aan juistheid en kracht.

Bespreken wij thans nog eenige argumenten, ontleend aan de M. v. T.

Ten eerste de opmerking, dat de marine meer bekend is met de *behandeling van zoeklichten*. Hier is buiten beschouwing gelaten het feit, dat de landmacht, n.l. bij de pantserfortartillerie, het korps

torpedisten en de genietroepen, over zoeklichten beschikt. Doch nog meer verwondering verwekt dit argument, aangezien niet alleen elke behoorlijk ingerichte landversterking, doch ook het veldleger en liefst in ruime mate over zoeklichten dient te beschikken, zoodat het argument, als het draagkracht had, wortelt in een toestand van achterlijkheid, die, zoo eer zoo beter, dient te worden opgeheven.

De opmerking, dat er veel *wisseling in het personeel* bestaat, kan niet betreffen het personeel beneden den rang van officier, waarbij namelijk *geen* wisseling bestaat, zooals hiervoren reeds is opgemerkt. Wat de officieren betreft, hierin kan verbetering worden gebracht. Overgang bij de marine met de verschillende daarbij voorkomende takken van dienst is daartoe echter niet het aangewezen middel, tenzij men er een vast korps van maakt, waardoor dan de reden voor overgang te meer zou vervallen. Ter loops zij hierbij opgemerkt, dat bij het korps pantserfort-artillerie en evenzoo bij een ander belangrijk onderdeel der kustverdediging, namelijk bij het korps torpedisten — enkele laatste jaren wellicht uitgezonderd — eene bestendigheid ten opzichte van het korps officieren bestaat, welke weinig te wenschen overlaat en waarbij de luitenants later als kapitein naar het korps terugkeeren.

Dat verder de kustbatterijen *geen schietoefeningen op grooten afstand* kunnen houden, wordt door ons niet toegegeven. Uit een veiligheids oogpunt voor omliggend terrein en vaarwater zijn de schietoefeningen op korten afstand niets minder gevaarlijk dan die op grooten afstand, gelet op den uitloopafstand der over het water scherpende projectielen, getuige de misschien wel wat overdreven veiligheidsmaatregelen, die zijn voorgeschreven voor de oefeningen op kleinen afstand.

Schietoefeningen in tegemoetkomend vuur en op grooten afstand kunnen wel degelijk gehouden worden. Dat deze thans weinig, op grooten afstand zelden, plaats vinden, houdt rekening met den bestaanden toestand, waarbij de meeste batterijen zoodanig zijn aangelegd, dat slechts evenwijdig vuur op korte afstanden kan worden afgegeven, terwijl bovendien de bewapening van dien aard is, dat schieten op grooten afstand geen zin zou hebben.

Bij moderniseering van de kustverdediging komt natuurlijk ook hierin verandering, al is — ook bij overgang naar de marine — niet te ontgaan, dat, wegens plaatselijke gesteldheid, *bepaalde* batterijen voor schietoefeningen met scherp zullen moeten worden aangewezen. Hierbij is nog op te merken, dat voor enkele batterijen de schietoefeningen op kleine afstanden onmisbaar zullen blijven, terwijl die in het algemeen van groote waarde zijn, aangezien het doel slechts gedurende korten tijd in het schootsveld verblijft, zoodat snel handelen een eerste vereischte is.

De vergelijking van de indeeling van het bedienende personeel, zooals het bij de marine zal worden bij het nieuwe geschut, met den huidigen toestand bij de landmacht mist natuurlijk alle waarde, al

zal de gevolgtrekking, dat »Marine« duurder zal zijn dan »Oorlog«, wel als juist moeten worden aangemerkt. Gewichtiger dan deze aanmerking is wel de vraag, of eene organisatie, en wel tevens eene uitbreiding, van de marine, welke gegrond is op eene tijdelijke vermindering van het verloop, gerechtvaardigd is. Het is eene proef. Wie zal lijden onder hare mislukking, de vloot of de kustverdediging, of beide?

De beschouwing omtrent het »raakschieten« is neergeschreven, als gold het eene openbaring. Dat bij de marine »alle oefeningen er op zijn gericht om in den kortsten tijd het grootste aantal treffers te verkrijgen« — blijkbaar iets nieuws, aangezien de resultaten nog steeds bezig zijn beter te worden — sluit niet uit, dat dit groote beginsel bij de landmacht *steeds* heeft voorgezeten, waartoe het verouderde geschut met rookgevend buskruit en het snelle verloop van een mogelijk vuurgevecht alle aanleiding gaven. Trouwens, wie kon zich denken, dat men, nog wel tegen een ongedekt doel, anders schiet dan om »raak« te schieten?

Moge nog de aandacht worden gevraagd voor onze persoonlijke meening omtrent de verbetering van de kustverdediging, met betrekking tot den overgang van de kustartillerie naar de marine.

Voor eene goede verdediging der kustversterkingen zijn o. i. noodig:

1°. Oordeelkundig aangelegde, goed ingerichte en goed bewapende kustversterkingen, zoomede goed voorbereide versperring van de zee-gaten. (Het drijvend materieel wordt buiten beschouwing gelaten.)

2°. Eene goed geoefende bezetting, waarover te allen tijde kan worden beschikt.

3°. Eene zaakkundige bevelvoering.

Aan den eersten eisch, het materiele gedeelte, kan natuurlijk worden voldaan, ongeacht de bezetting der versterkingen uit personeel van de zee- of van de landmacht bestaat. Nadere beschouwing is derhalve niet noodig.

Wat den tweeden eisch betreft, de voortdurende beschikking over eene goed geoefende bezetting, onderscheide men de africhting van het personeel tot geoefende bezetting, en de maatregelen om deze ten alle tijde beschikbaar te hebben. Omtrent de africhting mag worden aangenomen, dat deze, in verband met de gelijke ontwikkeling en den gelijken gemiddelden aanleg van het leidende personeel — de officieren — en bij de beschikking over de zelfde middelen en fondsen, even goed zou kunnen geschieden, onverschillig of die leiding uitgaat van de marine of van de landmacht.

Dat de laatste hierin niet zal behoeven achter te staan, kan blijken uit de omstandigheid, dat de kustartillerie een 20-tal jaren geleden reeds geruimen tijd een leidraad voor het gevecht, voor het schieten en eene afstandmeting bezat, op welk tijdstip de prijsvraag, dienende om de marine eene handleiding omtrent zeetactiek te verschaffen,

nog in de pen was, evenzoo de artikelen over de vuurleiding aan boord, van den toenmaligen Luitenant ter Zee COHEN STUART, terwijl van afstandmeting evenmin sprake was.

Wat in het bijzonder het houden van oefeningen in de vuurleiding en van schietoefeningen betreft, wordt verwezen naar hetgeen daaromtrent reeds hiervoren is vermeld, waarbij nog wordt aangeteekend, dat de marine ten behoeve van de richtkanonnières waarschijnlijk wel meer schietoefeningen houdt dan de landmacht, doch dat er, indien men zulks noodig of gewenscht vond, geen enkele reden zou zijn, waarom dit bij de landmacht niet zou kunnen geschieden.

Ten aanzien van den eisch om steeds de beschikking te hebben over eene geoefende bezetting is in de voorafgaande bespreking van de nota-bijlage van de M. v. T. reeds vermeld, dat bij de landmacht in het vrijwillig personeel beneden den rang van officier steeds eene kernbezetting aanwezig is, terwijl door de locale militia de noodige handlangers — voor zoover niet reeds onder de wapenen — voortdurend onmiddellijk bij de hand kunnen zijn. Dit personeel verandert niet van bestemming, is dus bestendig. Geheel anders zal dit zijn bij overgang van dit deel der kustverdediging naar de marine, zijnde het klaarblijkelijk de bedoeling om van de bezetting der kustversterkingen geen vast korps te maken, onder welke omstandigheden de wisselingen niet alleen in het officierspersoneel, maar bovendien in het overige personeel zullen voorkomen, en zeker niet minder zullen zijn dan die, welke thans bij de kustartillerie (en bij het korps torpedisten) alleen in het korps officieren plaats vindt. Overgang zou in dit opzicht dus achteruitgang beteekenen.

Zoekende naar eenige nevenaaneliding voor den overgang, hebben wij, met anderen wel eens gemeend dat de maatregel zou beoogen, de werving te dienen en het verloop te stremmen. Het scheppen van baantjes aan den wal kan echter toch in waarheid niet strekken om *zeemacht*, te winnen, om de *zeemacht* te versterken.

Dat de belangen van het Wapen der artillerie er door zouden worden geschaad, en dit juist op het tijdstip, dat die belangen in de verdrukking zijn, en eene nieuwe bewapening in uitzicht is gesteld, willen wij verder stilzwijgend voorbijgaan. Wel durven wij daartegenover de vraag stellen, of verdere uitbreiding van den werkkring der eigen marine niet ten nadeele van de vloot en daardoor bij terugslag *ook ten nadeele van de kustverdediging* moet worden geacht. De kennis en ervaring, die thans reeds van de *zee*-officieren worden vereischt op velerlei gebied, worden te hoog aangeslagen om die vraag anders dan bevestigend te beantwoorden. Ook is hier op hare plaats de vraag, of het bouwen en het onderhoud van de kustversterkingen aan de scheepsbouwkundige ingenieurs wordt opgedragen, ter verruiming van hun werkkring.

In geval men aan de wisselingen in het marine-personeel voor de kustverdediging zou willen te gemoet komen, door bij dezen tak van

dienst voor vast in te deelen het personeel, dat minder geschikt (ongeschikt) of genegen mocht zijn geworden voor den zeedienst, in Europa of in de tropen, dan kunnen geen groote verwachtingen omtrent de deugdelijkheid van zoodanig personeel worden uitgesproken. Wij behoeven daarover in geen nadere beschouwing te treden.

Wat den derden eisch betreft, eene zaakkundige bevelvoering, wordt opgemerkt, dat de waarde van de kustversterkingen nauw samenhangt, voor een deel steunt op de verdediging aan de landzijde. In het geval dat, zooals hier te lande, een vlootvoogd het bevel voert over de landversterkingen en hare bezettingen, schijnt met die omstandigheid geen rekening te zijn gehouden. Wel heeft de stellingcommandant naast zich een kleinen staf van officieren van de landmacht, toch moet die bevelvoering als geheel onlogische worden aangemerkt. Vooral als men nagaat, dat de zeemacht, welke bij de kuststelling mocht zijn ingedeeld, haar taak meer buiten dan wel in de stelling behoort te zoeken. Haar werkzaamheid in de stelling, d.w.z. binnen het bereik van het geschutvuur daarvan, is met meer voordeel door middel van de kustversterkingen en kustversperringen uit te voeren. De haar opgedragen taak buiten de stelling moet de in zee zijnde vloot zelfstandig uitvoeren; op de uitvoering daarvan kan, naar onze bescheiden meening, een vlootvoogd, gezeteld in het stellingcommando aan den wal, geen directen invloed uitoefenen; evenmin op haar handelen bij een terugwijken. Is het bevel over de stelling opgedragen aan een officier van de landmacht, dan zal zulks daarom geen afbreuk doen aan de werkzaamheid van de in zijne stelling aanwezige zeemacht, welker werkzaamheid buitengaats bovendien wel door de hogere bevelvoering zal worden bepaald.

Bij een terugtrekken van de eigen vloot op de stelling en het mogelijk doordringen in de toegangen tot de stelling van de vijandelijke scheepsmacht, zal weinig sprake zijn van bevelvoering in den zin van het geven van bevelen. De strijd *kan* bovendien zoo snel verlopen, dat zulks niet noodig *mag* zijn. De algemeene beginselen, naar welke bij het gevecht gehandeld moet worden, dienen bekend te zijn; hoogstens kunnen vóór het gevecht ter aanvulling nog eenige korte aanwijzingen worden gegeven omtrent den bijzonderen toestand, doch, het gevecht eenmaal aangevangen, moet den artilleriecommandant en den batterijcommandanten volle zelfstandigheid worden gelaten, wil men zoo snel doenlijk de grootst mogelijke uitwerking verkrijgen. Bij het gebruik van rookzwak buskruit, zooals in het modern kustgeschut, kan ieder batterijcommandant zijn gevechtsruimte volkomen overzien en, met de hem in moderne kustbatterijen ten dienste staande middelen zijne vuurkracht onmiddellijk aanwenden, waar die het meest noodig is. In de geoefendheid van de kustbatterij, van den commandant tot en met den eenvoudigsten handlanger, ligt de kracht van de bezetting der kustversterkingen.

En om die geoefendheid te verkrijgen, is noch personeel van de marine, noch bevelvoering door een vlootvoogd noodig.

Daarentegen kan het landfront de bevelvoering van een zaakkundig bevelhebber niet ontberen.

Moge uit het vorenstaande zijn gebleken, dat de overgang van de kustartillerie naar de marine niet noodig is, noch in het belang van de kustverdediging, noch in het belang van de zeemacht, doch dat deze eerder nadeelig voor beide, zeer zeker voor de kustverdediging is te achten. En daarnaast, dat het niet alleen ten aanzien van de bezetting van de kustversterkingen, doch mede ten opzichte van de bevelvoering wenschelijk is, dat de grens tusschen zee- en landmacht blijve en worden getrokken volgens de natuurlijke lijn, die land en water scheidt.

Amersfoort.

Utrecht.

G. DE JOSSELIN DE JONG.

W. A. ORTT.

De verpleging van het Fransche leger gedurende den veldtocht van 1812 in Rusland.

(Vervolg van blz. 868, Jaargang 1910.)

Alvorens aan voortzetten der operatiën te kunnen denken, moesten de troepen gelegenheid hebben zich te herstellen, de achterblijvers moesten verzameld, de verpleging geordend, de requisitie geregeld, de ver achtergebleven trein aangetrokken, de verbindingen met de basis beter verzekerd worden.

NAPOLEON liet de troepen over eene groote uitgestrektheid kwartieren betrekken. Het III., IV., 3 divisiën van het I. korps en de garde werden om Witebsk, waar het hoofdkwartier werd gevestigd, gelegerd; de overige troepen, onder DAVOUST, kwamen in het gebied Orsza-Mohilew.

NAPOLEON heeft van deze noodzakelijke rust-periode een nuttig gebruik gemaakt. De rust, die den afgematten troepen werd gegeven, benevens de omstandigheid, dat men zich in een streek bevond — nog wel in den oogsttijd, — waar de bronnen des lands vrij veel konden leveren, droegen er veel toe bij, om de verloren kracht van het leger aan te vullen. In deze dagen werden door NAPOLEON ook eene reeks beschikkingen gegeven, om een einde te maken aan de steeds tot plundering en bandeloosheid leidende requisitie door de troepen. De daarin behandelde hoofdzaken waren:

Aan de legerkorpsen werden behoorlijk omschreven requisitie-rayons aangewezen. Zoo moest b.v. het IV. korps requireeren in aangewezen kreitsen o. a. Suraz, Welize; het III. korps tusschen Duna en Dnjepr. Het legerkorps moest requisitie-commando's uitzenden, zelf aantal en sterkte vaststellend. De autoriteiten moesten bij het requireeren medewerking verleen. Maatregelen werden genomen, om de gerequireerde voorraden in magazijnen op te slaan en het uitgeven van verpleging aan de troepen een geregeld verloop te geven.

Terloops merken wij op, dat de linker Duna-oever geheel was uitgeput, de marodeurs hadden bruggen gebouwd, om ook den rechteroever te kunnen uitbuiten; dit was voor NAPOLEON aanleiding, aan een zijner generaals op te dragen, alle door de marodeurs tusschen Witebsk en Suraz geslagen bruggen te vernielen.

Op groote schaal werd te Witebsk voor de broodbereiding gezorgd: al het aldaar aanwezige meel moest worden gerequireerd, 36 veldbakovens moesten er worden gebouwd, om dagelijks 100.000 rations te leveren, alle molens en handmolens in en om de stad werden in gebruik genomen.

Tijdens het verblijf in de kwartieren nog, deden zich vele gevallen

van diarrhee voor, vooral ten gevolge van het eten van gekookte rogge; niettegenstaande vele pogingen slaagde men er niet in, verbetering in dit opzicht te brengen.

Het resultaat van NAPOLEON's werkzaamheid te Witebsk was, dat tijdens dezen stilstand in de operatiën bij de korpsen een 10-daagsche mobiele verplegingsvoorraad was verzameld. Vermeld dient te worden, dat hierin voor een deel werd voorzien door aangekomen transporten uit het achterland.

Reeds in de eerste dagen van Augustus hield NAPOLEON zich bezig met plannen tot voortzetting van het offensief. Het was hem bekend, dat den 3^{en} Augustus BARCLAY en BAGRATION zich te Smolensks hadden vereenigd. De Keizer besloot nu, naar Smolensk te gaan, doch het »hoe en wanneer« moest nog worden overwogen. Het tijdstip, waarop de operatiën weder konden worden hervat, hing — afgezien van het geval, dat de Russen offensief zouden optreden — af van den graad van slagvaardigheid. Hij moest, om eenig succes te kunnen verwachten, het oprukken uitstellen, tot het leger in alle opzichten weder als zoodanig bruikbaar was.

Om vast te stellen, »hoe« hij zou marcheeren, vroeg hij aan DAVOUST, die kwartieren had betrokken nabij den Dnjepr, inlichtingen, betreffende de al- of niet aanwezigheid van bruggen. Ook vroeg hij diens meening omtrent het volgen van den linker- of den rechteroever, met het oog op de gesteldheid des lands, de al- of niet voldoende aanwezigheid van voedsel voor man en paard.

NAPOLEON besloot, met het geheele operatieleger een flankmarsch uit te voeren en op den linkeroever over te gaan, om daarna naar Smolensk op te rukken. De groep DAVOUST vormde het steunpunt van de beweging en nam uit den aard der zaak het grootste deel aan de voorbereidingen, niet alleen voor den Dnjepr-overgang, maar ook voor de verpleging van de overgaande troepen, waarvoor noodig was, het verzamelen van verpleging en het vestigen van eenige bakkerijen te Orsza en omgeving.

In verband met den flankmarsch stond het verleggen van de hoofdverbinding Wilna—Glubokoje—Witebsk op de lijn over Minsk—Borisow en Orsza. Deze lijn was niet alleen korter dan de noordelijke, doch voerde tevens door minder uitgeputte streken en bood ook nog het voordeel, dat van Minsk eene verbinding naar Warschau ging.

De zorg voor de dekking van de stoffelijke behoeften strekte zich thans ook uit tot het laten aanrukken van de aan den Njemen achtergelaten en reeds zeer noodig geworden uitrustingstransporten. Met deze en de munitietransporten vermeerderd, had de toevvoer van verpleging uit de ver verwijderde basismagazijnen, evenals het op de nieuwe verbindingslijn brengen van de nog op de noordelijke lijn ingeleide transporten, veel tijd gevorderd, waardoor de eerste vulling van de voorste magazijnen op de nieuwe etappelij n wederom slechts door requisitie kon geschieden.

Orsza moest nu het hoofdsteu­punt worden. De Keizer had daar­voor de noodige voorbereidingen getroffen en zoo stiet de verpleging gedurende den flankmarsch op geen groote bezwaren. De geordende verpleging was echter ook eene hoofdvoorwaarde voor het gelukken van de onderneming, die volkomen scheiding van de bewegingen der troepen van die van den trein, bijeenhouden der strijdkrachten en groote snelheid vorderde. De troepen, die den 10^{en} Augustus de kwartieren verlieten, gingen den Dnjepr over bij Rosasna en Chomino, de treinen op ongeveer 25 KM. boven Orsza. NAPOLEON had succes, de Russen werden verrast. BARCLAY, die meende, dat NAPOLEON zich nog steeds op den rechter Dnjepr-oever bevond en zich bij Rudnia concentreerde, betrok den 14^{en} Augustus 40 KM. ten westen van Smolensk eene stelling, terwijl toen reeds het geheele Fransche leger op den linkeroever was overgegaan en in de richting van Smolensk marcheerde. De geringe Russische troepenmacht, op den linker Dnjepr-oever achtergelaten, bood hardnekkig weerstand, waardoor het voor de hoofdmacht mogelijk werd, op Smolensk terug te gaan. In den nacht van 17 op 18 Augustus ontruimden de Russen de stad.

Het gevecht nabij Smolensk, dat den Franschen 12.000 man kostte, was het eerste treffen van eenige beteekenis, doch met de hoofdmacht had NAPOLEON nog steeds niet kunnen afrekenen.

De Keizer wilde nu zoo spoedig mogelijk Moskou bereiken, waartoe nog 400 KM. moest worden afgelegd. Tijd om, eene basis aan den Dnjepr in te richten, was er niet, daar eene snelle vervolging van de Russen de eerste eisch was.

Voor het bestuur van het gouvernement Smolensk werd eene commissie ingesteld, onder voorzitterschap van den Intendant VILLEBLANCHE. Het samenstellen van de bestuurslichamen stiet thans, bij het betreden van het eigenlijke Rusland, op moeilijkheden, daar met de autoriteiten ook de meer ontwikkelde bevolking was geweken. Zoo bestond het voor Smolensk aangewezen gemeentebestuur uit een aantal weinig ontwikkelde personen, waardoor de werkzaamheden zich moesten bepalen tot het verzamelen van verpleging en het aanwijzen van kwartieren.

Smolensk werd het steunpunt voor de verdere beweging; aldaar moesten op bevel van NAPOLEON 24 ovens worden gebouwd, de nog intacte kerken en kloosters werden tot magazijnen ingericht. Door toevoer uit de basis moest eene groote hoeveelheid verpleging worden verzameld; tot het aankomen van deze transporten zorgde de door NAPOLEON aangewezen gouverneur van Smolensk voor het vullen van de magazijnen door middel van requisitie in het gouvernement.

Het leger zette intusschen den marsch voort; den 23sten Augustus was ook NAPOLEON reeds met de garde uit Smolensk vertrokken. De sterkte van het eigenlijke operatieleger bedroeg nu nog slechts 150.000 man; aanzienlijke detacheringen toch werden nog vereischt, n.l. 1 divisie van het V. korps tot dekking van Mohilew en Minsk,

1 divisie van de garde te Smolensk, tot de aankomst van etappetroepen, 1 divisie van het IV. korps tegen Witebsk, om de streek te zuiveren van Russische stroopcommando's.

NAPOLEON rekende er op, de dicht bijeen gehouden strijdmacht uit de streek tusschen Smolensk en Moskou te kunnen verplegen, lettende op de kleinere verplegingssterkte, deze goed bevolkte deelen des lands en het gunstige jaargetijde. Het verzamelen van verpleging te Smolensk moet dan ook worden beschouwd, als eene voorziening voor het geval van tegenspoed of stilstand in de operatiën. 's Keizers hoop zou echter niet worden verwezenlijkt, integendeel, de verpleging zou met groote moeilijkheden hebben te kampen; in een marschechiquier van 64 KM. diepte en 30 KM. breedte zien wij het leger naar Moskou trekken, het etappengebied was in eene lange lijn veranderd.

Het requireeren door de troepen liep op niets uit, daar de Russen alles hadden verwoest. Het slechtst was de middelste colonne er aan toe, alleen de voorhoede slaagde er in, nog wat te verzamelen, de volgende korpsen bleven aangewezen op, hetgeen zij van Smolensk hadden medegenomen, of wat een verder zijwaarts gezonden requisitie-commando had medegebracht. Het zijwaarts uitzenden van deze commando's werd steeds gevaarlijker, daar kozakken en partijgangers in gestadig wassend aantal flanken en rug omzwermden.

Van eene stelselmatige verpleging was weldra geen sprake meer. Ieder regiment werd gevolgd door een aantal kleine Poolsche paarden, eene menigte lichte Russische wagens, die voortdurend herstelling behoeften, en eene kudde slachtvee. Van de krijgstuicht was weinig overgebleven, de manschappen waren tot alles bereid, er was, als het ware, een tweede leger gevormd, dat diende om de behoeften voor het eerste te dragen of te leiden. De handige soldaten benutten op bewonderenswaardige wijze de weinig opleverende bronnen, zij hadden zich naar de gebruiken en de moeilijkheden des lands geschikt.

De commandanten der onderdeelen stelden, ieder voor zich, paal en perk aan de plunderingen, door het heffen van regelmatige contributies. Slechts door strooptochten op de flanken kon men zich verpleging verschaffen.

Iederen avond na afloop van den marsch, wanneer de nachtkwartieren waren betrokken, gingen afdeelingen, zelden van de divisieën, soms van brigaden, meestal van de regimenten, het zijterrein in. Eenige wersten (à 1067 M.) van den hoofdweg vonden zij de dorpen bewoond en werden zij niet als vijand behandeld; daar men zich echter niet verstaanbaar kon maken en de Franschen terstond alles eischten, werden de boeren door schrik bevangen en vluchtten de wouden in. Deze afdeelingen kwamen den volgenden dag, niet zelden eenige dagen later, weder bij het legerkorps terug. Meermalen werden zij onderweg door requisitie-commando's van andere afdeelingen geplunderd.

Zoolang de requisitie-commando's niets hadden gebracht, leefden

de afdeelingen op den marschweg van, hetgeen zij aldaar aantroffen; het hoofdvoedsel bestond zodoende uit gekookte geplette rogge.

Aan vleesch was geen gebrek, evenwel verminderden de kudden zeer, doordat vele dieren door vermoeidheid bezweken. Runderen — uit welke diersoort de kudden in hoofdzaak bestonden — kunnen de troepenbewegingen slechts zeer korten tijd volgen, wegens hun gering weerstandsvermogen. Bij 2 rustdagen per week en dan nog alleen bij behoorlijke voeding en goede behandeling, moet de dagmarsch niet grooter worden genomen dan 20 KM. Schapen, die 30 KM. per dag presteeren, zouden beter aan het doel hebben beantwoord.

Van hoeveel belang eene hechte discipline is, bleek ook thans weder bij het I. korps (DAVOUST), welks divisien het talrijkst bleven; deze gedisciplineerde afdeelingen verzamelden meer verplegingsartikelen dan de anderen en brachten toch den inwoners minder schade toe.

Toen NAPOLEON Moskou naderde, konden de Russen er niet toe besluiten, hunne hoofdstad weerloos aan de Franschen over te geven. BARCLAY en BAGRATION werden door KUTUSOFF vervangen, die den 7^{en} September den slag bij Borodino leverde. Wel bleef de Keizer der Franschen overwinnaar, doch verbetering in den toestand trad niet in. Den 13^{en} September stond het Russische leger nabij Moskou. Lettende op de omstandigheid, dat de toestand der Franschen steeds meer kritiek werd, besloot KUTUSOFF, geen slag te wagen, om Moskou te behouden, doch verder terug te gaan.

MURAT was met zijne ruitery de Russen door Moskou en daarna in Z.O. richting gevolgd; den 15^{en} echter hadden de Franschen alle voeling met den vijand verloren, waarom eng bijeenhouden der krachten nog meer noodzakelijk werd. Op dien dag trok NAPOLEON Moskou binnen, dat door het grootste deel der bevolking was verlaten. Van de 350.000 inwoners bevonden er zich toen naar schatting 10.000. De voorraden, in de magazijnen en kelders aanwezig, waren niet onaanzienlijk, doch, daar de autoriteiten vertrokken waren, was het niet mogelijk van hare diensten partij te trekken, in het belang van de verpleging. De troepen zelf waren te vermoeid en te zeer uitgeput, om af te wachten, tot uitgezonden detachementen de voorraden der stad zouden hebben verzameld en verdeeld; zoodra de korpsen Moskou waren binnengetrokken, was de stad aan verwoesting prijsgegeven.

De verdeeling van het leger over de stad en hare omgeving werd als volgt vastgesteld:

de garde kreeg het Kremlin en het centrum der stad, het I. korps bezette het Z. en W., noordelijk sloot daarbij aan het VI. korps, terwijl op de hoofdwegen naar het Z. en Z.O. NEY met het III. korps stond. NAPOLEON had zijn hoofdkwartier in het Kremlin gekozen, doch moest dit wegens den brand tot den 19^{en} verlaten.

De beveiliging van de opstelling tegenover de Russen was aan MURAT opgedragen, die van af den 15^{en} door 2 cavaleriekorpsen,

het V. korps (PONIATOWSKI) en afzonderlijke divisiën van de overige korpsen werd versterkt. Tot bescherming van de verbinding met Smolensk, was het VIII. korps (JUNOT) te Mozaïsk achtergebleven.

Aanvankelijk door de afgematheid der troepen weerhouden en door de Russische ruitery op een dwaalspoor gebracht, was MURAT niet in staat, de voeling te herwinnen. Deze omstandigheid en de steeds talrijker wordende Russische stroopcommando's, deden NAPOLEON nog meer veiligheidsmaatregelen nemen: hij schoof eene tweede beschermende groep, onder BESSIÈRES, op Desna vooruit.

Het Fransche leger behoefde rust en vooral voeding, die het niet vinden kon, daar de aanwezigheid van Russische troepen om Krasnopachra werd vastgesteld en het uitgeputte leger tot de puinhoopen van Moskou beperkt bleef. Weldra gelukte het NAPOLEON, den vijand uit zijne stelling bij Krasnopachra te verdrijven; MURAT nam daarop eene opstelling in bij Winkowo.

De toestand was zeer bedenkelijk: men was te Moskou op 1000 KM. van de Njemen-basis en 375 KM. van Smolensk het laatste steunpunt verwijderd. Van den Njemen tot Smolensk strekte zich een etappegebied uit, waarin twee etappenlijnen een geregeld verkeer toelieten: 1°. van Kowno en Warschau over Minsk en Orsza, 2°. van Wilna over Glabokoje en Witebsk.

Van af Smolensk bestond er geen etappengebied meer, slechts één weg, n.l. die waarlangs het leger was gepasseerd, verbond dit met genoemde stad.

Uit een aantal bevelen blijkt, hoeveel NAPOLEON aan deze lijn hechtte. Een aantal posthuizen in de verschillende plaatsen langs den weg moesten met palisaden versterkt en van eene voldoende bezetting worden voorzien tegen de kozakken en boeren. Slechts cavalerie- en infanterie-afdeelingen van minstens 500 man, behoorlijk geëncadreerd, moestens de verplegings- en artillerie-transporten van post tot post geleiden.

Van een voldoende toevoer naar Moskou kon onder dergelijke omstandigheden geen sprake zijn, ook de voertuigen, langs de etappenlijn verkrijgbaar, waren weinig bruikbaar. De verpleging der Franschen in en om Moskou bleef daardoor voornamelijk aangewezen op, hetgeen deze stad en hare omgeving boden. Dit was niet veel. De plundering, door de Russen, en de brand hadden veel schade veroorzaakt; het overige werd zonder eenigen regel verspild. Vooral was reeds spoedig gebrek aan vleesch en aan voeder voor de paarden merkbaar.

NAPOLEON was niet bij machte, rust en orde te herstellen. De door hem benoemde stadsautoriteiten met LESSEPS, den intendant in het gouvernement, oud-consul-generaal in Rusland, aan het hoofd, waren niet in staat, den gewonen gang van zaken in de stad te herstellen of de bevolking tot terugkeeren te brengen. De pogingen, den nog voorhanden zijnden voorraad korpsgewijze in magazijnen

te verzamelen, om daaruit de troepen te voeden, waren slechts in het kwartier van de garde gelukt. Zelfs had het geld zijn waarde als lokmiddel verloren, wegens de van Russische zijde bekend gemaakte waarschuwing den Franschen, in welk opzicht dan ook, niet de minste hulp te verleen.

De Russische strijdmacht had een steeds dichter en meer weerstandbiedende kring om Moskou gesloten. De hoofdmacht stond aan den weg naar Kaloega en ook de weg naar St. Petersburg was door eene sterke afdeeling afgesloten. Om de insluiting te voltooien, was de landweer opgeroepen, die een groot aantal wegen afsloot. Afdeelingen werden gevormd, met het doel den Franschen zooveel mogelijk nadeel toe te brengen, o.a. door het oplichten van requisitie-commando's, het nemen van transporten, enz. Zoo gelukte het den Russen, eenige versterkte plaatsen te nemen, waardoor zij zich op de etappenlijn konden vastzetten.

NAPOLEON had gehoopt, door zijn vertoeven te Moskou, tot den vrede te geraken; vergeefs wachtte hij echter op antwoord op zijn herhaalde vredesvoorstellen aan Keizer ALEXANDER.

Den 13^{en} October trok hij de buiten Moskou gekantonneerde troepen voor den afmarsch te Moskou samen, nog steeds niet besloten, in welke richting te gaan.

Wel was de weg, van Smolensk naar Moskou gevolgd, de kortste voor den terugtocht, doch een optreden van den vijand in de flank was niet uitgesloten, terwijl de vooruitzichten voor de verpleging langs de uitgezogen etappenlijn verre van gunstig waren. Minder door den vijand gehinderd en onder gunstiger verplegingsomstandigheden, kon de terugmarsch worden ondernomen, noordwaarts uitbuigend om Witebsk te bereiken. Reeds waren de bevelen gereed voor dien marsch, toen NAPOLEON van voornemen veranderde en besloot naar Kaloega te trekken, met de bedoeling eerst het vijandelijk leger terug te werpen en vervolgens, naar gelang van omstandigheden, over Wiasma of over Juchnow en Jelnia naar Smolensk te marcheeren. In ieder geval wilde hij in het begin van November het leger tusschen Smolensk, Mohilew, Minsk en Witebsk opstellen; van daar uit zou hij opnieuw offensief optreden. Hij rekende daarbij op het bevriende Polen en op de groote voorraden die hij sedert langen tijd had bevolen, daar op te hoopen.

Van 16 tot 18 October had onder dekking van eene infanterie-divisie en ruitery het vervoer van de gewonden en van den zgn. „officieelen” buit uit Moskou plaats. Het te Mozaïsk staande VIII. korps moest aansluiten en de achterhoede vormen. Behalve deze trein volgden nog 10.000 voertuigen van allerlei soort, beladen met bagage, buit en proviand, in de gelederen van het leger, dat den 19^{en} October uit Moskou afmarcheerde. Als bezetting van het Kremlin, bleef MORTIER nog tot den 21sten October met 10.000 man achter.

De marsch naar Kaloega moest tot een treffen leiden, dat den 24sten October, bij Maro-Jaroslavetz, het lot van NAPOLEON besliste. De Franschen bezaten niet meer de kracht door te dringen, maar werden genoodzaakt, naar het Noorden over Mozaïsk terug te gaan, langs den zelfden weg, dien zij waren gekomen, doch waar zij thans alles geplunderd en verwoest vonden.

De troepen te voet hadden zich, bij het ophouden van de groote vermoeienissen door het langdurig verblijf te Moskou, eenigszins hersteld; met de cavalerie was het treuriger gesteld; door de slechte voeding was n.l. een groot aantal paarden bezweken. Bij de artillerie en den trein was de toestand al niet beter.

Wat de getalsterkte betreft, waren de Russen ook in het voordeel gekomen. De Franschen telden bij het vertrek uit Moskou 105.000 man met 569 stukken, de Russen 117.000 man (waaronder 20.000 goed bereden kozakken) met 622 stukken.

Doch niet alleen de getalsterkte der Franschen was zeer afgenomen, ook de moreele kracht was verminderd; daarbij kwam nog het groote nadeel, dat het den meesten onderbevelhebbers aan het thans zoo noodige initiatief ontbrak. Het leger bestond uit een aantal soldaten in rij en gelid, met benden achterblijvers en vele voertuigen vermengd. Het vormde eene onbestuurbare, moeielijk te bewegen en te beschermen massa, waarin slechts de roep »ten strijde« nog eenige orde kon brengen. Van geregelde verpleging kon geen sprake meer zijn, zelfs niet, toen men van Smolensk af een van voorraad voorzien gebied betrad. De voorraden, die te Mozaïsk, Gzatzk, Wiasma en Dorogbuz, waren samengebracht, hadden slechts gediend voor de naar Moskou trekkende versterkingen en transporten, zij waren niet eens voldoende bij den terugtocht voor het op de etappenlijjn aangewende VIII. korps.

Den 4^{en} November schreef VON LOSSBERG uit Dorogbuz: »Bij het regiment zijn heden de laatste zes koeien geslacht en is het vleesch onder de manschappen verdeeld. Men heeft den soldaten medegedeeld, dat deze uitdeeling de laatste is en dat zij zich er mede moeten behelpen tot Smolensk, waar gevulde magazijnen zijn.«

Tot Smolensk kon dus alleen worden gerekend op, hetgeen, bij vertrek uit Moskou, werd medegevoerd. NAPOLEON had getracht, te Moskou, met het oog op de te verwachten moeielijkheden, voor 30 dagen verpleging te verzamelen; inderdaad gelukte het slechts den korpsen voor 12 à 15 dagen verpleging te verstrekken. Nemen wij nu in aanmerking, dat het hoofd eerst den 8sten November Smolensk bereikte, dan behoeft het wel geen verklaring, dat in het begin van November het gebrek aan voedsel algemeen was.

De oorzaken van deze misstanden waren de volgende:

1°. Daar de Keizer zich te veel had beziggehouden met vredesvoorstellen, waren beschikkingen, strekkende tot inrichting van de terugtochtslijjn, achterwege gebleven, en toen eenmaal tot teruggaan

was besloten, ontbrak de tijd voor het uitvoeren der gegeven bevelen.

2°. De beschikkingen, betreffende de verpleging, hadden betrekking op eene terugtochtslijn, waarvan, door den ongelukkigen afloop van den slag bij Malo-Jaroslawetz, geen gebruik kan worden gemaakt.

3°. Sterk werd thans het ontbreken van eene etappenautoriteit gevoeld. Waren de voorwaarden in de etappenmagazijnen verbruikt, dan zorgde niemand voor aanvulling. De keizer, die zelf steeds alle regelingen daaromtrent had gegeven, werd thans te zeer met de leiding van het leger beziggehouden, en al verzuimde hij niet, bevelen voor de verpleging te geven, zoo kon hij toch op de uitvoering daarvan niet meer letten.

4°. Men beheerschte den toestand niet langer er werd daardoor voortdurend voor onvoorziene gevallen geplaatst; wat heden gelast werd, had den volgenden dag zijne beteekenis verloren, of wel het uitvoeren van gegeven bevelen werd door het optreden van den vijand verhinderd.

Onder dergelijke moeilijke omstandigheden deed zich het gemis van initiatief ontwikkelende etappenautoriteiten gevoelen.

De gebrekkige voeding en het ongunstige jaargetijde deden het leger gaandeweg aan kracht verliezen. Eerst met het betreden van het Dnjeprgebied schenen de vooruitzichten gunstiger te worden.

Slechts voor een klein deel hadden de voorraden van den Weichsel- en Njemenbasen, te Wilna, Glubokoje, Lepel en Minsk voor het onderhoud van het leger, tijdens den heenmarsch, kunnen dienen wegens de groote snelheid, waarmede werd geopereerd. Doch ook tijdens den terugtocht zouden zij weinig nut afwerpen. Smolensk, Orsza en Wilna werden gepasseerd. Voor het afhalen van verpleging uit de magazijnen werden geene bevelen gegeven. Het streven van de commandanten had moeten zijn, de verpleging te regelen, daar dit in de gegeven omstandigheden ongetwijfeld het beste middel zou zijn geweest, om de krijgstuicht te herstellen en de buiten de troepen zwerfenden tot de adelaars te doen terugkeeren. Handelen in deze bleef echter achterwege, zoodat de Franschen gebrek leden nabij de magazijnen, waaruit later de vervolgers leefden.

Zeer teekenend voor den droevigen toestand is het volgende uittreksel uit een brief van VON LOSSBERG, tijdens den terugtocht geschreven: »Last ontvangen hebbende, om voor de divisie levensmiddelen te gaan halen te Smolensk, marcheerde ik met de noodige officieren en manschappen naar de stad, een commissaire de guerre volgende, die eene keizerlijke volmacht had, om uit een daarin vermeld magazijn verplegingsartikelen te ontvangen. Reeds op 300 pas van de stadspoorten werd ik tot den marsch met tweeën en weldra tot dien met eenen genoodzaakt, door het groot aantal wagens en achterblijvers van alle korpsen te voet en te paard, die in- en uitstroomden, naar geen bevel luisterend.

»Niet dan met de grootste inspanning kwam ikzelf binnen de

poort, waar ik een half uur lang niet voor-, achter- of zijwaarts kon en het behoud van mijn leven te danken had aan de omstandigheid, dat ik met vele anderen achter eene deur werd gedrongen, terwijl de in- en uitdringenden zich van alle wapenen, vooral van sabels en vuisten, bedienden, om zich een weg te banen; het regende ook kolfslagen en bajonetsteken, waarbij vele dooden en gewonden vielen. Verscheidene minuten, die mij uren schenen, stond ik achter een gewond paard, dat voortdurend sloeg, zoodat ik onmiddellijk vóór mij minstens twintigmaal in de gelegenheid was, de hoefnagels in den achtervoet te tellen, zonder maar een stroohalm breed te kunnen uitwijken. Eindelijk bevrijdde mij de poortwacht uit mijne netelige positie. Zoo was ik na een oponthoud van twee uren in de gelegenheid, met $\frac{1}{3}$ van mijne manschappen naar het magazijn te gaan, terwijl ik maatregelen trof, dat den nog komenden de weg werd gewezen, om zich weder bij mij aan te sluiten. Het resultaat was gering, ik kon slechts eene kleine hoeveelheid meel en zakken, om het te dragen, machtig worden. Eerst des avonds, om 7 uur, bereikte ik met de helft van de fourageurs weder de plaats, die wij des morgens om 11 uur hadden verlaten. Had er te Smolensk orde geheerscht, dan zou men voor 14 dagen meel en fourage hebben gevonden; nu stelde het recht van den sterkste de volgorde van ontvangst vast. Wie niet vastberaden optrad, ontving niets.«

Veel schuld had het administratief personeel. In plaats van vlot te handelen, weigerden de magazijnsbeheerders vaak, verplegingsartikelen af te geven, als de bewijzen niet geheel volgens de voorschriften waren opgemaakt of de afdeelingen niet onder bevel van een commandant stonden, die tot in ontvangstname gerechtigd was.

Witebsk was den Russen in handen gevallen en de verbinding over Minsk werd door hen bedreigd. De gevaarlijke toestand en de zorg voor een eervollen terugtocht drongen de zorg voor de verpleging steeds meer terug. Den 27sten November ontkwam het leger aan de Berezina nauwelijks. Duizenden kwamen om in den stroom, duizenden vielen, door koude en gebrek verstijfd, in de handen van den vijand. Door de eveneens uitgeputte Russen langzaam vervolgd, naderde het overschot van het leger Wilna, dat eene bezetting had van 22.000 man en 2000 ruiters. Hier waren nog aanwezig: groote hoeveelheden brood en beschuit, 40 dagen meel voor 100.000 man, vee voor 30 dagen, 40.000 volledige uitrustingen, cavalerie-benodigdheden, 30.000 nieuwe geweren, munitie, enz.

Hier kon de Keizer hopen, dat het leger gelegenheid zou hebben, zich te herstellen, terwijl hij het leger verliet en naar Parijs ijld, om maatregelen voor de toekomst te nemen.

Wat NAPOLEON gehoopt had, geschiedde niet; de aanwezige voorraden waren voldoende, maar de vaste, ordenende hand ontbrak, die ze aan de uitgeputte troepen had moeten uitdeelen.

Weldra waren de jonge, voor den Russischen winter onvoldoend

uitgeruste troepen, die het wijkende leger moesten versterken, in de algemeene oplossing opgenomen.

Na het vertrek van den Keizer, werd de terugtocht eene ware paniek, het oponthoud te Wilna gaf den man nog geen 24 uur rust; een rampzalig overschot van »la grande armée» overschreed de grens, door de Russische troepen gevolgd.

Na de bespreking van den veldtocht achten wij het gewenscht nog op het volgende de aandacht te vestigen :

1°. Op een tooneel, als dat van 1812, moet, bij offensief optreden, stelselmatig worden voorwaarts gegaan, wil men zekerheid hebben, dat de troepen voor de operatiën bruikbaar blijven. Geen nieuw gebied moet worden betreden, vóór men in het bezette geheel heer en meester is geworden, de mobiele verplegingsuitrusting is aangevuld, de basisvoorraden zijn aangetrokken en c.q. de nieuwe basis, evenals de verbindingen daarmede, voldoende zijn verzekerd. Voor dit alles is tijd noodig; streng moet er daarom tegen worden gewaakt, dat men deze voorzorgen verzuimt, om slechts zoo snel mogelijk den vijand te bereiken. De troepen toch, worden daardoor uitgeput en hebben alsdan als strijdmacht, voor den veldheer, weinig waarde. Zoo was te Moskou de grens van de offensieve bruikbaarheid van het Fransche leger, bereikt; te Smolensk was het leger tijdens den terugtocht de oplossing nabij.

2°. In een zwak bevolkt, arm land brengen requisities in het troepenechiquier weinig op, daar zij uit den aard der zaak niet over eene ruimte kunnen worden uitgestrekt, die in staat zou zijn het noodige te leveren.

Requisities in het etappengebied leveren bij goede regeling, onder medewerking van de autoriteiten uitgevoerd en over eene voldoende ruimte uitgestrekt, vrij goede resultaten; zij eischen echter veel tijd.

De aldus verkregen voorraden kunnen, als regel, niet direct door het leger worden benut, doch zullen moeten dienen tot vulling van vaste magazijnen of van mobiele verplegingsinrichtingen.

Hiermede zij aangetoond, dat het noodzakelijk is: *a.* dat de troependeelen zijn voorzien van een, deels door den man gedragen, deels op voertuigen geladen verplegingsvoorraad; *b.* te beschikken over een behoorlijken transportdienst, voldoende aan de eischen door terrein en klimaat gesteld, zoowel in de legercolonnes als tusschen etappengebied met achterland en het leger.

Hand aan hand daarmede moet gaan het zooveel mogelijk benutten van de hulpbronnen des lands, doelmatige samenstelling der rations benevens het gebruik maken, zoowel voor noodrations als voor toe te voeren voorraad van verduurzaamde levensmiddelen, die niet alleen het voordeel bieden, minder aan bederf onderhevig te zijn, doch ook weinig ruimte innemen en een gering gewicht hebben.

Het groote belang van meerdaagsche voorraden bij den man en op de voertuigen (zooals de keukenwagens in bijna alle Europeesche legers, die de troependeelen overal volgen) komt vooral uit, wanneer men let op de moeilijkheden, waarop de verpleging zal stuiten bij de concentratie vóór den slag, bij eene vervolging en bij een terugtocht. In deze gevallen toch, kan van een inrichten van verplegingsmagazijnen geen sprake zijn, doch is men aangewezen op hetgeen de troepen met zich voeren.

3°. Voor den transportdienst kan gebruik worden gemaakt van voertuigen uit de streek, waar ze gebruikt moeten worden, met de daarbij behorende tuigen en bespanningen. Een vereischte is echter, dat deze landstrein, die den militairen trein versterkt, wordt voorzien van militair personeel, voldoende in aantal en onder bevel van daarvoor aangewezen deskundige commandanten.

Op spoorwegvervoer mag in het etappengebied niet te veel worden gerekend; ondernemende ruitery of partijgangers zullen er meermalen in slagen, eene of meer lijnen te gelijk buiten gebruik te stellen. In het concentratiegebied en in het achterland zullen ongetwijfeld de spoorlijnen groote voordeelen opleveren. In het etappengebied en in het door de opereerende troepen bezette terrein zal meermalen gebruik kunnen worden gemaakt van snel te leggen veldspoor.

4°. De organisatie van het operatieleger met treinen en hulpdiensten moet rekening houden met den toestand van het oorlogstooneel, ook wat terrein en klimaat betreft. Doordat NAPOLEON deze verschillende eischen niet in voldoende mate liet gelden ten gevolge van politieke en hoogere militaire beweegredenen, legde hij zonder twijfel den grond voor de oplossing van het leger. Ruimte en elementen eischen hunne rechten, zich niet bekommerende om staatkunde en strategie.

B.

Herbewapening onzer kustfronten. 25 of 19 millioen?

Het is inderdaad eene bijna onmogelijke zaak om, zonder de plannen, neergelegd in het Rapport der Commissie in zake Samenwerking van Land- en Zeemacht, volledig te kennen, deze te bespreken.

Even ondoenlijk moet het dus schijnen, over het Ontwerp van Wet (O. v. W.) en de daarop betrekking hebbende Memorie van Toelichting (M. v. T.), die geheel op die plannen zijn gebaseerd, in bespreking te treden.

Toch geeft bedoeld O. v. W. eenig licht, omdat daarin althans de punten van de kust, die men wenscht te verdedigen, zijn genoemd.

Hierop kan dus worden voortgebouwd, en men kan zich afvragen, wat noodig is, om die punten in afdoenden staat van tegenweer te brengen.

Op die wijze kunnen — zij het ook indirect — de plannen der Commissie in zekeren zin nader worden onderzocht, want het eindresultaat, in cijfers uitgedrukt, maakt ten slotte eene vergelijking mogelijk, ten minste voor diegenen (de Kamerleden), die inzage kunnen nemen van bovengenoemd rapport.

Wanneer ik er toe overga, hier mijne denkbeelden neer te schrijven, omtrent onze kustverwapening, dan doe ik dat in hoofdzaak, omdat het mij wil toeschijnen, dat zelfs bij *krachtiger* bewapening, dan de voorgenomene, met een belangrijk kleiner bedrag, dan de gevraagde 25 millioen, kan worden volstaan.

Dit verschil in kosten ¹⁾ moet voortspruiten uit een ingrijpend meeningsverschil, omtrent de *wijze* van bevestiging onzer kustfronten.

Waar in meerdere gevallen 2 kanonnen van 30,5 cM. L/50, toegevoegd aan de bestaande, al dan niet verbeterde bewapening, naar mijne overtuiging alleszins voldoende zullen zijn, zal ongetwijfeld in het O. v. W. meermalen een aantal van minstens 4 kanonnen van *minder vermogen* worden noodig geacht.

Dit zou mijn stelsel financieel reeds dadelijk in het voordeel doen zijn, nog daargelaten, dat ik uit een oogpunt van weerkracht, het bezit van 2 kanonnen van 30,5 cM. L/50 hooger stel, dan b.v. van 4 kanonnen van 28 cM. L/40.

Daarbij komt, dat voor de handhaving onzer onzijdigheid op de Westerschelde, naar mijne meening — hieronder nader toegelicht — slechts geringe bedragen noodig zijn, waar men in het O. v. W. daarvoor vermoedelijk groote sommen heeft uitgetrokken.

1) Zie mijne raming aan het slot van deze verhandeling.

In art. 1 van het O. v. W. lezen wij ten aanzien van de kustversterkingen, die ik hier uitsluitend zal bespreken, het volgende:

»Art. 1, Er wordt een fonds ingesteld tot:

»1°. Verbetering van de zeefronten der vestingwerken met hunne »bewapening en uitrusting en met de versperringen ter verdediging »van: de Texelsche zeegaten, de haven van IJmuiden, het zeegat van »den Hoek van Holland, de Goereesche zeegaten, het Hollandsch »Diep en het Volkerak;

»2°. Verbetering van het landfront van het fort Kijkduin;

»3°. Aanbouw van nieuwe werken met het oog op de handhaving »der onzijdigheid op de Westerschelde en tevens tot aanvulling van »de bovengemelde verdedigingsmiddelen, ten einde die in behoorlijken »staat van tegenweer te brengen in verband met de verbeterde mid- »delen van aanval;

»4°. enz.”

Zooals reeds in den breede in mijn December-artikel in den Militairen Spectator is gemotiveerd, wensch ik voor een groot deel op onze kustbatterijen te beschikken over het moderne zware scheeps- geschut van 30,5 cM. L/50.

Daarvan uitgaande, rijst voor mij de vraag, wat voor de verschil- lende hiervoren genoemde kustfronten noodig zal zijn.

TEXELSCH E ZEEGATEN.

Naar mijne meening zal voor de Texelsche zeegaten kunnen worden volstaan met één nieuw pantserfort, waarvan de hoofdbewapening bestaat uit 4 kanonnen van 30,5 cM. L/50, opgesteld in twee koepels.

Verder is verbetering van het landfront, *niet alleen van het fort Kijkduin*, maar ook van het overige gedeelte *dringend* noodig.

Wanneer wij de plaats nagaan, waar het vorenbedoelde pantserfort gebouwd zou moeten worden, dan kunnen m.i. daarvoor slechts twee plaatsen in aanmerking komen, en wel het bestaande fort Kijkduin, of het bestaande werk Kaaphoofd.

Van die twee punten verdient het werk Kaaphoofd *beslist de voorkeur*, waarbij dan de lijn, die de assen der beide koepels verbindt, nagenoeg in de richting N.N.W.t.W. moet loopen.

Door zoodanig fort op Kaaphoofd toch, wordt het **geheele** zee- gedeelte om de Stelling van den Helder beheerscht.

Schulpengat, Wagenpad, Westgat, Breewijd, Helsdeur, Marsdiep, Reede, Texelstroom en Malzwin worden dan door die 4 *zware kanonnen* **volkomen** bestreken.

Versterkt men verder het landfront van het fort Kijkduin ter dege en plaatst men op dat fort naar de zeezijde 2 of 3 der voorhanden kanonnen van 24 cM. L/35 (voorzien van moderne half PG.) achter eene zware betondekking, dan is met inbegrip van het fort op de Harssens, de verdediging naar de zeezijde m.i. *volkomen* gewaarborgd, en acht ik het forceeren van de Stelling van den Helder op grond

van vroegere beschouwingen (zie Mil. Spect., December 1910), door welke scheepsmacht dan ook, ten eenen male onmogelijk.

Waar een blokkeerend eskader zich, onder die omstandigheden, minstens op een afstand van 11 à 12 KM. van het nieuwe fort Kaaphoofd zal moeten houden, om buiten het werkzaam vuur van dat fort te blijven, kan er moeilijk sprake zijn van eene nauwe insluiting.

Ook eene ernstige beschieting van de 3 KM. achterwaarts gelegen marinewerf, acht ik in zoodanig geval uitgesloten, want geen aanvaller zal zijn munitie verspillen bij een nutteloos bombardement op 14 à 15 KM.

Directe succesvolle beschieting van het nieuwe pantserfort Kaaphoofd — bewapend met 4 kanonnen van 30,5 cM. L/50 — acht ik, wegens de zeer geringe trefkans van het geschut van bewegende schepen op een geheel, of nagenoeg onzichtbaar klein doel, al evenzeer uitgesloten.

Slechts in het zuidelijk deel van het Schulpengat, *buiten* de lijn der roode tonnen, dus vlak onder de kust, zou een aanvaller eenige schepen gezichtsgedekt kunnen opstellen, om van daar uit dat fort Kaaphoofd onder vuur te nemen. Daargelaten dat het zoo dicht naderen van de kust (nog wel eene vreemde kust) voor groote slag-schepen steeds gevaarlijk is, hecht ik aan zulk indirect vuur van de marine, zonder waarneming, absoluut geen waarde, en zeker zou eene beantwoording door het pantserfort Kaaphoofd (ook indirect vurende, doch direct waarnemende (kabelballon, kerktoren), heel wat meer gevaar voor den aanvaller opleveren.

Zou men in plaats van op Kaaphoofd, een modern koepelfort, als boven bedoeld, bouwen op Kijkduin, dan is men in alle opzichten in het nadeel.

Het schootsveld wordt ongeveer tot de helft beperkt, Helsdeur, Marsdiep, Reede en Malzwin vallen grootendeels buiten het vuurbereik van een koepelfort Kijkduin.

Bij eventueel forceeren zou de aanvaller slechts de helft van den tijd onder het vuurbereik van dat fort blijven (vergeleken bij een fort Kaaphoofd). De kans op forceeren wordt dus belangrijk grooter. Beschieting van de werf en van onze oorlogsschepen zou van uit Texelstroom mogelijk worden, omdat het verouderde geschut van het fort Harssens *alleen*, niet in staat is, den vijand op voldoende afstand te houden.

Door den vijand het forceeren zooveel gemakkelijker te maken, en door hem tevens het vooruitzicht op eene succesvolle beschieting der Stelling te openen, zal de aanvaller eerder tot deze oorlogshandeling (forceeren) besluiten, die, al blijft zij gevaarlijk voor hem, in dit geval ook voor den verdediger niet zonder gevaar is.

Eene voor gezicht gedekte beschieting uit het zuiden van het Schulpengat — als boven voor Kaaphoofd beschreven — is overigens evenzeer mogelijk ten opzichte van Kijkduin (al zij het ook binnen kleineren

sector), waarbij laatsgenoemd fort door zijn hooge ligging, ongetwijfeld in het nadeel is.

Kijkduin biedt dus, als plaats voor een nieuw te bouwen pantserfort, geen enkel voordeel boven Kaaphoofd; Kaaphoofd daarentegen, blijkens het voorafgaande, *vele*, en daaronder *zeer overwegende*, voordeelen boven Kijkduin.

Maar er is meer.

Een niet te gering te schatten voordeel voor den bouw van een nieuw pantserfort op Kaaphoofd is nog, dat alle andere open kustbatterijen (Erfprins, Oostbatterij en Wierhoofd) kunnen vervallen, die niet gemist kunnen worden bij moderne bevestiging van het fort Kijkduin.

Voor de Stelling van den Helder zou ik dus ten slotte de geheele bevestiging naar de zeezijde willen doen bestaan uit: Kijkduin (betonbatterij met enkele der voorhanden kanonnen van 24 cM. L/35), het nieuwe pantserfort Kaaphoofd en het bestaande fort Harssens.

Erfprins, Vischmarkt, Oostbatterij en Wierhoofd, als van geen nut meer zijnde, zou ik willen slechten.

Voor dijkbestrijking hebben deze werken te weinig waarde en zij zullen m. i. eerder eene actieve verdediging (bij het hoogst onwaarschijnlijke geval van eene landing aldaar) belemmeren, dan voordeelen aanbrengen. Eenige mitrailleurs en machinegeweren zouden daarbij van meer nut kunnen zijn.

Stel daar tegenover de *grootte voordeelen*, die de opheffing dezer onbruikbare werken met zich zal brengen!

Hoogst eenvoudige vuurleiding der artillerie, die zich meestal alleen tot het pantserfort Kaaphoofd zal bepalen; het vrijkomen van veel bezettingstroepen, die zoo uitstekend op andere punten van de Stelling kunnen worden benut; belangrijke besparing in personeel (artillerie), in onderhoud van materieel, en dan ten slotte de zooveel intensiever oefeningen, die, voor de enkele forten (bij *minder* jaarlijks terugkomende onkosten) verhoudingsgewijze op veel uitgebreider schaal kunnen worden gehouden.

Bedenkt men voorts, dat ook in oorlogstijd met *minder* dan de tegenwoordige bezetting aan artillerie kan worden volstaan, dan behoeft het wel geen betoog, dat deze bevestigingswijze op den langen duur tot besparing van kosten zal moeten leiden, in stede van de oorlogsbegrootingen in de toekomst in hoogere mate te belasten, zoals ongetwijfeld het geval zal zijn bij aanbouw van nieuwe werken en bij behoud der oude.

Wij komen nu aan het landfront van de Stelling van den Helder.

Het komt mij voor, dat op *betrekkelijk* weinig kostbare wijze het landfront van de Stelling van den Helder, aanzienlijk kan worden versterkt, en in afdoenden staat van tegenweer kan worden gebracht.

Bij eene kustbewapening, als hiervoren door mij in korte trekken

aangegeven, acht ik een aanval van de landzijde de eenige wijze om zich van die stelling meester te maken.

Met het oog hierop, verdient dan ook het landfront de volle aandacht.

Door de gunstige ligging is eene krachtige verdediging naar de landzijde mogelijk. Het landfront kan slechts van ééne zijde (het Zuiden) worden aangevallen; behalve eene smalle strook duin, volkomen open terrein, dat een gedekt naderen onmogelijk maakt. Dit terrein is bovendien grootendeels laag en drassig, zoodat de schop hier weinig diensten aan den aanvaller kan bewijzen.

Ook het duinterrein is, als men daarvan partij *wil* trekken, gunstig voor den verdediger gelegen. Met het bestaande stelsel moet echter in vele opzichten worden gebroken.

Een fort als Erfprins, met eene oppervlakte van \pm 40 HA. en zijn vuurlijn van meer dan 2000 M., behoort niet meer thuis in een tegenwoordig stelsel van verdediging. Een slokop van troepen, die geen kracht kunnen ontwikkelen, en die elders zoo uitstekend kunnen worden benut.

Het beste zou zijn, het fort met den grond gelijk te maken. Wenscht men, om der kosten wille, niet tot slechten over te gaan, dan ontwapene men het ten minste geheel, en richtte het b.v. in tot algemeen verdedigingspark. Als weermiddel moet het m.i. echter beslist buiten beschouwing blijven, want zoolang daaraan, als zoodanig, nog waarde wordt toegekend, blijft steeds het gevaar bestaan, dat men geneigd zal zijn, de kracht der verdediging naar achteren te verplaatsen, waar die juist naar voren moet worden gezocht.

De hoofdverdedigingslijn moet loopen van Kijkduin over de hooge lijn der Gravelijkheidsduinen, naar Dirks-Admiraal en West-oever, waarin genoemde werken krachtige steunpunten moeten vormen.

De geheele artilleriebewapening van het landfront van Erfprins, Kijkduin en Linie, met inbegrip van meerdere kanonnen van 24 cM. L/25 van beide forten, zou ik willen aanwenden voor de verdediging van het landfront. Hierdoor zal eene voldoende artilleriebewapening kunnen worden verkregen, die aangevuld met eenige snelvuurkanonnen in hefkoepels en mitrailleurs voor de nabijverdediging, en nieuw snelvuurgeschut voor flankverdediging, de hoofdverdedigingslijn inderdaad zullen maken tot eene lijn van krachtigen weerstand.

Vooraf ook de zware bewapening (24 cM. L/25) zal, evenals zulks te Port Arthur het geval was, dikwijls uitstekende diensten kunnen bewijzen, terwijl deze kanonnen voor kustbewapening, tegenwoordig zoo goed als alle waarde hebben verloren.

Bovenbedoelde lijn van weerstand moet permanent worden ingericht en zal, met een deel der vrijkomende troepen uit de op te heffen werken Erfprins, Vischmarkt, Oostbatterij en Wierhoofd, deugdelijk kunnen worden bezet.

Op voren aangegeven wijze ingericht, zou inderdaad het landfront van de stelling van den Helder, ook bij algeheele insluiting, krachtig

en langdurig kunnen worden verdedigd, waartoe de zooveel gunstiger troepenverdeling in niet geringe mate zou medewerken.

Uit een oogpunt van ongewenschte publiciteit, kan het niet in 's lands belang zijn, dit punt meer in details te bespreken. Dit zou hier trouwens ook te ver voeren. Het was alleen mijn bedoeling aan te toonen, dat met *betrekkelijk* geringe kosten, en met de zelfde, ja met geringere bezetting (althans van artillerie) het landfront van den Helder in uitstekenden staat van tegenweer kan worden gebracht.

Daarom was ik genoodzaakt in groote trekken de richting aan te geven, waarin m.i. verbetering van den bestaanden toestand moet worden gezocht.

Met den meesten ernst moet ik er hier nogmaals aan herinneren, dat de Stelling van den Helder, als kuststelling, alleen dan waarde heeft, als ook het landfront tot krachtigen tegenweer in staat is.

Eene kuststelling, als den Helder, bewapend op bovenaangegeven wijze, valt niet van de zeezijde; het landfront vormt het zwakke punt; hiervan moet men wel doordrongen zijn.

En hiermede kan ik van de Stelling van den Helder afstappen, en overgaan tot een tweede punt van bespreking, n.l. *Ymuiden*.

Dat de haven van IJmuiden — van zoo hoog belang voor onze verdediging — thans onvoldoende beschermd is, zal wel algemeen erkend worden. Met den oud-minister STAAL ben ik van meening, dat daar echter zou kunnen worden volstaan met eene wijziging van het bestaande fort.

Alleen vestig ik er bepaaldelijk de aandacht op, dat het geenszins mijne bedoeling is, eene *weinig ingrijpende wijziging* aan te brengen, daar ik algeheele verwapening met modern geschut en toevoeging van eenige *zeer zware kanonnen* noodzakelijk acht. Slechts in zoodanig geval komt de bouw van een tweede fort aan de zuidzijde van het Kanaal ook mij niet noodig voor.

Ik zal hier niet in herhalingen treden over den geschutstrijd bij kustbatterijen. Mijn standpunt heb ik uitvoerig weergegeven in de December-aflevering van den Militairen Spectator 1910.

Alleen nog dit. Men meene vooral niet, dat als de vijand ongehinderd zou kunnen naderen tot 3 KM. van de kust, hij onze nauwelijks 1500 M. achterwaarts gelegen sluizen met rust zou laten, omdat het onaannemelijk is, dat de aanvaller geen moeite zal doen die sluizen te vernielen, als hij daardoor de Stelling van Amsterdam ernstige schade kan toebrengen?

Allereerst dient men dan ook als eisch te stellen, dat zoodanige beschieting met beslistheid worde voorkomen. Het bestaande fort is daartoe onvermogen en belangrijke versterking der artilleriebewapening noodzakelijk. Slechts door bewapening, deels bestaande uit het zwaarste geschut (30,5 cM. L/50) kan de aanvaller op eerbiedigen afstand worden gehouden.

Aangezien de vijandelijke vloot hier de beschikking heeft over een breed aanvalsfront, waar eene groote scheepsmacht kan ageeren, acht ik eene betrekkelijk sterke artilleriemacht hier noodzakelijk.

Het zal niet noodig zijn, daarvoor een geheel nieuw fort, bewapend met 4 der zwaarste kustvuurmonden, te maken. Door het bestaande fort naar de noordwestzijde uit te bouwen, en daar één koepel met twee 30,5 cM. L/50 te plaatsen, die het geheele zeegedeelte van Noord tot Zuid, tot aan de kust kunnen bestrijken, wordt voldoende afwerend vermogen verkregen voor de groote afstanden (10 KM. en daarboven). Vervangt men verder de in de kustbatterij staande kanonnen door 5 snellaadkanonnen van 24 cM. L/50 — waartegen uit een technisch oogpunt wel geen enkel bezwaar zal bestaan ¹⁾ — en verzekert men de nabijverdediging door eenig snelvuurgeschut in hefkoepel, verspert men desnoods de haven door enkele torpedo's, dan acht ik het fort geheel voor zijn taak berekend.

Door deze nieuwe bewapening der kustbatterij met kanonnen van 24 cM. L/50, kan ook op afstanden van 6 à 7 KM. de geschutstrijd tegen moderne slagschepen met succes worden gestreden. Met inbegrip der beide 30,5 cM. kanonnen, zullen zij eene goed gedekte, geduchte artilleriemacht vormen, die het, in verband met trefkans en uitwerking, tegen elke scheepsmacht kan opnemen, die elke vloot kan noodzaken zich tot blokkeeren van de haven op groote afstanden, te bepalen.

Van de thans op het fort aanwezige kanonnen, kan elders een zeer goed gebruik worden gemaakt.

Alvorens verder te gaan, wensch ik hier eerst mijn standpunt over de eischen aan kustversterkingen te stellen, eenigszins nader uiteen te zetten.

Men kan in algemeenen zin bij de versterking onzer kustfronten twee gevallen onderscheiden.

A. Het geval, waarbij het geldt de verdediging van eene afgeronde stelling, als b.v. den Helder.

B. Het geval, waarin de kustversterking *alleen* ten doel heeft, den vijand den toegang en het gebruik onzer zeegaten en havens te ontzeggen.

In geval A zal de bevestiging van dien aard moeten zijn, dat een geregeld beleg kan worden doorstaan, waarbij er op gerekend moet worden, dat zonder hulp van buiten, eene langdurige insluiting kan worden uitgehouden.

In geval B dient de versterking slechts als sperfort (IJmuiden, Hoek van Holland), dat, wel is waar, in staat moet zijn elken stormender-

1) In de kustbatterij zou ik ook liever zwaarder geschut willen plaatsen, doch ik vrees, dat zulks uit een technisch oogpunt wel moeilijkheden zal opleveren.

handschen aanval met eigen krachten te kunnen afslaan, doch dat niet berekend behoeft te zijn op *langdurige* insluiting.

Door het geregeld beleg van eene stelling, zal eene aanzienlijke troepenmacht van den aanvaller worden gebonden, terwijl de observatie van een enkel pantserfort, met zijn geringe bezetting, daarentegen slechts eene kleine vijandelijke afdeeling vereischt, die zonder tot den aanval over te gaan, het fort kan isoleeren van de overige troepen van den verdediger.

Waar dus eene *kuststelling* geheel op eigen krachten kan zijn aangewezen, is dit bij een sperfort als IJmuiden of Hoek van Holland niet het geval. Hier moet het verdedigende veldleger (kustdivisie) optreden, om algeheele, voortdurende insluiting te beletten en regelde approviandeering van het fort te verzekeren.

Het sperfort kan ook in geïsoleerden toestand, nog ten volle aan zijn doel beantwoorden door krachtige vuurwerking naar de zeezijde. Op de kustdivisie rust de taak eene te langdurige insluiting te voorkomen.

Ik heb gemeend dit kenmerkend verschil hier op den voorgrond te moeten stellen, omdat de wijze van bevestigen, en de eischen, die ik aan de versterkingen der kustfronten stel, daarmede nauw verband houden.

Het is dan ook op grond hiervan, dat ik eene bevestiging van de haven van IJmuiden, als boven aangegeven, alleszins voldoende acht. De zeesluizen worden volkomen beveiligd tegen eene beschieting van uit zee en aan de vijandelijke scheepsmacht wordt de toegang en het gebruik van de haven ontzegd.

Wij komen nu aan de bescherming van den Nieuwen Waterweg.

Het bestaande fort aan den Hoek van Holland, met zijn verouderde bewapening, vormt hier geen ernstig weermiddel meer tegen het moderne zware scheepsgeschut.

Ware het voorzien van nieuwe brisant P.G. (half P.G.) dan zou het niettemin bij forceeren — dat hier op zeer korten afstand moet geschieden — ook voor moderne slagschepen nog een groot gevaar opleveren.

Om op deze wijze nog van het fort te kunnen profiteren, moet echter vernieling van uit zee worden voorkomen.

Daartoe wordt de steun vereischt van krachtig geschut.

Een tweetal kanonnen van 30,5 cM. L/50 in één koepel, acht ik voor dit doel voldoende, mits opgesteld in een klein, van zee- en landzijde overnielbaar fort, gebouwd ten noorden van den Waterweg aan den westelijken duinrand.

Door de teruggetrokken ligging van het oude fort is dit, voor groote afstanden, gemakkelijk te maskeeren, waardoor het intact blijven (mits beschermd door het nieuwe werk) en daarmede krachtwontwikkeling op korten afstand, kunnen worden verzekerd.

Het kleine nieuwe fort, dat \pm 600 M. westwaarts van het oude zou moeten komen, moet zoodanig worden geconstrueerd, dat eene vernieling van uit zee door zwaar scheepsgeschut, *onmogelijk* is.

Het zij mij vergund, hier iets nader in te gaan op het door mij gewenschte type van zoodanig klein sperfort.

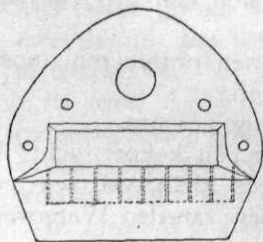
Zulk een fort zou kunnen bestaan uit één enkelen koepel voor twee kanonnen van 30,5 cM. L/50, naar de zeezijde beschermd door eene zware betondekking van 12 à 15 M., zonder voorgracht.

Links en rechts achterwaarts van den geschutkoepel, één hefkoepel met snelvuurgeschut van 7,5 cM. Hierachter eene rechte breede en diepe achtergracht met belangrijk lageren contrescarp, welke ten gevolge van de gestrekte banen van het scheepsgeschut, van de zeezijde niet is te treffen; onder de contrescarp de kazerne.

Links en rechts aan het einde der gracht eene gepantserde telescopische zoeklicht-installatie. Aan de voorzijde, onder de zware betondekking, de munitie- en projectielmagazijnen.

Het fort, in bijgaande ruwe schets met enkele lijnen aangegeven, is van de zeezijde volkomen onkwetsbaar, mede wegens het ontbreken van voorgrachten. Ook van de landzijde is het vrijwel ongenaakbaar en in allen gevalle in staat, met eene minimum-bezetting (\pm 120 man) tegenover elke overmacht stand te houden. Zelfs het mineeren van het fort is wegens de zware betondekkingen een onbegonnen werk; afdalen in de diepe, breede en goed bestreken gracht, is door de constructie vrij wel uitgesloten.

machinegeweren).

Zwakke punten heeft het fort om zoo te zeggen niet; het is één klomp beton, waarboven alleen de onvernietbare koepel van 30 cM. en de beide hefkoepels voor snelvuurgeschut uitsteken.

Het geheele glacis wordt vóór en achter volkomen bestreken door de beide snelvuurkanonnen in hefkoepel, waarbij zoo noodig een enkel los schot uit de 30 cM. alle verblijf onmogelijk maakt; nadering van de contrescarp, als men daarvan wil spreken, is ondoenlijk, ten gevolge van de constructie en ook door het onuitdoofbaar vuur van de geweergalerij (waarin enkele mitrailleurs of

Ook kan het geheele fortje met kartetsen en GKT. worden bestreken door het op \pm 600 M. afstand gelegen oude fort, waarbij men geen rekening behoeft te houden met de eigen bezetting, die niet getroffen kan worden.

Onkwetsbaar van de zeezijde, zoo goed als ongenaakbaar van de landzijde, kan de versterking, niettegenstaande hare geringe afmetingen (waardoor de bouw betrekkelijk goedkoop wordt) volkomen aan haar doel — het beheerschen van den Waterweg en het beschermen van het oude fort tegen vuur uit zee — beantwoorden.

Alleen beschieting in de lengte van de droge gracht door vestinggeschut (dus door gelande troepen) zou eenig gevaar kunnen opleveren, hetgeen echter kan worden voorkomen, door de richting van die gracht zoodanig te kiezen, dat het verlengde daarvan, aan de noordzijde, vrij dicht bij het fort in zee uitloopt.

Nu zal men mij wellicht tegenwerpen het bekende: »een koepel is geen koepel«, maar daarop antwoord ik, dat één onkwetsbare koepel wel degelijk gemotiveerd is. Overigens, men plaatst in den koepel twee kanonnen, om bij tijdelijk onklaar raken van één vuurmond, te kunnen doorvuren, hetgeen ook *dan* nog snel genoeg kan geschieden (\pm een schot per minuut).

Bovendien van één fort met twee koepels (beschouwd als éénheid) zou men met evenveel recht kunnen zeggen: »één fort is geen »fort« en zoo kan men doorgaan met deze onlogische redeneering.

Waar twee kanonnen voor het beoogde doel hier voldoende zijn, komt het mij niet verantwoord voor, de toch reeds hooge kosten bijna te verdubbelen, alleen op grond van eene niets zeggende machtspreuk.

Ook is de techniek tegenwoordig wel zoover gevorderd, dat het onklaar raken van een kanon tot de hooge uitzonderingen zal behooren.

De vuurleiding bij den geschutstrijd in een dergelijk fort is uit den aard der zaak, uiterst eenvoudig, *mits men maar niet (zooals de marine zou willen* ¹⁾ *het onzalige denkbeeld van afstandmeting buiten den koepel gaat toepassen.*

Afstandmeting buiten den koepel kost, bij behoorlijke dekking, niet alleen *schatten van geld*, maar, wat erger is, de vuurregeling, en daarmee de vuuruitwerking, zou ernstig worden benadeeld, en het geheele fort zou, niettegenstaande de zooveel hoogere kosten, als weermiddel belangrijk in waarde achteruitgaan. Ziedaar alleen reeds een hoog ernstig nadeel van den overgang naar de Marine.

Ik waarschuw dan ook nogmaals, nu het nog tijd is, met klem tegen afstandmeting buiten den koepel, en zeker zou het onverantwoordelijk

1) Dit is mij na de inzending van mijn artikel in de December-aflevering van den Mil. Spect. met beslistheid gebleken.

zijn, daartoe zonder meer te besluiten, waar de gelegenheid open staat om met zeer geringe kosten eene proef te nemen met afstandmeting *in den koepel*, gebaseerd op de grootste vuurafstanden van het moderne geschut (± 10 KM.). Men neme althans eerst de proef en beslisse daarna.

Bij de vuurleiding, in den geest als die, welke thans op de pantserforten wordt toegepast, met afstandmeting *in den koepel*, is in een fort als bovenbedoeld, de fortcommandant (kapitein of luitenant) tevens koepelcommandant. Kan het eenvoudiger?

Hij overziet van uit den geschutkoepel het geheele fort, wat ook bij den stormaanval voor de bevelvoering een niet gering voordeel is.

Het komt mij niet noodig voor, den bouw van het fort hier nader in details te bespreken, waar het slechts mijn bedoeling was, in enkele trekken de hoofdrichting aan te geven, om de uitvoerbaarheid en de voordeelen aan te toonen.

Wat verder de verdediging van zulk een fort naar de landzijde betreft, hiervoor verwijs ik naar hetgeen daaromtrent is gezegd bij IJmuiden. Ook hier zal *langdurige* isoleering moeten worden voorkomen door de veldtroepen (kustdivisie).

Daarom werd ook het fort aan de noordzijde van den Waterweg ontworpen. Bouwde men het aan de zuidzijde (op den afgesneden punt van den Hoek van Holland), dan zou eene afzonderlijke, vrij sterke afdeeling van de kustdivisie daarvoor moeten worden afgezonderd, waardoor die divisie noodeloos zou worden versnipperd.

Na deze uitweiding over fort-constructie weder tot de bescherming van den Waterweg terugkeerende, willen wij allereerst opmerken, dat dit punt van de kust van niet *zoo* groot gewicht is te achten als IJmuiden.

Wel voert de Nieuwe Waterweg naar een onzer grootste handelscentrums, zoodat de vijand ongetwijfeld tot afsluiting daarvan zal overgaan. Ook brengt het opstoomen in den Waterweg hem in den rug der Hollandsche waterlinie en in de onmiddellijke nabijheid van den Haag en Rotterdam, zoodat werkelijk de verleiding tot opstoomen, groot genoeg mag worden genoemd. Toch zal het in bezit nemen van die steden geen *bestissing* brengen.

Zou de vijand er echter licht toe overgaan, den Waterweg dieper in te dringen, dan bepaald noodig is voor het landen van eene groote troepenmacht, hetgeen hier, als vanzelf spreekt, eenvoudiger is dan op de open kust? Ik geloof het niet.

Het bevaren van een langen, smallen waterweg met groote oorlogschepen, hetgeen door het wegnemen der betonning, door zinkschepen en andere versperringen, die op elk punt, zelfs tijdens het opvaren, kunnen worden aangebracht, is geen eenvoudige zaak. Het is en blijft eene uiterst gevaarlijke onderneming, waartoe een vlootvoogd niet spoedig zal besluiten.

Het gaat hier, naar mijne meening, dan ook slechts om het bezit van den mond van den Waterweg, doch dit bezit kan voor den aanvaller van zeer veel gewicht zijn.

Eenmaal meester van de versterkingen aan den Nieuwen Maasmond, zou hij zich daar eene basis kunnen scheppen, voor zijn verdere operatiën, en al is het ook op verre na geen ideaal basis, toch is die mogelijkheid niet uitgesloten, als hij weet, dat hij daar op minder krachtigen tegenstand stuit dan elders.

De taak van de kustverdediging beperkt zich m. i. hier in hoofdzaak tot den strijd om het bezit van den *Maasmond*, die, ware hij niet beschermd door zwaar geschut, om zijne, in vele opzichten, gunstige ligging, zeker groote kans liep, om tot aanvalspunt te worden gekozen.

De vijand echter, dit punt door krachtig geschut beschermd wetende, zal er zich vermoedelijk toe bepalen, dien verkeersweg zoo nauw mogelijk af te sluiten.

Voor het hier te bereiken doel acht ik 2 kanonnen van 30,5 cM. L/50, onkwetsbaar opgesteld, alleszins voldoende. Eene poging tot het in bezit nemen van den Nieuwen Maasmond zal hierdoor zeker worden voorkomen, aangezien geen aanvaller de groote offers aan oorlogsschepen zal wagen, die de geschutstrijd met twee zulke vuurmonden hem moet kosten.

Het *op den langen duur* zelfstandig standhouden tegen een aanval van de landzijde mag nimmer als taak aan de kleine bezetting van sperforten worden opgelegd; hiervoor hebben de veldtroepen te zorgen.

Niettemin moet — het werd reeds vroeger opgemerkt — het fort bestand zijn tegen elken stormaanval, ook van een overmachtigen aanvaller; ja, het moet zich zelfs gedurende vele dagen zelfstandig weten te handhaven. Hoogere eischen mag men in dit opzicht niet stellen.

In het wetsontwerp zijn verder genoemd de Goereesche gaten, het Hollandsch Diep en het Volkerak en de Westerschelde, als punten, die voor herziening der kustbewapening in aanmerking komen,

Wanneer wij ons in de eerste plaats bepalen tot de Goereesche zeegaten, dan moet het bij het raadplegen van de kaart al dadelijk opvallen, dat het bevaren dier zeegaten geen gemakkelijke zaak is, en dat het doordringen van eene aanzienlijke scheepsmacht hier met recht een waagstuk mag worden genoemd, waaraan zeker nog veel meer bezwaren zullen zijn verbonden, dan aan het opstoomen van den Nieuwen Waterweg.

Overigens kunnen bij laag water geen schepen van meer dan 50 dM. diepgang door het Slijkgat binnenvallen, terwijl het Noordergat in dat geval hoogstens bevaarbaar is voor schepen van 30 dM. diepgang. Oorlogsschepen van het zwaarste type kunnen alzoo niet in de Goereesche gaten worden verwacht.

Gesteld echter, dat de aanvaller het waagt binnen te loopen, dan

zal hij zich toch allereerst moeten meester maken van de kustbatterijen, of het vuur van die kustbatterijen *volkomen* tot zwijgen moeten brengen, want eene poging tot forceeren te doen, zonder in den rug gedekt te zijn, ware eene onverantwoordelijke daad.

Wij kunnen dus gerust aannemen, dat de vijand bij een aanval op dit punt van onze kust, zich eerst meester zal maken van de Stelling Hellevoetsluis—Brielle, alvorens dieper door te dringen.

Eenmaal vasten voet op Voorne hebbende, worden Rotterdam en Dordrecht rechtstreeks bedreigd, en kan ook eene operatie worden voorbereid tegen den Haag en in den rug van de Hollandsche Waterlinie.

Hellevoetsluis levert als operatiebasis ontegenzeggelijk voordeelen op boven Hoek van Holland, omdat de voorbereiding voor een doorgezette aanval *daar* rustiger kan geschieden, terwijl het bezit van de haven van Hellevoetsluis, het aan wal brengen van troepen en oorlogsmaterieel gemakkelijker maakt, en waterwegen den vluggen aanvoer van troepen, enz. naar het Noorden bevorderen.

Behoorlijke versterking van Voorne acht ik daarom dan ook zeer zeker noodig.

In de eerste plaats komt het ook hier aan op het beschermen van de toegangswegen uit zee. Aangezien hier geen vuur van het zwaarste scheepsgeschut (30,5 cM.) is te vreezen, waar slechts kleinere pantserschepen en schepen van het type der beschermde kruisers kunnen binnenvallen ¹⁾, heeft men geen zwaarder vuur dan van 24 cM. te duchten, terwijl de pantsering dier schepen hoogstens 2 dM. KRUPP-staal zal bedragen.

In dit verband is eene kustbewapening met 24 cM. L/50 hier alleszins voldoende.

Kan eene nadering van uit zee door kustgeschut afdoende worden tegengegaan, dan blijft ook voor Hellevoetsluis de aanval van de landzijde het gevaarlijke punt.

Landing van groote troepenafdeelingen moet worden voorkomen, omdat de vesting Holland aan de zuidzijde ernstig wordt bedreigd, als het den vijand gelukt op het eiland Voorne te landen.

Ik erken de noodzakelijkheid van de dekking van de vesting Holland aan de zuidzijde; het blijft alleen de vraag, hoe die op de eenvoudigste wijze is te bewerkstelligen.

Wenschte men daarvoor in hoofdzaak alleen troepen van de kustdivisie te bestemmen, dan zou een vrij aanzienlijk deel dier troepen moeten worden afgezonderd, en dit is minder wenschelijk met het oog op het onbeschermd gedeelte der kust van Noord- en Zuid-Holland. ²⁾

1) Eene beschieting, uit open zee, is wegens den grooten afstand onmogelijk.

2) Wanneer Kaaphoofd, IJmuiden en Hoek van Holland bewapend zijn met 30,5 cM. L/50, wordt bijna de helft van onze te verdedigen kustlijn, door die kanonnen beheerscht. Een landing op groote schaal, onder het werkzaam vuur dier kanonnen is weinig waarschijnlijk.

Door den bouw van een nieuw fort bij de Kwak, welk fort, behalve de toegangsvaarwaters, de geheele zuidwestelijke kustlijn van Voorne (van Hellevoetsluis tot Bosduin) bestrijkt, vereischt de bezetting van de Stelling Hellevoetsluis-Brielle slechts eene betrekkelijk kleine troepenmacht, want eene landing op de noordwestelijke zijde van het eiland Voorne, is eene gevaarlijke onderneming, waar die zou moeten geschieden onder het werkzaam vuur van het nieuwe fort aan den Hoek van Holland.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat in noodgevallen — bij een werkelijk doorgezetten aanval op Voorne — de kustdivisie ook daar ter ondersteuning en tot het afslaan van den aanval moet worden benut.

Het permanent binden van een *groot aantal* troepen op Voorne, wenschte ik echter, om de vroeger genoemde reden, te voorkomen.

Ook met het oog daarop komt mij de bouw van een fort bij de Kwak noodzakelijk voor. Indien dat fort wordt bewapend met 2 kanonnen van 24 cM. L/50 in één koepel en 2 kanonnen van 15 cM. L/50 eveneens in één koepel worden de Goereesche zegaten afdoende bestreken, om elke poging tot forceeren te beletten, terwijl ook eene landing van groote troepenafdeelingen op Voorne zoo goed als onmogelijk wordt gemaakt. Waar bovendien de verdediging van de Stelling Hellevoetsluis—Brielle door dit fort krachtig kan worden gesteund, moet naar mijne overtuiging de oplossing van het vraagstuk der verdediging van Hellevoetsluis, Voorne en de Goereesche zegaten in deze richting worden gezocht.

Bij bevestiging van de Kwak, als boven omschreven, behoeft het zeefront van Hellevoetsluis m.i. geen wijziging te ondergaan; wil men eenige der kanonnen van 24 cM. IJ. aldaar, vervangen door 24 cM. L/25, die in den Helder beschikbaar komen, dan bestaat daartegen natuurlijk geen bezwaar.

Een fort op Overflakkee, ten oosten van de haven van Dirksland, wordt in mijn stelsel volkomen overbodig.

Afgescheiden echter daarvan, verklaar ik niet te begrijpen, wat wel de bedoeling kan zijn van zulke *teruggetrokken kustversterkingen*.

Waar het van algemeene bekendheid is — het werd ook hier reeds herhaaldelijk gezegd —, dat bij kustversterkingen het gevaar meestal uitsluitend van de landzijde dreigt, zou men door deze teruggetrokken plaatsing aan den aanvaller eene prachtige gelegenheid verschaffen, troepen aan de meest westelijke punt van Goedereede te landen, om zodoende zonder eenig gevaar voor zijn scheepsmacht, zich meester te maken van de ontworpen fort Dirksland, dat eenmaal in handen zijnde van den vijand, werkelijk een ernstig gevaar voor Hellevoetsluis zou opleveren. Versterking van de haven van Dirksland acht ik dan ook uit den boeze; ook omdat daardoor wederom troepen van de kustdivisie worden gebonden, want ik herhaal, zonder steun van veldtroepen kan één enkel kustfort zich op den langen duur niet handhaven. Overigens stem ik in dezen geheel in met de zienswijze

van den oud-Minister STAAL, dat het verleggen van de grens der vesting Holland naar het Zuiden, zeker geen aanbeveling verdient. En hiermede zal ik de bespreking van de bevestiging van Hellevoetsluis afbreken.

Betreffende de versterking van het Hollandsch Diep en het Volkerak kan ik kort zijn.

Verbetering van deze totaal verouderde positie, heeft naar mijne meening weinig zin.

Het beste ware nog, de verdedigingswerken bij Ooltgensplaat en Willemstad te slechten, althans te ontwapenen.

Blijft men waarde hechten aan het afsluiten van het Hollandsch Diep — en hiervoor valt misschien iets te zeggen — dan versterke men de bewapening van het fort Buitensluis met 2 kanonnen van 24 cM. L/30 van IJmuiden, neme de bebakening van de toegangswegen weg en plaatse des noods op verschillende punten voorbereide zinkschepen; het wil mij toeschijnen, dat een vijand bij zoodanigen toestand, weinig lust zal gevoelen, dezen toch reeds moeilijken waterweg te bevaren.

In verband met de korte afstanden te Buitensluis en de hier te verwachten schepen van weinig diepgang — althans voorloopig nog — kunnen de kanonnen van 24 cM. L/30, opgesteld in betonbatterij, hier alleszins voldoende kracht ontwikkelen.

Groote sommen voor deze positie te besteden, zou ik voor het tegenwoordige allerminst gerechtvaardigd achten.

Wij komen nu aan de bevestiging van de Westerschelde.

Deze quaestie heeft in den laatsten tijd heel wat pennen in beweging gebracht. Afgescheiden van het *recht*, dat Nederland heeft — en dit recht is m. i. ontwistbaar — om den Scheldemond af te sluiten, komt de vraag of verdediging tot het uiterste van dat gedeelte van het Nederlandsch grondgebied *noodzakelijk* is voor de nationale verdediging, dan wel of hier kan worden volstaan met handhaving van de onzijdigheid door *krachtig* protesteeren.

Alvorens hierop een bepaald antwoord te geven, moet ik in de eerste plaats opmerken, dat het mij, in algemeenen zin, niet rationeel voorkomt, aan het begrip neutraliteitshandhaving als voortgezette handeling eene krachtige verdediging tot het uiterste vast te knoopen.

Slechts *daar*, waar eene krachtig voortgezette verdediging *noodzakelijk* is bij den strijd om onze onafhankelijkheid, heeft zulk een voortgezette handeling reden van bestaan.

Het gaat nu eenmaal niet aan onze grenzen op alle punten te versterken. Schending der neutraliteit blijft dus steeds mogelijk, en zelfs eene kleine Mogendheid kan dit feit plegen tegenover het machtigste Rijk.

Wenscht men echter een bepaald punt van die grenslijn in enkele

gevallen te vrijwaren tegen al te gemakkelijke schending, en op dat punt gelegenheid te hebben krachtig protest aan te teekenen, dan moeten er bijzondere redenen voor bestaan om de uitgaven der daarvoor noodige weermiddelen te rechtvaardigen.

Welke die bijzondere redenen voor de Wester-Schelde zijn, wordt in de M. v. T. niet nader uiteengezet. Ik wil echter aannemen, dat er inderdaad gewichtige en afdoende gronden bestaan, om, in het onderhavige geval, bij eventueele schending onzer neutraliteit aldaar, een ernstig protest wenschelijk te achten. Dan sluit dit echter nog volstrekt niet in zich, dat daar ook krachtige, voortgezette verdediging eisch is.

Zooals reeds gezegd, dit is m. i. alleen *dan* gemotiveerd, als daarmede de verdediging van het vaderland, waarbij het gaat om onze onafhankelijkheid, gebaat is.

Nu is het mij niet duidelijk, wat eene hardnekkige verdediging van de Wester-Schelde te maken kan hebben met de verdediging van de vesting Holland, waarop toch ons verdedigingstelsel is gebaseerd.

Landing van troepen op Walcheren?

Maar dat kan toch evengoed geschieden, ook al bouwt men een sterk pantserfort bij Vlissingen; een fort, dat met eene betrekkelijk kleine macht geïsoleerd of van de landzijde genomen kan worden. Zou men jaarlijks voor de bescherming van dat fort ook al weer een deel van de kustdivisie willen afzonderen, en zoo die divisie totaal willen versnipperen, zoodat zij op alle punten machteloos zou staan?

Noch het behoud van Walcheren, *noch* zelfs het behoud van de goede haven en reede van Vlissingen, rechtvaardigen hier, naar mijne opvatting, de uitgave van vele millioenen (zooals blijkbaar het ontwerp van wet beoogt), waar hier geen rechtstreeksch gevaar dreigt voor onze *nationale verdediging*. Waarom dan niet even goed de geheel onbeschermden haven van Delfzijl bevestigd?

Daarvoor kan men ten minste uit een oogpunt van nationaal belang nog billijker argumenten aanhalen, want eene inbezitname, onmiddellijk na of te gelijk met de oorlogsverklaring, zou werkelijk aan de mobilisatie in onze noordelijke provinciën ernstige hinderpalen in den weg kunnen leggen, ja, die mobilisatie zelfs grootendeels kunnen doen mislukken.

Hoe dit ook zij, ik zie geen enkele reden, waarom uit een oogpunt van **nationaal belang** de Wester-Schelde zoodanig moet worden versterkt, dat eene voortgezette, hardnekkige verdediging *noodsakelijk* is te achten.

Wat het handhaven der neutraliteit daar ter plaatse betreft, dit is eene geheel andere zaak, en het wil mij toeschijnen, dat het bezit van middelen om krachtig te protesteeren tegen schepen, die tegen onzen wil de Schelde zouden willen bevaren, alleszins reden van bestaan heeft. Hiervoor zijn echter zulke kostbare versterkingen, als

pantserforten, niet noodig en kan worden volstaan met eene eenvoudige betonbatterij, bewapend met 3 kanonnen van 24 cM. L/35, afkomstig van Oostbatterij, mits in de munitie-uitrusting brisantgranaten worden opgenomen, waartegen wel geen bezwaren zullen bestaan.

Eene tweede dergelijke betonbatterij, bewapend met 3 kanonnen van 24 cM. L/30, afkomstig uit IJmuiden, ware aan de zuidzijde te bouwen bij Breskens; het vaarwater is dan zeker alleszins voldoende bestreken voor het beoogde doel.

Door den bouw van deze vrij krachtige batterijen noodzaakt men den vijand, even goed als bij een modern pantserfort, *of* tot algeheele vernieling dier batterijen door geschutvuur, *of* tot het doen van landingen, en allēen door een dezer gewelddadige feiten is de ernstige wil om onze onzijdigheid te willen handhaven, reeds afdoende bewezen. Waar bovendien een optreden van ons veldleger tegen een aldaar gelanden vijand — waarbij de verdediger zeker in gunstige positie verkeert — wel niet achterwege zou blijven (zoolang de vesting Holland niet in gevaar is), kan dus ook, door deze voortgezette handeling van krachtigen tegenweer, de ernstige opvatting onzer taak blijken.

Ter Neuzen en Ellewoutsdijk kunnen vervallen; de daardoor vrijkomende bezettingen, zullen voor bovenbedoelde betonbatterijen kunnen worden aangewezen.

In het voorafgaande heb ik met opzet de marine geheel buiten beschouwing gelaten. Het behoeft wel geen betoog, dat de aanwezigheid ter reede van Vlissingen van één of meer onderzeebooten en enkele torpedobooten, de daadwerkelijke verdediging van de Schelde in hooge mate ten goede zou komen, evenzeer als dit het geval is bij onze overige waterwegen.

Dat ook torpedoversperringen en strooimijnen gewichtige diensten zullen kunnen bewijzen en aan de verdediging kracht bijzetten, is buiten kijf.

Op deze punten zal ik hier echter niet nader ingaan. De voorhanden versperringen, aangevuld door strooimijnen van de marine, zullen in de meeste gevallen wel voldoende zijn.

Mocht op enkele plaatsen vermeerdering of uitbreiding van het aantal versperringen wenschelijk of noodzakelijk zijn, dan zal daardoor in geen geval de hier volgende raming van kosten belangrijk behoeven te worden vermeerderd.

Rest mij dus nu nog, door raming der kosten, aan te toonen, dat inderdaad de door de Regeering noodig geachte 25 millioen voor kustversterkingen in mijn stelsel met ongeveer $\frac{1}{4}$ van dat bedrag kunnen worden verminderd.

Aangezien het mij aan positieve gegevens ontbreekt, zal ik voor de geraamde cijfers hooge getallen nemen. Wel kan ikzelf niet controleeren, in hoeverre mijne ramingen volkomen juist zijn, maar

al degenen, die gerechtigd zijn inzage te nemen van het verslag der Commissie in zake Samenwerking van Land- en Zeemacht (o.a. dus de Kamerleden, die eene beslissende stem hebben uit te brengen) kunnen zich door vergelijking overtuigen van de waarde der door mij gegeven cijfers, en ik houd er mij wel van overtuigd, dat mijn raming eerder te hoog dan te laag zal zijn.

Globale kostenbegrooting der door mij noodig geachte kust-
versterkingen, welke afdoende bescherming onzer
kusten *gedurende de eerstvolgende 25 jaren*
zullen waarborgen.

Helder.

Pantserfort Kaaphoofd, bewapend met 4 kanonnen van 30,5 cM. L/50, met inbegrip van munitie (125 schoten per kanon) en kleinere bewapening	5.650.000
Betonbatterij Kijkduin voor 3 voorhanden kanonnen van 24 cM. L/35, waarvoor ook de munitie aanwezig is.	300.000
Verbetering landfront van den Helder	1.000.000

IJmuiden.

Uitbouwning van het bestaande fort met een koepel, bewapend met 2 kanonnen van 30,5 cM. L/50, met inbegrip van munitie (125 schoten per kanon) en enkele snelvuurkanonnen van 7,5 cM.	3.000.000
5 kanonnen van 24 cM. L/50 met inbegrip van munitie (125 schoten per kanon), ter vervanging van de kanonnen in de vaste batterij van IJmuiden	1.350.000

Hoek van Holland.

Klein pantserfort, bewapend met 2 kanonnen van 30,5 cM. L/50, in één koepel, met inbegrip van munitie (125 schoten per kanon) en verdere kleine bewapening met 7,5 cM. mitrailleurs, enz.	3.400.000
---	-----------

Hellevoetsluis.

Klein pantserfort, bewapend met 2 kanonnen van 24 cM. L/50 in één koepel, en 2 kanonnen van 15 cM. L/50 in één koepel, benevens kleine bewapening, alles met inbegrip van munitie, enz.	3.000.000
---	-----------

Buitensluis.

Betonbatterij voor 2 voorhanden kanonnen van 24 cM. L/30, afkomstig van IJmuiden	200.000
--	---------

Transport. . . f 17.900.000

	Transporteeren . . .	17.900.000
Vlissingen.		
Betonbatterij voor 3 voorhanden kanonnen van 24 cM.		
L/35.		600.000
Breskens idem voor 3 voorhanden kanonnen van		
24 cM. L/30		600.000
	Totaal	f 19.100.000

Waar blijkens de M. v. T. ruim 25 millioen voor kustversterkingen wordt uitgetrokken, zou volgens mijn raming een gunstig verschil van \pm 6 millioen worden verkregen, dus ongeveer $\frac{1}{4}$ van het thans uitgetrokken bedrag.

Behalve waarschijnlijk voor Vlissingen is de door mij gewenschte bewapening *krachtiger* dan de voorgenomene, aangezien ik toch op alle belangrijke punten beschik over een voldoende aantal 30,5 cM. L/50, tegenover hoogstens 28 cM. L/45 (in een enkel geval) van het wetsontwerp.

Voorts meen ik er op te mogen wijzen, dat in mijn stelsel het thans aanwezige artillerie-personeel — noodig voor de bezettingen — ongetwijfeld vermindering kan ondergaan, een en ander als gevolg van de zooveel eenvoudiger bewapening van de Stelling van den Helder en het vervallen van de batterijen bij Willemstad en Ooltgensplaat.

Denk ik daarentegen aan het ontwerp der Regeering met nieuwe forten bij Vlissingen en Dirksland, en wellicht nog andere, vermoedelijk met behoud van vele der bestaande werken, dan is het zoo goed als zeker, dat bij de voorgenomen bewapening, uitbreiding van de kustartillerie daarvan een gevolg zal moeten zijn en zal mijn veronderstelling wel niet te gewaagd zijn, als ik het verschil met mijn stelsel schat op 5 compagnieën, vertegenwoordigende eene *jaarlijks terugkeerende* uitgave van \pm f 200.000.

Bij bezetting van de kustforten door de Marine, zou deze jaarlijksche post nog met een aanzienlijk bedrag stijgen, zooals *zoo volkomen te recht* door den gep. Lt. Generaal VAN ERMEL SCHERER in diens brochure wordt opgemerkt.

Ten slotte teeken ik nog aan, dat met de door mij gewenschte hoofdbewapening van 30,5 cM. L/50 een rechtstreeksche aanval van uit zee op het versterkte gedeelte onzer kust *zal worden voorkomen*. Bij bewapening met minder vermogend geschut, noodigt men als vanzelf uit tot den geschutstrijd, die in dat geval bij de ongelijke wapens — zeer zeker in de naaste toekomst — op den langen duur noodlottig moet worden voor den verdediger.

NASCHRIFT.

Dit opstel lag persklaar gereed, toen de nadere Nota betreffende de kustverdediging verscheen. Bij het geschrevene is dientengevolge geen rekening gehouden met den inhoud van die nota.

De nota brengt in algemeenen zin echter geen wijziging in mijn opvatting omtrent de wijze, waarop ik de bevestiging van onze kust zou wenschen.

Met verbazing las ik echter in de nota, dat de Regeering blijkbaar de bescherming van den N. Waterweg in den bestaanden toestand wil laten, terwijl daarentegen een vrij aanzienlijk bedrag voor het Hollandsch Diep en het Volkenrak wordt uitgetrokken, wat (in aanmerking genomen *de uiterst geringe kans*, dat laatstbedoeld punt — althans voor het tegenwoordige — in actie zal komen) mij weinig gemotiveerd voorkomt.

Helder, December 1910.

J. L. RANNEFT,
Kapitein der Artillerie.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Algemeen: Bestuurbare ballon en vliegtuig bij de manoeuvres van dit jaar. Ankerplaatsen voor luchtschepen. Geschut tot bestrijding van ballons, Streffl., Nov.

Amerika (Vereenigde Staten van Noord-): Sergeant-majors bij de kustartillerie. Buitenmodel zadel voor officieren. Zelfaadpistolen. Nieuw exercitievoorschrift voor de infanterie, M. Woch., N°. 145. Nationale garde. Verkoop van geweren. Reorganisatie der genietroepen, M. Woch., N°. 146. Opheffing van kleine militaire posten. Legeren marinebegroting. Samenstelling van de „Scouts” en de politietroepen. Herziening veldartilleriereglement. Wachtdienst-reglement. Slobkousen voor de cavalerie in Rock Island, M. Woch., N°. 155. Exercitie-reglement voor de infanterie. Pensioenen, M. Woch., N°. 156.

Bulgarije: Studiën van officieren in het buitenland, M. Woch., N°. 146. Opleiding van reserve-officieren. Nieuw schietvoorschrift voor de infanterie, M. Woch., N°. 151. Besluit, betreffende de completeering van de veterinaire onderofficiersschool, M. Woch., N°. 156.

Duitschland: Voorlezingen in het seminarium, M. Woch., N°. 148. Voorlezingen over luchtvaart aan de hoogeschoolen. Zeppelin-ballons. Parseval-ballons. Luchtschipperskorps. Tocht tot het onderzoeken van voor krijgsgebruik geschikte auto-lastwagens, Streffl., Nov. Jaarbericht 1910 der vereeniging tot oprichting van tehuizen voor adellijke dames. Bezoek van zijne Keizerlijke Hoogheid den Kroonprins in Indië, M. Woch., N°. 152. De aankoop van officierspaarden uit de remonte-depots, Jahrb. A. u. M., Dec.

Egypte: Veldtocht in Soedan, M. Woch., N°. 149.

Engeland: Matigheid in het drinken. Schoeisel, M. Woch., N°. 145. Vermeerdering der cavalerie, M. Woch., N°. 149. Onlusten in Zuid-Nigeria. Kroningsfeesten. Motorwielrijderskorps. Detacheering aan de generale staf-school. Ingenieur-officieren, M. Woch., N°. 150. Oprichting van een vrouwelijk verplegingscorps bij het territoriale leger. Sein-eskadron. Schietproeven op vliegmachines. Luchtschip van het type Lebaudy, Streffl., Nov. Canadeesche strijdkrachten. Tractement van subalterne officieren. Machinegeweer voor onderricht. Varkensvleesch voor de manschappen. Opleidingscursus voor onderofficieren, M. Woch., N°. 153. Indische officieren, opgeleid voor den generalen staf, M. Woch., N°. 154.

Frankrijk: Generaal CHOMER, M. Woch., N°. 150. Nieuw voorschrift op het bereden maken van officieren. Uitslag van de recrueteering in 1909. Voorschrift op de luchtvaart. Nieuwe vliegschool. Vliegmachines voor het leger. Schip voor het begeleiden van vlieg-machines. Nieuwe aanduiding der vlieg-machines, Streffl., Nov.

Generaals GOETSCHY en BONNEAU. Reserve-brigade bij de herfst-oefeningen 1911. Skischool. Overplaatsing van artillerie-officieren. Artilleriereglement, M. Woch., N°. 151. Vaandel van NAPOLEON I, M. Woch., N°. 152. Recrutencontingent. Oefening van de verlofgangers in 1911. Verlichting van de infanteriebepakking. Officiers-aanvulling. Het laatste stadium van de reorganisatie der artillerie, Jahrb. A. u. M., Dec.

Italië: De discipline in het onderofficierskorps, M. Woch., N°. 147. Italiaansch kustgebied. Telegrafie zonder draad, M. Woch., N°. 148. Taak en bevoegdheid der nieuwe legercommando's, M. Woch., N°. 149. Cursus in aviatiek, Streffl., Nov.

Japan: Rijsschool te Meguro. Korea, M. Woch., N°. 147. Keizermanoeuvres, M. Woch., N°. 155.

Nederland: Het wetsontwerp voor de kustverdediging, Jahrb. A. u. M., Dec.

Oostenrijk-Hongarije: Nieuw kleedingvoorschrift, M. Woch., N°. 146. Overplaatsing van officieren naar de treintroepen. Radiotelegrafie. Ontwikkeling van de oorlogshaven van Pola, M. Woch., N°. 148. Vliegkamp te Fischamend, M. Woch., N°. 150. Onderscheidings-teeken voor pioniertroepen, M. Woch., N°. 154. Aanbouw van munitiemagazijnen. Personeelvermeerdering bij de marine. Patrouilles op sneeuwschoenen, M. Woch., N°. 155.

Rumenië: Paardenrennen. Proeven met draadlooze telegrafie. Studie der Slavische talen. Hoogere krijgsschool voor de marine. Invoering der Zweedsche gymnastiek, M. Woch., N°. 153.

Rusland: Wederinvoering van tamboers in oorlogstijd. Wijziging der bevorderingsbepalingen voor reserve-officieren. Russische beschouwingen over het gebruik van infanterie en artillerie in het gevecht. Nieuw voorschrift voor de Nikolai-marine-academie, Streffl., Nov. Ontwerp-gevechtsvoorschrift voor de infanterie. Russisch vliegfeest. Comité voor luchtscheepvaart. Verbetering der toestanden op den Siberischen spoorweg. Wet op het gebruik van auto's voor miliaire doeleinden. Veranderingen in de directie van den scheepsbouw. Aanbouw van lineschepen. Werken over den Russisch-Japanschen oorlog, Jahrb. A. u. M., Dec.

Servië: Nieuw berggeschut, M. Woch., N°. 146. Dislocatieveranderingen, Streffl., Nov. Zending van officieren naar het buitenland, M. Woch., N°. 152.

Spanje: Recrutencontingent, M. Woch., N°. 146. Cursus voor officieren van gezondheid, M. Woch., N°. 154.

Turkije: Indeling van het leger op voet van vrede op 1 Sept. 1910. Oprichting van een reserve-officierskorps. Afschaffing der rangen vice-majoor en ritmeester 2e klasse der cavalerie, Streffl., Nov. Oprichting van grenscompagnieën, M. Woch., N°. 151. Nieuwe spoorbanen, M. Woch., N°. 155.

Zwitserland: Militaire duur- en patrouillerit, M. Woch., N°. 151.

Boekaankondiging.

Populaire kometografie, door Dr. G. C. A. VALEWINK. *Haarlem*, 1910. P. VISSER AZN.

Dit boekje bevat, op korte en niettemin duidelijke wijze medegedeeld, alles wat degenen, die van wis- en natuurkunde geen bijzondere studie gemaakt hebben, gaarne omtrent kometen zullen wenschen te weten, en wat door hen begrepen kan worden. Behalve zeer volledige mededeelingen omtrent een 25-tal periodieke kometen, wordt ook een en ander over deze hemellichamen in het algemeen medegedeeld, als aantal, ontstaan, vorm, invloed op andere hemellichamen en invloed van deze ondervonden, berekening van de baan der kometen, enz. De S. is in zijn streven, om eene populaire en toch volledige verhandeling te geven, zeer goed geslaagd.

Almanach der Militär-Literatur. Nachtrag 1910, von OTTO LIMAN, *Leipzig*. FRIEDR. ENGELMANN.

In de aankondiging van den »Almanach der Militär-Literatur«, op blz. 710 van den Jaargang 1909 van dit Tijdschrift, deelden wij mede, dat de S. het voornemen had dat werk in volgende jaren op de hoogte van den tijd te houden. Daaraan is thans, voor het eerst, door den »Nachtrag 1910« voldaan. Deze behelst biografieën van de in het laatste jaar overleden militaire schrijvers, de Deutsche militaire literatuur 1909/1910 — meer dan 1500 boeken en tijdschriften — en de nieuwe tijdschriften. Het belangrijke werk van OTTO LIMAN verkrijgt hierdoor blijvende waarde.

Een nieuw leger! Ervaringen en indrukken van een reserve-officier, door Mr. E. KORTHALS ALTES, Oud-Reserve-Kapitein der Infanterie. *Amsterdam*, 1910. MEULENHOF & CO.

De S., die in 5 jaren dienst, als reserve-officier, gedurende 19 weken bij verschillende deelen van het leger en bij de landweer onder de wapenen was, stelt in deze brochure zijn, op de daarbij verkregen ervaringen, berustende meening te boek omtrent de waarde van de officieren, het kader en de manschappen bij beide onderdeelen van ons leger, en laat deze volgen door een kort oordeel omtrent onze verdedigingsstellingen. Heeft men korten tijd geleden zich hier en daar verwonderd over de »Schwarzseherei« van een der leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, die het leger zoowat als een »zinkend schip« beschouwde, wij kunnen niet anders zeggen dan, dat de beschouwingen van den S. dezer brochure weinig meer roos-

kleurig getint zijn. Heel zijn verlangen gaat dan ook uit naar een nieuw leger, waarvan hij hier en daar een enkelen omtrek schetst. Al moge men oordeelen, dat er ook plaats geweest ware voor optimistische opvattingen, dan waarvan deze brochure gewaagt, het verdient zeer zeker aanbeveling om kennis te nemen van de opmerkingen van dezen schrijver, die gedurende zijn verblijf in het leger, dit met toewijding gediend en aandachtig gadeslagen heeft.

Essais de canons de montagne à tir rapide à Tchoban Tchesme. Comparaison au point de vue militaire des canons KRUPP, EHRHARDT, SCHNEIDER et SKODA, par REDJED IRFEN, Adjudant-Major, Professeur à l'école de tir d'artillerie.

Deze brochure behelst de uitkomsten van de vergelijkende beproeving, benevens de wijze, waarop de verschillende proeven plaats vonden, van het berggeschut der firma's KRUPP, EHRHARDT, SCHNEIDER, SKODA en ST. CHAMOND, waarbij de firma SCHNEIDER met haar materiaal de eerepalm wegdroeg. Vooral omtrent de stabiliteit van het materieel bij de duurzaamheidsproef en de inrichting van het SCHNEIDER-materieel worden belangrijke gegevens verstrekt.

Monographies de systèmes d'artillerie, par le capitaine d'artillerie PÉTRY, adjoint d'état-major. *Bruxelles*, 1910. J. POLLEUNIS.

In eene reeks van tabellen vindt men in dit werkje een groot aantal gegevens omtrent de Belgische, Duitsche en Fransche veldkanonnen; de Belgische en Duitsche veldhouwitsers; de Duitsche en Fransche zware artillerie van het veldleger; de Fransche en Duitsche belegeringsartillerie en de Belgische kustartillerie. Deze opgaven worden gevolgd door eenige beschouwingen en formules omtrent het berekenen van de uitwerking der projectielen. Dengene, die omtrent deze artillerieën eenige gegevens zoekt, zullen deze tabellen zeker het gewenschte licht niet onthouden.

Ter aankondiging ontvangen.

Almanach der Militär-Literatur. Nachtrag 1910, von OTTO LIMAN.
Leipzig. FRIEDR. ENGELMANN.

Onze legervorming in verband met het kadervraagstuk. Uitgegeven
door de Vereeniging van onderofficieren enz. „Ons Belang”. *Amers-
foort*, 1910.

Lichaamsoefening. Maandblad ter bevordering van de lichamelijke
opvoeding van het Nederlandsche volk. Redactie: W. KETTING en
B. NIEUWENHUIS te *Rotterdam*.

Essais de canons de montagne à tir rapide à Tchoban Tchesme.
Comparaison au point de vue militaire des canons KRUPP, EHRHARDT,
SCHNEIDER et SKODA, par REDJED IRFEN, Adjudant-Major, Professeur
à l'école de tir d'artillerie.

XENOPHON'S Ruiterkunst. Uit het Grieksch vertaald, door J. EYSTEN,
Jur. Cand. (Overdruk uit *Mavors*.)

Elementaire berekeningen van bouwkundige constructies, door P.
W. SCHARROO, Eerste-Luitenant der Genie. Tweede druk. *Amsterdam*,
1910. VAN MANTGEM en DE DOES.
